

# Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey  
Journal of VOSST

**ISSN: 2687-3478**



ISPARTA  
UYGULAMALI BİLİMLER  
ÜNİVERSİTESİ

**Yıl: 6 Sayı 14**  
**Nisan 2024**

# TÜRKİYE MESLEKİ VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey – Journal of VOSST)

ISSN: 2687-3478

Nisan 2024, Yıl: 6, Sayı:14

## SAHİBİ

Prof.Dr. Yılmaz ÇATAL

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi adına

## SORUMLU MÜDÜR

Prof.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

## EDİTÖRLER

Baş Editör: Prof.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Editör: Dr.Öğr.Üyesi İrfan SEKTİOĞLU (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

## EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr.Öğr.Üyesi Nurcan YAĞMURLU (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

## DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Hidayet Hale KÜNÜÇEN, Başkent Üniversitesi

Prof.Dr. Hulusi DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof.Dr. Timuçin KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç.Dr. Murad Alpaslan KASALAK, Akdeniz Üniversitesi

Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

## HAKEM KURULU

- Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ, Necmettin Erbakan Üniversitesi  
Prof.Dr. Hulusi DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi  
Prof.Dr. Timuçin KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Kemaleddin TAŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Murat Ali DULUPÇU, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof. Dr. Murat BATI Ondokuz Mayıs Üniversitesi  
Prof.Dr. Fatma YETİM, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi  
Prof.Dr. Ümit AKCA, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Atila GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Sevim ATEŞ CAN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi  
Prof.Dr. Hüseyin GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Mehmet FİDAN, Selçuk Üniversitesi  
Prof.Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Hakan DEMİRGİL, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Prof.Dr. Ali Karun NEMLİOĞLU, İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Hayri BOZGEYİK Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi  
Doç.Dr. Murad Alpaslan KASALAK, Akdeniz Üniversitesi  
Doç.Dr. Hakan Mehmet KİRİŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Doç.Dr. Nezihe TÜFEKÇİ, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Müge DEMİR AYRAL, İstanbul Medipol Üniversitesi  
Doç.Dr. Didar BÜYÜKER İŞLER, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Baran ARSLAN, Harran Üniversitesi  
Doç.Dr. Elvettin AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Çiğdem AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Murşit IŞIK, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Ahmet Buğra HAMŞIOĞLU, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi  
Doç.Dr. Mustafa GENÇ, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Turan KOCABIYIK, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Uğur KURTARAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi  
Doç.Dr. Sevcan YILDIZ, Akdeniz Üniversitesi  
Doç.Dr. Aykut SEZGİN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Mustafa SOBA, Uşak Üniversitesi  
Doç.Dr. Salih MEMİŞ, Giresun Üniversitesi  
Doç.Dr. Hasan Hüseyin UZUNBACAK, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Hakan AKYURT, Giresun Üniversitesi  
Doç.Dr. Hatice SARI GÖK, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Doç.Dr. Mehmet DİNÇ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Doç.Dr. İhsan KÜRELİ, Gazi Üniversitesi  
Doç.Dr. Mehmet YİĞİT, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Doç.Dr. Mehmet DİNÇ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Doç.Dr. Erdal EKE, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Cihad ŞENTÜRK, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi  
Doç.Dr. Mustafa NAL, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi  
Doç.Dr. Selen IŞIK MADEN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Eylem BAYRAKÇI, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Doç Dr. Osman Kürşat ACAR Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç Dr. Temel TOPAL Giresun Üniversitesi  
Doç. Dr. Agâh Kürşat KARAUZ Akdeniz Üniversitesi  
Doç. Dr. Süleyman DOST Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Meral BÜYÜKYAZICI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Oğuz NEBİOĞLU, Akdeniz Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Perihan EREN BANA, Yeni Yüzyıl Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Esra VONA KURT, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Onur DEMİREL, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Gürkan KALKAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Yunus GÜLCÜ, Fırat Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Adeviye ERDOĞAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Ali Barış KAPLAN, İbn Haldun Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Günseli GÜÇLÜTÜRK BARAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Gözde İKİZER, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Hatice ÖZCAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Şerife DURMAZ, Akdeniz Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Gökhan TURHAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Ali TEHCİ, Ordu Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Ali Kemal NURDOĞAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Abdülmelik ARAS, Iğdır Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Gonca MANAP DAVRAS, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Süha ÇELİKKAYA, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Öznur AYDIN, Akdeniz Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Ülkü KÜÇÜKKURT, Afyon Kocatepe Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Güler YANIK, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Akif ALTUNAY, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Nurcan YAĞMURLU, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Derya TOKSÖZ KILIÇ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Hasan ŞENOL, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Adem YILMAZ, Kastamonu Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Özel SİLSÜPÜR, Trabzon Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Yener AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Okan BÜTÜNER, Düzce Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Tahsin IŞIK, Kırklareli Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Ümit ALPEREN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Seda EFE, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Tuğrul HOCAOĞLU, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Bülent ÖZGÜL, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Meriç PEHLİVAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Ferhat ÖZBAY, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi İrfan SEKTİOĞLU, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Remziye EKİCİ ÇILKIN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Burcu GÖK OLGUN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Serpil KÖSE, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr. Öğr. Üyesi İmren PEKER KILIÇER Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr. Öğr. Üyesi Tark SÖYLEMİŞ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MART Necmettin Erbakan Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Malik ATIŞ, Adıyaman Üniversitesi  
Öğr.Gör.Dr. Adnan SELMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Öğr.Gör.Dr. Murat Yusuf UÇAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi  
Öğr.Gör.Dr. Günseli GÜMÜŞEL, Atılım Üniversitesi  
Dr.Öğr.Üyesi Oktay TATLICIOĞLU, Dicle Üniversitesi  
Uzm. Hüseyin Uslu, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi  
Dr. Özlem GÜDÜK ÖZAYDIN, Sağlık Bilimleri Üniversitesi  
Öğr.Gör. Erdoğan ATEŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Öğr.Gör. Özlem AKARÇAY, Karatay Üniversitesi  
Öğr.Gör. Çağlar ÇİÇEK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi  
Öğr.Gör. Abdülselami SARIGÜL, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi  
Dr. Halis ÖZERK, Uzman Psikolog  
Dr. Venhar KAPLAN, Milli Eğitim Bakanlığı

### **İndeksler / Indexes:**

Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi aşağıdaki veri tabanları/bibliyografya/indeksler tarafından taranmaktadır:

Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey are indexed in the following databases/bibliographies/indices:



**İletişim:** Tel: 0246 4414334 E-posta: [journalofvosst@gmail.com](mailto:journalofvosst@gmail.com)

## **TÜRKİYE MESLEKİ VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**(Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey – Journal of VOSST)**

*Nisan 2024,, Yıl:6, Sayı: 14*

## İÇİNDEKİLER

### **KURULUŞUNDAN BUGÜNE TÜRKİYE'YE GÖÇ VE GÖÇ DÜZENLEMELERİ**

Süleyman CİHAN.....1-13

### **PROJE SÜREÇLERİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ: ADANA İLİ ÖRNEĞİ**

Meryem ABBAK, İbrahim GÜL.....14-33

### **YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA KİRA UYUŞMAZLIKLARI VE KİRA UYUŞMAZLIKLARININ İÇ TAHKİME ELVERİŞLİLİĞİ**

Salih Hakan KASALAK .....34-49

### **LİMİTED ŞİRKET ESAS SÖZLEŞME VE İÇ YÖNERGELERİNDEKİ TAHKİM ŞARTI**

Cansu KAHRAMAN, Mehmet Fahrettin ÖNDER.....50-61

### **MÜKELLEFLERİN VERGİ AHLAKI VE VERGİ BİLGİSİNİN VERGİ BİLİNCİ ÜZERİNE ETKİSİ**

Serkan AKÇAY, Şueda DEMİRHAN.....62-77



*Atf için / for cited: Cihan, S. (2024). Kuruluşundan Bugüne Türkiye'ye Göç ve Göç Düzenlemeleri. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 6, Sayı: 14, Nisan 2024, s. 1-13.*

## KURULUŞUNDAN BUGÜNE TÜRKİYE'YE GÖÇ VE GÖÇ DÜZENLEMELERİ

Süleyman CİHAN<sup>1</sup>

### ÖZ

Kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti sahip olduğu coğrafi konumu ve stratejik önemi nedeniyle önemli göç hareketlerine şahitlik etmiştir. Ortadoğu, Asya ve Avrupa'nın kesiştiği bir yerde olan Türkiye, kuruluşundan bugüne sadece transit ülke değil hedef ülke konumunda da olmuştur. 1923'te kurulması ile beraber ulus devlet yapısını oturtmaya çalışan Türkiye göç politikasını da uzun yıllar bu yönde düzenlemiştir. Yakın coğrafyasında yaşanan savaşlar nedeniyle Türkiye birçok göç hareketlerine maruz kalmış ve göçün getirdiği şartlara göre yasal düzenlemelerini yapmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra Türkiye'ye komşu ülkelerde savaş ve çatışma ortamının artması kitlesel göçleri meydana getirmiş ve Türkiye'yi sığınılan veya transit olarak kullanılan ülke haline gelmiştir. 2011'de Arap Baharı kaynaklı Suriye'de başlayan çatışmalar sonucu kitlesel göç hareketi ise Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık tarihsel sürecinde en etkili kitlesel göç hareketi olmuştur. 2014'ten bu yana dünyada en fazla sığınmacıyı barındıran ülke olan Türkiye bu durumdan birçok yönden etkilenirken göç yönetimi açısından yeni yasal düzenlemelere olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye göç yönetiminde büyük dönüşüm içine girmiştir. 2013 yılında yasalaşan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Türkiye Cumhuriyeti tarihinde göçün yönetilmesi açısından en kapsamlı düzenleme olmuştur. Bu çalışmada 100. yaşını kutlayan Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik tarihsel süreçte göç hareketleri ve bu doğrultuda yapılan yasal düzenlemeler incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Türkiye'ye Göç, Göç Yönetimi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.

**JEL Sınıflandırma Kodları:** F22, R23, M48.

## MIGRATION TO THE TURKISH REPUBLIC: REGULATIONS FROM FOUNDATION TO THE PRESENT

### ABSTRACT

The Republic of Turkey, which has been receiving immigration since 1923, has witnessed important migration movements due to its geographical location and strategic importance. Turkey, which sits at the intersection of Europe, Asia and Middle East, has been not only a transit country but also a target for migration since its establishment. Turkey, which tried to establish the nation-state structure with its establishment in 1923, also arranged its immigration policy in this direction. Due to the wars in its neighboring countries, Turkey has been experienced to many immigration movements and has carried out legal arrangements according to the conditions brought by immigration. Especially after the 1990s, the increase in the environment of war and conflict in the neighboring countries of Turkey have created mass migrations and Turkey has become the country that takes shelter or is used as a transit. The mass migration movement, which emerged as a result of the conflicts that started in the Syria due to the Arab Spring in 2011, has been the most effective mass migration movement in the 100- year of the Republic of Turkey. While Turkey, which home to the highest number of refugees in the world since 2014, has been affected by this situation in many ways, the need for new legal regulations has emerged in terms of migration management. As a result, Turkey has undergone a major transformation in its migration management studies. In April 2013, Turkey took a significant stride by embracing the Law on Foreigners and International Protection, representing a crucial milestone and the most comprehensive regulation in the history of the country's migration management. Ultimately, this study looks at the migration movements in the historical process towards the Republic of Turkey, which celebrated its centenary, and the legal regulations made in this direction.

\*Bu makale "Polonya ve Türkiye'de Sığınmacıların Bütünleşmesinde Belediyelerin Rolü: Krakow ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Örnekleri" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

<sup>1</sup> 0000-0002-0291-9251, Öğretim Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, suleymancihan@sdu.edu.tr





**Keywords:** Public Order, Principle of Protection of the Weak, Concept of Arbitrability, Arbitration, Rental Disputes.

**JEL Classification Codes:** K12, K29, K41.

## 1. GİRİŞ

100. yaşına giren Türkiye Cumhuriyeti'nde göç yönetimini etkileyen en önemli gelişme 2011'den beri Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeniyle milyonlarca insanın Türkiye'ye sığınmasıdır. Bu olayın bir sonucu olarak Türkiye göç politikasını uygulamak için Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti'nin göç tarihini YUKK öncesi ve YUKK sonrası dönem olarak incelemek doğru olacaktır. YUKK öncesi dönem ise 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-2010 olarak ayrılabilir.

İlk döneme bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından göç politikasını güvenlik ve milli kimlik temeline oturtmuştur. 1923-1950 yılları arası dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin göç aşamalarındaki erken dönem olarak da adlandırılmaktadır. 1923 ile birlikte göç politikası oluşturulurken ulus-devlet mantığıyla Türk soyuna ve kültürüne ait kişilerin ülkeye alınması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda ilk yasal düzenleme 31/05/1926 tarih ve 885 sayılı İskân Kanunu olmuştur. Bu kanun, ülkeye göçmen olarak kabul edilebilecekleri ve edilemeyecekleri tanımlamıştır. Kanununun 2. maddesinde "Türk kültüründen olmak" şartı esastır. Bu kanun 1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu'na kadar sürmüştür.

Ara dönem olarak da adlandırılan 1950-1980 dönemi ise Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından özellikle Balkanlardan göç aldığı ve göçe ilişkin uluslararası antlaşmaları kabul ettiği bir dönem olmuştur. Daha çok Bulgaristan'dan olmak üzere Yunanistan'dan da göçler almıştır. Türkiye, 1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ile 1967 New York Protokolünü imzalamış ancak mültecilerin tanımına yönelik coğrafi kısıtlamayı devam ettirmiştir.

1980-2010 dönemi Türkiye'nin komşu ülkelerindeki sorunlar nedeniyle göç hareketlerinin arttığı, Soğuk Savaş'ın sonuyla birlikte küreselleşmenin de etkisiyle insanların hızla yer değiştirdiği bir dönem olmuştur. Bunun ardından AB'ye üyelik hedefiyle göç mevzuatında değişiklikler ve yeni düzenlemeler yaptığı dönemdir. Türkiye bu dönemde transit ülke olarak Asya ve Afrika'dan birçok göçmenin Avrupa geçiş yapmak için kullandığı ülke olmuştur. 2000'li yıllarda göç mevzuatının ve kurumsal yapısının güçlendirilmesi adına da AB'ye uyumlu hale getirmeye çalışılmış ve 2003 Ulusal Eylem Planı ile göç yönetimi adına değişim politikalarının temelini atıldığı yıllar olmuştur. Türkiye'nin göç tarihine bakıldığında göç politikasını etkileyen en önemli gelişme Arap Baharı nedeniyle Suriye'de başlayan çatışmalar sonucu milyonlarca Suriyelinin ülkesini terk etmek zorunda kalmasıdır. 2011 yılında başlayan çatışmalar farklı ülkelerin ve terör örgütlerinin müdahil olmasıyla günümüze kadar devam eden bir sorundur. Türkiye Suriye'deki bu ortamdan en çok etkilenen komşu ülke olmuş ve on yıldan beri en çok sığınmacıyı barındıran ülke konumuna gelmiştir. Bu husus, Türkiye'nin göç yönetimi adına çeşitli çalışmalar yapmasına ve yasal düzenleme ihtiyacını ortaya koymuştur. Çalışmada YUKK sonrası dönem ile geçici koruma yönetmeliği incelenmiş son olarak Türkiye'nin Suriyeliler özelinde göç yönetimine ilişkin değerlendirme yapılarak politika önerileri sunulmuştur.

## 2. 1923-1950 ARASI TÜRKİYE'YE GÖÇ VE HUKUKİ DÜZENLEMELER

Cumhuriyetin ilk dönemindeki göç politikalarının oluşumunda Osmanlı'nın son dönemi etkili olmuştur. Sadece 1913-1918 yılları arasında kaybedilen topraklar ve uygulanan göç politikaları sonucunda ülke nüfusunun üçte biri yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Dündar, 2007: 245-252). O dönem yaşanan bu büyük göç Türkiye Cumhuriyeti'nin kompozisyonunu oluşturmuştur. 1923 yılı ile başlayan süreçte geliştirilen göç politikasının pek çok sebebi bulunmaktadır. "Ulus-devlet inşası" olarak da adlandırılan bu dönemde, nüfus arttırmaya yönelik bir politika izlenmiştir. Nüfus artışıyla birlikte ekonomik ve siyasi yönden daha güçlü olunacağı inancı; geçmişte Osmanlı toprağı olan ancak mevcut durumda sınırlar dışında kalan bölgelerde yaşayan Türk kökenli vatandaşları Türkiye'ye getirilme çalışmalarını başlatmıştır (Semiz, 2010: 429-430).

1923'te "Mübadele İmar ve İskân Vekaleti", 1925'te de Dahiliye Vekaletine bağlı "İskân Umum Müdürlüğü" göç edenlerin nereye yerleştirileceği ve geçimleri sağlamak için ne kadar toprak verileceği ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Tekeli, 2008: 161). Lozan Antlaşması'nın gereği olarak Yunanistan ile yapılan mübadele anlaşması nedeniyle yaşanan yoğun göç hareketleri sonucu iskân faaliyetleri için kanun düzenlemesi ihtiyacı doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk göç mevzuatı olan 1 Ağustos 1926 tarihli 885 sayılı İskân Kanunu çıkarılmıştır (Sarı, 2011: 88). Bu kanuna göre, ülkeye göçmen olarak kabul edilebilecekler ve edilemeyecekler tanımlanmıştır.



Kanunun 2. maddesinde “Türk kültüründen olmak” şartı esastır. Bu kanun 1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu’na kadar sürmüştür. 2510 sayılı kanunda da diğer kanun gibi benzer şekilde 3. ve 4. maddelerde kabul edilecek ve edilmeyeceklerin tanımlarına yer verilmiştir. Bu durumda; Türk kültürünü taşımayanlar, devletin suç olarak tanımlanmış olduğu türlere dahil olan anarşist ve casuslar, göçebe çingenerler, memleket dışına çıkarılmış olanlardır. (md. 4). Açıkçası bu kanunda da “Türk kültüründen olmak” şartı esas alınmıştır (İnan, 2016: 17-18).

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet yönetimi, Müslüman ve Türk nüfusların Türkiye’ye göç etmelerine yasal dayanağı güçlendirmek amacıyla 1934’te 2510 sayılı İskân Kanunu yürürlüğe konulmuş ve 885 sayılı kanununun yerine geçmiştir. 2510 sayılı kanun ulus devlet mantığında Türk kimliğinin oluşturulması için önemli bir adımdır. 1934 tarihli 2510 sayılı “İskân Kanunu 17. maddesinde iskân şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır.” 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu göç edenlerle ilgili olarak ilk genel düzenleyici belge niteliğindedir (Şimşek, 2018: 374).

Bu dönemde nüfusu artırmak isteyen devlet yönetimi göçleri desteklemiş, göç edenlere konut ve iş imkânları sunmuştur. Ulus devlet olma çabası ile Balkan ülkelerinden ağırlıklı gerçekleşen göç hareketlerinde genel olarak kırsal alanda çalışan çiftçi kesimi Türkiye’ye gelmiştir. Bu göçmenler, göç sonrası uyum sağlamalarını kolaylaştırmak için çoğunlukla kendilerine uygun yerlere yerleştirilmiştir (Tepealtı, 2019: 95-96).

Kuruluş ile birlikte Cumhuriyet döneminde uygulanan İskân politikaları ve İskân Kanunları siyasal iradenin uygulamak istediği ulus-devlet mantığının bir aracı olmuştur. Politika uygulamaları ve kanunlardaki esas amaç zorunlu göçlerdir. Zorunlu göçlerin ya da yerleştirmelerin devlet tarafından yapılması ise “asimilasyonun” bir aracı olarak görülmüştür (İçduygu vd., 2014: 122-128). Bütünleşme açısından bakıldığında devletin yeni kurulmasına rağmen göç eden kişilere gerek barınma gerekse iş imkânı açısından önemli çalışmalar yaptığı görülmüştür (Tekeli, 2008: 161).

### **3. 1950-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE’YE GÖÇ VE HUKUKİ DÜZENLEMELER**

1950-1980 ara dönemi ulus-devlet kuruluşunun tamamlandığı, sanayileşme adımlarının atıldığı ve kentleşmenin ön plana çıktığı bir dönem olmuştur (İçduygu vd., 2014: 53-58). 1950 yılında çıkarılan 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte, ülkeye giriş yapacak ve ülkede bulunacak kişilere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

5682 Sayılı Pasaport Kanunu’nun 4. maddesinde pasaportu veya vesikası olmaksızın ya da şartlara uymayan pasaport veya vesikayla ülke hudutlarına gelen yabancı kişilerin geri gönderilecekleri, göçmen ve mültecilerin durumlarına ilişkin düzenlemeleri, Türkiye’den yasal olmayan yollarla ayrılma, göçmen kaçakçılığı ve insan tacirliği ile alakalı düzenlemeleri kapsamaktaydı (Dönmez-Kara, 2015: 166).

Yabancıların ülke sınırlarında ikametleri ve seyahatleri ile ilgili olarak 1950’de “Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun” düzenlenerek yasalaştırılmıştır. Kanun şekil ve teknik açıdan değerlendirildiğinde mülteciler de yabancı uyruklu olmalarından dolayı kanun kapsamına girmektedir. Pasaport Kanunu dolayısıyla Türkiye’ye giriş yapan yabancı uyrukluların ülkede seyahat ve ikamet hakları vardır. Ancak bu haklar belirli sınırlamalar dahilinde hak edilebilecektir. Şöyle ki; siyasi nedenlerle Türkiye’ye sığınma talebiyle başvuran ve Türkiye’ye sığınmacı konumunda olan yabancı uyruklu kimseler, İçişleri Bakanlığı’nın izniyle ve belirlemiş olduğu sınırlar çerçevesinde, ikamet edebileceklerdir.

1951’de Cenevre’de Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi kabul edildikten sonra Türkiye’de yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Türkiye, söz konusu sözleşmeyi “29 Ağustos 1961’de 359 sayılı kanunla, 1951 Sözleşmesine Ek 1967 Protokolü’nü ise 5 Ağustos 1968 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul etmiştir. Ancak Türkiye, 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ne, 1967 tarihli Ek Protokol’e coğrafi çekinceyi devam ettirerek kabul etmiştir” (Ekşi, 2015: 70). Bu kararlar Türkiye, yalnızca Avrupa sınırları içerisinde vuku bulan olaylar sebebiyle Avrupa Konseyi üyesi ülkelere gelen kişilere mülteci statüsü tanıyacağını beyan etmiş, başka devletlerden gelen kişilere de üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar sığınma hakkı vermiştir. Türkiye’nin bu sözleşmeyi kabul etmesi göç yönetimi açısından bakıldığında en önemli gelişmedir.



Mülteci olarak statü almak isteyen kişiler için Türkiye'ye gelmeye gönüllü olanlardan "Türk soyundan veya Türk kültürüne sahip olma şartı" ise muhafaza edilmiştir. Erder (2018: 164)'e göre Türkiye bu şartlar incelendiğinde ilk cumhuriyet yıllarındaki politikasını devam ettirmiştir ve mültecilerin Türkiye'ye gelişini azaltmaya çalışmıştır. Bu süreçte Türk soyuna mensup kişiler için imkânlar da azaltılmıştır. İskân kurumunun denetiminde olan topraklar sınırlandırılmış ve Türk soylu muhacirlere işgücü açısından toprak imkânının sunulmasına engel olunmuştur.

1950'li yıllardan sonra Türkiye'ye yönelik iki önemli göç hareketi olmuştur. Bunlardan birincisi, Bulgaristan'dan yapılan göçler diğeri ise Yugoslavya-Makedonya göçleridir. Bulgaristan'dan yapılan göçler kitle halinde gerçekleşmesi açısından önemli bir yeri vardır. Gelenlerin barınma ve çalışma alanları ile toplumsal uyum gibi sorunlar Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve sosyal yönden üstlenmiş oldukları yükümlülüklerdir. "Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi'nin imzalandığı 1925 yılından 1949 yılına kadar 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye Bulgaristan'dan gelenlerin sayısının en az olduğu dönem ise 1940-1949 yılları arasında olmuştur. Bulgaristan sınır kapılarını kapattığından dolayı Türkiye'ye geçişlerde azalmalar olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise, Bulgaristan'ın komünist bloğa geçmesi; 1946 yılında rejimin değişmesi ile birlikte 1950'den sonra Türkiye'ye yapılan göçlerde yeniden artış olmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra, Türkiye'nin NATO'ya üye olma girişimi, Sovyetler Birliği'nce pek sıcak karşılanmamış; Bulgaristan'daki Türklerin göçü bu tedirginliğin cezalandırılması olarak Türkiye'ye karşı koz olarak kullanılmıştır (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 270-283).

Türkiye'nin bu kadar fazla sayıda göç almaya hazırlıklı olmadığı bir dönemde gerçekleşen Bulgaristan göçünde, gelenlerin çoğu eğitilmiş ve meslek sahibi kişiler olduğu için Türkiye açısından olumlu bir etki yaratmıştır. 1950'den önce gelenler "serbest göçmen" sayılırken; 1950'den sonra gelenler ise Türk Hükümeti tarafından bölgelere yerleşimi sağlandığı için "iskânlı göçmen" olarak tanımlanmıştır (İnan, 2016: 19-20).

İskân kurumu göçle gelenler için çalışma yapan kurum olarak görevlerine devam etmiştir ancak Türkiye'ye göçüp yerleşmek isteyenler için Türk kültürüne sahip olma şartı devam etmiştir. 1951 tarihinde yapılan Cenevre Anlaşması'nın 1961'de tarih ve coğrafi kısıtlamalarla imzalanması da bu politikayı değiştirmemiştir (Erder, 2018: 174).

Göçmenler, geldikleri coğrafya şartlarına yakın, halk ile daha kolay uyum sağlayabilecekleri ve iş imkanının daha fazla olması açısından genelde Marmara Bölgesi'ndeki kentlere yerleştirilmişlerdir. Bulgaristan aynı dönemde göç konusunda karar değiştirmiştir ve sınır kapılarını kapatarak Türkiye'ye göçü durdurmuştur. 58.000 civarında Türk, vizesi olmasına rağmen Türkiye'ye geçiş izni verilmemiştir. Ailelerin parçalanmasına yol açan bu uygulama, 1968 tarihinde Bulgaristan-Türkiye arasında imzalanan "Türkiye-Bulgaristan Yakın Akarba Göçü Anlaşması" ile son bulmuş; 1969 yılında Türkiye'ye 116.521 kişi göç etmiştir (İnan, 2016: 21). Bu dönemde Bulgaristan'dan gelen kişiler 1950-1951'de gelenler gibi iskanlı sayılmayarak "serbest göçmen" statüsünde kabul edilmiştir. Yine de Türkiye Cumhuriyeti gelenlere maddi destek ve yardım sağlamıştır. Bu şekilde ailelerin birleşmesi sağlanarak, daha önce gelen ailelerin yanına; aynı bölgelere iskân sağlanmıştır.

Aynı dönemde yaşanan bir diğer önemli kitlesel göç 1952-1967 yılları arasında Yugoslavya-Makedonya'dan gerçekleşmiştir. Bu bölgeden ilk göç 1924 yılında yapılmış, ardından 1936 yılında ikinci göç dalgası ve 1953 yılında "Serbest Göç Anlaşması" imzalanmasıyla birlikte üçüncü dalga göç gerçekleşmiştir. Bulgaristan'dan gelenler gibi Yugoslavya-Makedonya bölgesinden gelenlere de devlet tarafından yerleşme ve iş olanakları sağlanmıştır (İnan, 2016: 20). Cumhuriyet döneminde Yugoslavya'dan Türkiye'ye toplam 305.158 kişi göç etmiştir. 1950'ye kadar göç edenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir. Diğer kişiler ise serbest göçmen olarak kabul edilmiştir (GİB, 2022).

#### **4. 1980-2010 DÖNEMİ TÜRKİYE'YE GÖÇ VE HUKUKİ DÜZENLEMELER**

1980 yılından sonra Türkiye'ye yapılan kitlesel göçlerin artış göstermesi, politik açıdan da birtakım değişikliklere yol açmıştır. Düzensiz göçlerin artmaya başladığı bu dönemde Türkiye, göçlere politik açıdan bakmayarak farklı arayışlar içerisine girmiştir. 1980 öncesi yaşanan göç hareketlerinde daha çok barınma, iş olanakları ve toplumsal konular ele alınırken, 1980 sonrası yaşanan göç hareketlerinde sınır güvenliği ve ulusal güvenlik konuları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Jeopolitik konumu ve küreselleşmenin etkisiyle de Türkiye göç alan ve Avrupa'ya geçiş için de transit ülke durumuna gelmiştir. 1970'lerden sonra Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesi, İran'da rejimin değişmesi, Irak'ta Saddam'ın diktatör yönetiminin meydana getirdiği sorunlar, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da komünizmin çöküş yaşaması, Türkiye düzensiz göç yönünden önemli çalışmalarını belli bir noktaya



taşımış ancak uluslararası gelişmeler Türkiye'nin göç konusunda yasal düzenlemeler yapmaya sevk etmiştir (İçduygu vd., 2014: 230).

1979 yılındaki İran devrimi sonrası ilk büyük göç akını yaşanmıştır. Yaklaşık bir milyon İranlı'nın Türkiye'ye sığınma talebinde bulunduğu belirtilmiştir (Kartal ve Başçı, 2014: 281-282). 1979 yılında yaşanan bir diğer olay ise, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi sonucu nüfusunun büyük bir kısmının ülkeyi terk etmesine sebep olacak bir savaş başlamasıdır. Bu süreçte Afganistan'ın 18 milyonluk nüfusundan 6 milyonu ülkesini terk etmiştir (Castles ve Miller, 2008: 247). Afganistan'daki savaştan ülkenin daha kuzeyinde yaşayan Türk asıllı Afganlar da etkilenmiştir. Türk kökenli Afganlar önce Pakistan'a gitmiş oradan da Türkiye'ye getirilmişlerdir. Türkiye din, dil ve etnik açıdan yakın olduğu için Türk kökenlilerin bir arada bulunmaları ve farklı ülkelere dağılmamaları için 1982 yılında "Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" çıkarılmış ve Afganistan'dan kaçan 5000 kadar Türk kökenli Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen'i Türkiye'ye gelmiştir. Kanunun 1. maddesine göre gelenler iskanlı veya serbest göçmen olarak kabul edilmiştir. Bu kanun çerçevesinde 4.163 kişi iskanlı göçmen olarak Pakistan'dan getirilmiş; Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu bölgesindeki yerleşim yerlerinde iskân edilmişlerdir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 102). Ayrıca 1300 kişilik Pamir Kırgızları da Pakistan'ın doğal koşullarına uyum sağlayamadıkları için uçakla Türkiye'ye getirilmiş ve Van'ın Erciş ilçesine yerleştirilmiştir. Türkiye'ye gelen Türk kökenli Afganlılara devlet barınma ve istihdam edilmelerinde çalışmalar yapmıştır. "İskanlı göçmen" olarak kabul edilen ve belirlenen bölgelere yerleştirilenlere devlet tarafından konut sağlanmıştır. Ayrıca her aileden bir kişi çeşitli devlet kurumlarında çalışmaya başlamış; tarımla uğraşanlara ise tarım arazisi tahsis edilmiştir.

1980'li yıllarda Türkiye'ye Irak'tan iki büyük kitlesel göç hareketi olmuştur. İlk büyük kitlesel göç 1980-1988 yılları arasında; Irak-İran savaşı sırasında gerçekleşmiştir. 1980'de başlayan İran-İrak savaşı sırasında Saddam Hüseyin'in 1988 yılında Halepçe kentine kimyasal silah saldırı düzenlemesi süreci tepe noktasına ulaştırmıştır. Saldırı sonucu Türkiye'ye 51 bin kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Gelenler Mardin, Muş ve Diyarbakır'da yer alan üç ayrı kampa yerleştirilmiş ve kampa dair her türlü ihtiyacı Türkiye kendisi karşılamıştır (Deniz, 2009: 183-191). Irak'tan gerçekleşen ikinci göç dalgası ise 1990-1991 yılları arasında yaşanan Körfez Savaşı sırasında olmuştur. Irak ordusundan kaçan Kürtler olmak üzere aralarında Türkmen, Kaldani ve Arapların da olduğu yaklaşık 500 bin kişi Türkiye topraklarına gelmiştir. Ancak Türkiye, bir önceki göç akınında çeşitli sorunlar yaşamış ve buna bağlı olarak sınır kapılarını açmayarak Irak'ın kuzey bölgesinde bir kamp oluşturmuştur (İçduygu, 2004: 90).

Türkiye, Irak'tan gelenleri iskanlı ya da serbest göçmen olarak kabul etmemiş; Irak'ın kuzey bölgesinde Kürt nüfusunun artmaması için Türklerin geri dönmeleri adına vatandaşlık ve ikamet başvurularını zorlaştırarak hukuki statülerinde bir belirsizlik yaratmıştır. Ayrıca Türkiye'nin göç konusundaki konumu değişikliğe uğramış ve daha çok Avrupa'ya ulaşmak için geçiş ülkesi olmuştur. Türkiye bir diğer büyük hareketliliğe tekrar Bulgaristan'dan maruz kalmıştır. Bulgaristan yönetiminin Türklerle ve Müslümanlara karşı uyguladığı asimilasyon politikası sonucu binlerce kişi Türkiye'ye göç etmiştir. 1980 yılında yaşanan askeri darbe sonrası anti-demokratik ortam ve toplumsal kargaşanın etkileri 1990'ların başında da hissedilmeye devam etmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu ortamdan dolayı Bulgaristan'dan gelenlere sadece "soydaş" gözüyle bakılmış ancak daha önce gelenlere verildiği gibi iskanlı ya da serbest göçmen statüsü verilmemiştir. Devlet gelenler için bir teşvik ya da yardım sağlamayarak daha önce uygulanan iskân politikalarından farklı bir uygulama yapmış ve devlet denetimi dışında yerleşmelerin yapıldığı gözlemlenmiştir (İçduygu vd., 2014: 154).

Türkiye'ye 1990'ların başında yaşanan bir diğer göç akını ise Bosna Hersek'ten olmuştur. 1992-1998 yılları arasında yaşanan bu göçte Türkiye'ye yaklaşık 20 bin kişi göç etmiştir (GİB,2022). Yugoslavya'nın dağılmasının ardından 1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Bosna'ya karşı Hırvatlar ve Sırp'lar tarafından saldırılar düzenlenmiş; bölgedeki Müslüman halka karşı katliamlar uygulanmıştır. Yaşanan bu acı tablo karşısında Türkiye'ye yaklaşık 25 bin Bosnalı sığınmış; Dayton Anlaşması'ndan sonra da ülkesine çoğu kişi geri dönmüştür. 1997 yılının sonuna doğru ise Birleşmiş Milletler (BM) raporuna göre 900'ü Bosna ve Hersek'ten, 600'ü İran ve 700'ü Irak'tan olmak üzere yaklaşık 4600 sığınmacının Türkiye'de kaldığı belirtilmiştir (İçduygu ve Toktaş, 2005: 30-31).

Dayton Anlaşması'nın imzalandığı sıralarda Türkiye Sırbistan'la ilişkilerini iyileştirme gayretindeyken, Kosova'daki hadiselerde artmış, orada yaşayan Sırp ve Arnavut gruplar arasında yaşanan şiddet sonucu bölgedeki Türkler de durumdan etkilenmiş ve çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Bölgedeki Türk nüfusu, Türkiye'nin Belgrad ile iyi ilişkiler kurma çabası ile Arnavutların uyguladıkları baskı arasında kalmışlardır (Bilgiç, 2012: 49-50). 1999



yılında doruk noktasına ulaşan şiddet olayları sonucu ortalama 7 bin kişi Türkiye'ye sığınmış ve Kırklareli'nde kurulan Gaziosmanpaşa göçmen misafirhanesine yerleştirilmişlerdir. Gelenler arasındaki 3 bin kişi ise daimi olarak Türkiye'de kalmıştır.

1990'ların başında Türkiye'ye bir diğer göç dalgası da Ahıska Türkleri ile olmuştur. Ahıska Türkleri, 1944 ve 1989 yıllarında Sovyetler Birliği tarafından göç etmeye zorlanmışlardır. Türkiye zor durumda kalan Ahıska Türk'lerinin ülkemize gelmesi ile ilgili bir kanun düzenlemesi yapmış; 02.07.1992 tarih ve 3835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" yayınlamıştır. Düzenlemeye göre, en zor şartlara sahip olanlardan başlamak üzere, yıllık belli bir sayıyı aşmayacak şekilde ülkeye gelenler iskânlı veya serbest göçmen olarak kabul edilecektir (mad. 1). Buna göre yaklaşık 150 aile Türkiye'ye iskânlı olarak gelmiş; Iğdır ve çevresine yerleştirilmiştir (Ganiyeva, 2012: 184-185).

Sığınmacılar açısından bakıldığında iç hukuk çerçevesinde ilk yasal düzenleme 1994 yılında çıkarılan "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'tir. Bu yönetmelik, kişisel ve kitlesel şekilde sığınma isteğiyle Türkiye'ye giriş yapan yabancılar için uygulanacak işlemlerin belirlenmesine ve görevlendirilecek kuruluşların tespitine dair hükümlere yer vermiştir. Yönetmelik ile vatandaş olmaya hak kazanmak veya vatandaşlıktan menedilmekle sonlanacak hususların izah edilmesinin yanı sıra, yasal ya da yasal olmayan yollardan Türkiye'ye gelerek iltica talebinde bulunanlarla alakalı çalışmalar veyahut Türkiye'yi geçişi ülkesi olarak belirleyip farklı bir ülkeye iltica etme isteği doğrultusunda barınma izni talep edenler ve tüm yasal süreçte görevli idari kuruluşlarla ilgili hususlar hükümlenmiştir (Ümit, 2001: 25). 1994 Yönetmeliği, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü'nden farklı olarak sığınma konusunu da içeriyor olmasıdır. Bu bağlamda, bu yönetmelikte mülteci ve sığınmacı kavramları ayrılarak bağımsız olarak ele alınmaya çalışılmıştır (Çiçekli, 2009: 48).

Bu düzenlemenin ardından çıkarılan önemli bir kanun da Türkiye'deki yabancıların çalışma şartları ile ilgili esasları belirlemek ve yabancıların çalışmalarını izne bağlamak için 2003'te 4817 sayılı "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" uygulamaya konmuştur. Konuyla ilgili daha önceden de yapılan dağınık şekilde düzenlemeler vardır ancak bu kanunla birlikte Türkiye'deki yabancılar için yapılacak işlemler için ortak bir düzenleme yapılmıştır. Böylece sorumlu birim olarak da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı belirlenmiştir. 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesinin ardından, uygulamaya yönelik yönetmelik yayınlanmıştır. "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanunları Uygulama Yönetmeliği" ile birlikte kanunun esasları belirtilmiştir (Dönmez-Kara, 2015: 169-170).

4817 sayılı Kanunu cezalar öngörerek yabancıların yasal olmayan istihdamını engellemek açısından önemlidir. Ayrıca yabancıların daha önce sahip olmadığı her türlü iş kolunda çalışma imkânı tanımıştır. Böylece önceden çalışmalarına izin verilmeyen iş kollarında çalışanların istismar edilmesi engellenmiştir (İçduygu ve Aksel, 2012: 45).

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile müzakerelere başlaması da göç politikalarında yeni çalışmalar sağlamıştır. Bu kapsamda 2006 yılında 5543 sayılı İskân Kanunu kabul edilmiştir. 5543 sayılı İskân Kanunu'nda yer alan tanımlamalarda daha önceki kanunlarına benzer olarak "Türk soyundan ve Türk kültüründen olmak" şartı devam etmiştir. Kanunun 3. maddesinde göçmen ve göçebe tanımları yapılmış; diğer göçmen çeşitlerine de yer verilmiştir. Serbest göçmen, göçebe, münferit göçmen, iskanlı göçmen ve toplu göçmen olarak ayrı ayrı tanımlanmıştır. Ülkeye kabul edilmeyeceklerin tanımlandığı 4. Maddede ise yine Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayanların tanımlaması yapılmıştır. Daha önceki İskân Kanunu'nda ülkeye giremeyecekler arasında anarşistler, çingeneler gibi tanımlamalar varken; yeni kanunda bu tür ifadeler yer verilmemiştir. Ayrıca göçmenlere yapacağı yardımlar da kanunda yer almıştır (mad. 9).

5543 sayılı İskân Kanunu, Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası ortamı; AB'ye uyum sürecinin gereklilikleri ve uluslararası alandaki sürece entegre olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Avrupa Birliği 9. Uyum Paketi'nin hazırlığının yapıldığı sırada birçok kanun ve tasarı ile birlikte görüşülmesi ve AB İlerleme Raporu'nun yayınlanması sonucu İskân Kanunu'nun ivedilikle kabul edilmesi eleştirilere sebep olmuştur (İnan, 2016: 27).

Diğer taraftan göç hareketlerinde 2003 yılına gelindiğinde, ABD'nin Irak'a müdahalesinin ardından Saddam'ın yönetimden düşmesi ülkeyi yeniden farklı bir yapıya sürüklemiştir. Bu durum Irak kaynaklı göçlerin yeniden yaşanmasına sebep olmuştur. 1990'lı yılların başında yaşanan göçte Iraklı Kürtler çoğunlukta; 2003'ten sonra yaşanan göçte Iraklı Kürtlerin sayısında azalma olmuş; Türkmenler ve Iraklı Hristiyanlar, artan şiddet olaylarından



dolayı göç etmeye devam etmişlerdir (Danış, 2010: 16). Türkiye'nin "coğrafi çekince" ilkesinden dolayı Irak'tan gelenler, "mülteci" statüsünde sayılmadıkları için Türkiye'yi Avrupa'ya geçiş güzergahı olarak görmektedir ya da daha önce gelen Türkmen ailelerden İskân kanunu ile yerleşmiş veya vatandaşlığa geçmiş olan akrabalarının yanına yerleşmişlerdir. Sonuç olarak Irak'tan gelenler için Türkiye, Avrupa'ya geçiş için kullanılan bir bekleme merkezi haline gelmiştir (Danış, 2010: 17).

Bu dönemde devlet sınırlardaki hareketlenmelerle ilgili olarak daha çok yasa dışı göç ile mücadelesi ön plana çıkmaktadır. Sınır güvenliğinin korunması adına engelleyici ve kontrol sağlayıcı politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'ye yapılan düzensiz göç iki grupta incelenebilir. İlk olarak yasa dışı yollardan ülkeye girenler; ikinci grup ise Türkiye'de ekonomik nedenlerle kayıt dışı olarak çalışan ve daha sonra ülkelerine geri dönmeyi amaçlayanları oluşturmaktadır. Türkiye'yi Avrupa'ya geçiş için kullanmak isteyenlerin asıl amacı ise Ege Denizi üzerinden hedef ülkelere varmaktır (Deniz, 2014: 186-199). 2000-2010 yılları arasında yakalanan 700.000 düzensiz göçmenin 473 bin kadarı "potansiyel transit göçmen" olarak değerlendirilmiştir. Kaynak ülke olarak en fazla sayı 94 bin ile Irak'a aittir. Pakistan 66 bin, Afganistan 59 bin, İran 22 bin ve Bangladeş 17 bin ile Türkiye'ye en fazla göçmen gönderen ülkelerdir (İçduygu ve Aksel, 2012: 22).

## 5. ARAP BAHARI VE SURİYE'DE KRİZE DÖNÜŞÜMÜ

18 Aralık 2010'da işsizlik sorunu yaşayan Mohammed Bouazzi isminde bir genç kendini yakmış ve bu olay Tunus'ta başlayıp kısa zamanda komşu ülkelere yayılmıştır. 15 Mart 2011 tarihinde ise gösteriler Suriye'ye sıçrayarak devam etmiştir. Bu süreçte Kuzey Afrika ve bazı Ortadoğu devletlerinde yaşanan devrimci ve yenilikçi otorite muhalefeti hareketler iç ve dış basın tarafından Arap Baharı olarak ifade edilmiştir (Deniz, 2014: 68). Arap Baharı kendi içerisinde şiddet içerikli bir hareketi ifade ederken, (bölge yönetimlerince gerçekleştirilen) şiddete yönelik gösteri, ayaklanma ve iç savaş sürecini de beraberinde başlatmıştır (Mushtag ve Afzal, 2017: 1).

Tunus'ta başlayıp tüm Arap ülkelerine sirayet eden bu ayaklanmaların Suriye'de yayılması, az da olsa 2011 yılının ilk ayından itibaren yapılan protestolarla ve ayaklanmalarla gerçekleştire başlamıştır. İlk başta çok yankı uyandırmayan bu hareketler, 2011'in mart ayında Dera kentinde meydana gelen olaylarla birlikte şiddetini arttırmaya başlamış ve daha geniş kitlelere ulaşmaya başlanmıştır (Salihi, 2016: 159). 15 Mart 2011'de iki öğrencinin duvara "Halk rejimin düşmesini istiyor" yazısını yazdıktan sonra tutuklanıp gözaltına alınması, Suriye'deki Arap Baharı sürecinin başlangıcı olarak kabulüne yol açmıştır. Tunus'ta ve ardından diğer ülkelerde mevcut rejimlerin düşmesi Suriye'yi de etkisi altına almış ve barışçıl bir çerçevede yapılan protestolar/gösteriler daha sonra Beşar Esad karşıtlarının silahlanması ile bir iç savaşa dönüşmüştür. (Çapar ve Koca, 2018: 9). Öyle ki, Dera'da başlayan ayaklanmalar, ülkede yaşanan kuraklık ve artan istihdam sorunu ile kısa sürede daha büyük boyutlara ulaşarak Banyas, Lazkiye, Hama, Deyr ez-Zor ve Holmes'e sıçramıştır (Süer, 2012: 9).

Beşar Esad iktidara geldikten sonra birçok alanda reformlar yapmış ancak Arap Baharı kıvılcımının Suriye'ye sıçramasında en büyük sebep Esad'ın babasının izinden giderek siyasi alanda yapmadığı reformlar olmuştur. Yıllardır uygulanmakta olan olağanüstü hâl uygulamasını halk hareketlerinin başlamasıyla mecburen kaldırmak zorunda kalmış ancak iktidardaki gücünü elinde tutabilmek adına ülke içerisindeki çatışmaların yoğun olduğu 2012 yılında dahi meclisteki muhalefet sınırını %10'larda tutmayı sürdürmüştür (Bingöl, 2012: 486). Diğer taraftan Dera'da başlayan ayaklanmaların diğer şehirlere de yayılması üzerine (Koldaş ve Köprülü, 2011: 34) Esad rejimi birtakım tedbirler alarak bu ayaklanmaları bastırmayı hedeflemiş olsa da başarıya ulaşamamıştır. Hükümet güçlerinin silah kullanması ve insanların ölmesi protestoları alevlendirmiştir. Esad başlangıçta genel bir siyasi af ilan ederek, yeni siyasi partiler kurulmasının önünü açan bir yasa çıkararak, seçim, basın ve yaptırımlarla alakalı reform yasaları çıkararak olumlu yönde eylem sinyali vermiş, ancak protestocular için bunlar yeterli gelmemiştir. Başlangıçta nüfusun %65-70'i tarafından desteklenen Esad, zamanla bu desteği kaybetmiştir (Mahalli, 2012: 197).

Nisan 2011'de protestolar ülke geneline yayıldığında, Esad hükümetinin Rusya ve İran'dan aldığı siyasi destekle güvenlik güçleri şiddete dönüşen güç kullanmaya başlamış ve çok sayıda insan katledilerek durum daha da içinden çıkılmaz ve geri dönüşü olmayan bir duruma gelmiştir (Achiume, 2015: 695-696).

Suriye'de Arap Baharının ilk yılında binlerce insan hayatını kaybetmiştir. 2012 yılında ise bu kayıplar giderek artmış, halk hareketleri ülkenin başkenti olan Şam'a kadar sıçramıştır. Rejimin kanlı bastırma politikaları ise günümüzün en büyük sorunlarından birisi haline gelen Suriyeli mülteciler meselesinin başlangıcı olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde DEAŞ, PYD ve PKK gibi terör örgütleri bölgesel ve küresel boyutta güvenlik açısından önemli bir tehdit unsuru haline gelmişler ve bu sayede güç ve alan sahibi olma gayreti içine girmişlerdir (Kerman



ve Efeğil, 2017: 163-166). Suriye'deki bu durumdan yararlanarak bölgedeki stratejik noktalarla doğal enerji kaynaklarını şiddet uygulayarak zorla ele geçirmişlerdir ve bölge halkının başka yerler göç etmesine neden olmuştur (Yeşiltaş ve Duran, 2018: 9-13).

### **5.1. Suriye'den Türkiye'ye Sığınmacı Akımı**

Arap Baharı olaylarının Suriye'ye sirayet etmesi, 2002 yılından bu yana Suriye hükümetiyle iyi ilişkiler içinde olan ve sürdürdüğü barışçıl dış politikası kapsamında Esad yönetimiyle iş birliğini hızlandıran Türk hükümetini zorlu bir döneme sürüklemiştir (Yeşilyurt, 2013: 420; Altunışık, 2013: 2).

Türkiye'nin gelişmeleri önce incelemiş, Beşar Esad ile mevcut iyi ilişkiler çerçevesinde onu, halkının demokratik isteklerine olumlu yanıt vermesi yönünde ikna etmek olmuştur. Esad'ın isyancı gruplara karşı şiddet uygulamayı artırmamasıyla, bu baskıdan kurtulmak için binlerce Suriye vatandaşı Türkiye sınırına gelmiş ve bu durumda Türkiye de Suriyeli muhaliflerin tarafında yer alarak Esad karşıtı bir tavır sergilemiştir (Hinnebusch, 2015: 14-22).

Suriye krizi ile 5,5 milyondan fazla Suriyeliyi, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve diğer ülkelere sığınmaya zorlamış, büyük bir kesim de ülkenin çeşitli alanlarına göç etmişlerdir.

Bir milyon civarında Suriyeli sınır komşusu ülkelerin dışında Avrupa, ABD ve Kanada'ya gitmiştir (Erdoğan, 2019: 2). Düzensiz göçe tabi olup, yasal olmayan yollardan Türkiye ve diğer ülkelere kaçan Suriyeliler de eklenince tahminen yedi milyonun üzerinde Suriyelinin çeşitli ülkelere sığındığı da düşünüldüğünde yaşanan dram daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye "açık kapı" politikası çerçevesinde sığınma hakkı isteyen hiçbir Suriyeliyi geri göndermemiş, geçici koruma kapsamında kamplarda ve ülke sınırları dahilinde korumaya almıştır (Göç ve Uyum Raporu, 2018: 75). Türkiye gerek hukuki gerekse insani koşulları göz önünde bulundurarak zor durumdaki Suriyelileri insani hayat sürmelerini sağlamak için açık kapı politikası uygulayarak kabul etmiştir (Akbaş, vd., 2016: 99).

Türkiye uyguladığı bu politika ile bir yandan örnek bir tavır sergilemiş öte yandan çok büyük bir risk üstlenmiştir. Özellikle ilk göç dalgasında Suriyeli mültecilerle Türkiye'ye giren birçok terör örgütü mensubu, ülkeyi ulusal güvenlik açısından riske atmıştır (Çapar ve Koca, 2018: 9-10). Nisan 2011'den sonra Türkiye'ye yönelik başlayan insan akımı artarak devam etmiş, Türkiye savaştan kaçan tüm Suriyelileri kabul etmiştir. Öncelikle küçük gruplar halinde başlayan göç akımı, kitlesel göçe dönüştüğünden dolayı geçici barınma merkezleri kapasite olarak yetersiz kalmış ve ülke geneline dağılmıştır (Norman, vd., 2017: 56).

Nisan 2011'de Türkiye'ye insan akımı artarak devam etmiş ve Türkiye ülkelerindeki savaştan kaçan Suriyelilerin tümüne kapılarını açmıştır. Öncelikle küçük gruplar şeklinde başlayan göç akımı, kitlesel göçe dönüştüğünden dolayı geçici barınma merkezleri kapasite olarak yeterli gelmemiş ve ülke geneline yayılmıştır (Norman, vd., 2017: 56).

Suriyeliler sınıra geldiklerinde Türkiye'nin açık kapı politikası doğrultusunda yasal mevzuat sorunu olmadan kabul edilmişlerdir (Aktaş, 2018: 135). İlerleyen süreçte hem yasal mevzuat hem idari yapılanma mevcut krizi yönetebilecek şekilde yeniden tasarlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye beklenmeyen bu göç akımına karşılık hızla göçle ilgili mevzuatı güncelleyerek bu kişilere ait işlemlerin "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği" çerçevesinde gerçekleştirilmesini sağlamıştır (Çetinkaya, vd., 2016: 9-10).

## **6. YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU**

Suriye'de meydana gelen çatışmaların sürüyor olması üstelik terör örgütlerinin de katılımıyla daha da şiddetlenmesi Suriyelilerin daha uzun süre Türkiye'de kalacağı düşünülmüş ve bu nedenle Türkiye'nin göç yönetiminde değişime gitmesine yol açmıştır (Eke, 2018: 44). Göç mevzuatını uluslararası gelişmeler doğrultusunda şekillendirmek ve AB mevzuatına yaklaştırmak isteyen Türkiye hukuki ve idari altyapısını da güncellemek istemiştir (Yılmaz & Baykal, 2020: 643). Bu gerekçelerle "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 11 Nisan 2013 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir". Türkiye'nin YUKK ile göç politikasının uygulanması ve yönetilmesi açısından Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ön plana çıkan bir düzenleme olduğu söylenebilir (Eke, 2018: 46).

6458 sayılı bu kanunun yürürlüğe girmesiyle 1950 tarihli 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkametleri ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'un ve 1950 tarihli 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun bazı maddeleri yürürlükten



kaldırılmıştır. 6458 sayılı Kanun'la aynı zamanda yabancılara yönelik vize zorunluluğu, ikamet izinleri, mültecilerin ve vatansızların hukuksal durumları ve yabancılara dair mevzuatlar bu yasada bir araya getirilmiştir. Kanunun genel amacı ise Türkiye'ye gelen yabancıların girişleri, kalışları ve çıkışları ile Türkiye'den koruma talebinde bulunan yabancılar için sağlanan korumanın kapsamına ve uygulanmasına yönelik usul ve esasları düzenlemektir (YUKK, md, s. 1). Ayrıca kanun; yabancılar ile ilgili iş ve işlemlerin sınırlarda, sınır kapılarında veya Türkiye içinde bulunan yabancıların münferit koruma taleplerine karşı sağlanacak uluslararası korumayı, zorla ayrıldıkları ülkelere geri dönemeyen ve kitlesel bir şekilde Türkiye'ye gelen yabancılar için acilen sağlanacak geçici korumayı kapsamaktadır (YUKK, md: 2).

YUKK 4. madde içerisinde sığınmacıların geri gönderme yasağına ilişkin olarak açıklama yapılmıştır. Söz konusu düzenlemenin 3. bölümünde 'Uluslararası Koruma', "mülteci", "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" tanımları ifade edilmiştir. Bu doğrultuda; "Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve New York Protokolünü onaylarken ifade ettiği coğrafi sınırlama düzenlemenin 61. maddesinde "Mülteci" ifadesinde yer almıştır. Önceki düzenlemelerde olduğu gibi mültecilik statüsü sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişiler için geçerlidir. "Şartlı mülteci" ise düzenlemenin 62.maddesinde "Avrupa ülkeleri dışından" gelen ve zulme uğrama riski nedeniyle ilgili ülkesine geri dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir. Şartlı mülteciler ise üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, Türkiye'de kalabilmektedirler. Türkiye'ye gelen ve uluslararası koruma arayan kişiler; mülteci veya şartlı mülteci statülerini alana kadar "koruma başvuru sahibi" olarak ifade edilmiştir. Türk hukuk yapısı kapsamında uluslararası alanda ifade edilen "sığınmacı" kavramı yer bulmamaktadır. Uluslararası koruma statülerinden olan "ikincil koruma" kanunda yer bulmuştur. Mülteci veya şartlı mülteci olarak tarif edilemeyen ikincil koruma statüsü bir kişinin menşei veya ikamet ülkesine geri gönderilmesi halinde cezalandırılacağı, işkence ve insanlık dışı muameleye maruz kalacağı veya şahsına yönelik ciddi tehditle karşı karşıya kalacağı durumlar için açıklama getirilmiştir. Uluslararası koruma haricinde var olan durumlar düzenlemenin 64.maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; UNHCR dışında herhangi bir BM örgütünden yardım gören, ikamet ettiği ülkede o ülkenin vatandaşları ile aynı haklara sahip olan ve Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen durumlar çerçevesinde suçlu olduğu tespit edilen kişiler uluslararası koruma haricinde tutulurlar. Yönetmeliğin 20.maddesinde göre "Vatansız Kişi Kimlik Belgesi", "Kayıt Belgesi", "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi" veyahut da "Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi" bulunanlar ile "Geçici Koruma Kimlik Belgesi"ne sahip olanlar ikamet izninden muaftırlar". Kanun'un 42. maddesine göre; "mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüsüne sahip olanlara uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz". Kanunun 91. Maddesinde ise geçici koruma ifade edilmiştir. Buna göre "zorunlu göç sebepleri yüzünden ülkesinden ayrılan ve geri dönemeyen, kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen kişilere "geçici koruma" statüsü verilir. Suriye'den Türkiye'ye gelen kişiler bu statüye sahiptirler". Türkiye'nin Suriye'den çatışmalar nedeniyle gelenler için mülteci veya sığınmacı tanımlaması yapmaması bunun geçici koruma kapsamında değerlendirilmesi kurum ve kuruluşların bu statüye göre çalışmalar yapmasına sevk etmiştir (Eke, 2018:52).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, dünya standartlarına uygun bir seviyede göç ve iltica alanında stratejilerin belirlendiği bütünsel bir yaklaşımı temel alan, kurumlar arasında etkin iş birliğine dayanan, insan hakları odaklı, sivil bir kurumsal göç yönetiminin gelişmesi fırsatını sunmuştur. Ancak belediyelerin bu süreçte yasal mevzuatta yeterince yer verilmemesi sürecin sağlıklı şekilde ilerlemesinde önemli bir eksiklik olduğu göze çarpmaktadır. Merkezi hükümet Suriyeli sığınmacıların hizmet erişime ulaşmada ana rol oynamaktadır ve bünyesindeki kurumları bu konuda esas sorumlu olarak belirlemektedir ancak yerel yönetimlerin bu noktada yasal mevzuat gereği yetkilerinin çok kısıtlı olduğu ve yerel yönetimler tarafından yapılacak çalışmalar için yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmaktadır (Eke, 2018: 67).

### **6.1. Göç Yönetiminde Yeni Yapılanma: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**

Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye kaynaklı tarihinde yaşadığı en büyük göç dalgası kurumsal yapılanma gereği doğurmuş ve göç yönetiminin uzun ömürlü, çok boyutlu bir anlayışa sahip olması ve işleyişin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için YUKK kapsamında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) kurulmuştur.

Göç yönetimi konusunda politika geliştirebilen, etkin iş gücüne odaklanan, insan haklarına saygı duymayı ve bu konularda stratejik çalışmayı hedefleyen bir kurum olarak Göç İdaresi Başkanlığı, YUKK ile yasallaşmıştır. Böylece, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, insan haklarını korumak ve etkin bir göç yönetimi oluşturarak göçle ilgili birçok program ve faaliyeti gerçekleştirmek ve her türlü yerel, ulusal ve uluslararası kurumsal yapının temeli olmak amacıyla oluşturulmuştur (GİGM 2017-012021 Stratejik Planı; Adıgüzel, 2016: 208). YUKK'nın 104. Maddesinde GİGM'nin görevleri Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den ayrılan yabancı kişilerin giriş ve çıkışlarını





denetlemek, yasal olmayan girişlere engel olmak, mültecilik, geçici koruma veya uluslararası koruma gibi meselelerle alakalı çalışmalarını yürütmek, Türkiye'nin göç politikalarını belirlemek ve sürecin takibini yapmak, insan ticareti mağdurlarını koruma altına almak, vatansız kişileri belirleyerek gereken işlemleri yapmak ve göç konusunda kurumlar arasındaki işbirliğini sağlamak olarak özetlenebilir (YUKK).

Bu kurumun asli görevlerinin yanı sıra diğer kurum ve kuruluşlarla da iş birliği içerisinde olmak adına görev tanımlaması yapılmıştır. İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan GİGM, 81 ilde ve 148 ilçede müdürlük düzeyinde, yurt dışında ise ataşelik ve müşavirlik düzeyinde birimleri bulunmaktadır. Göç yönetimi ile ilgili bir başka kuruluş da yine 6458 sayılı yasa çerçevesinde oluşturulan ve direkt olarak İçişleri Bakanlığı bünyesinde görev yapan Göç Kuruludur. Bunun yanı sıra göçmen kaçakçılığıyla mücadele için Emniyet Genel Müdürlüğü altında "Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı" oluşturulmuş ve bu konuda işlenen suçların izlenmesi ve soruşturulması amacıyla görevlendirilmiştir.

## 6.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

YUKK kapsamında 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği; "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili durumu" (GKY, 2014) ifade etmektedir. Bu yönetmeliğe göre; "Kitlesel akın neticesinde ülkemize gelen veya münferit olarak ülkeye giriş yapmış olsa dahi kitlesel akına neden olan olay sonucunda kaynak ülkeyi terk ederek gelen kişiler, geçici koruma kapsamında sayılacaktır."(md. 3). 17. maddeye göre ise; "Geçici koruma kapsamında herhangi bir coğrafi kısıtlama bulunmamakta, aksine, acil ve geçici koruma arayışı içinde hem kara sınırlarına hem de ülkenin karasularına giden kişilerin yönetmelik kapsamında değerlendirileceği kararlaştırılmıştır."

Yönetmelik "Kitlesel Akın" kavramından 3. maddenin 1/i bendinde söz etmiş ve AB Geçici Koruma Yönergesi 2/d maddesinde düzenlenen hükme uygun bir değerlendirmede bulunmuştur. Buna göre ilk geçici koruma koşulunu, bireyin kitlesel akım veya kitlesel akımla alakalı bir durum neticesinde ülkeye giriş yapması şeklinde tanımlamak mümkündür.

Geçici korumanın yasal zeminin oluşturmada önemli bir adım olan GKY, bu korumadan yararlanacak olan yabancılara ilgili ayrıntılı düzenlemelere, hak ve yükümlülükler yer verirken aynı zamanda kısıtlayıcı hükümleri de beraberinde getirmiştir. Toplamda on bir bölüm 63 maddeden oluşan GKY'de geçici koruma şu şekilde tanımlanmıştır: "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı" ifade etmektedir (GKY, md.3/1-f).

Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyelilerin hakları, sosyal yardımlar açıkça ifade edilmiştir. Yönetmelik doğrultusunda geçici koruma kimlik belgesine sahip olma, sağlık hizmetlerine erişme, eğitim ile çevirmenlik alma gibi haklar güvence altına alınmıştır (GKY, 2014). Geçici koruma yönetmeliğinin yasal çerçevesinin açıklanması entegrasyon ve ev sahibi toplum ile sağlıklı bir ortak yaşam konusunda olumlu ve yol gösterici olmuştur.

## 7. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı ile birlikte kaybedilen topraklarından göç akınlarına maruz kalmış ve göç politikasını iskân çerçevesinde yaptığı çalışmalarla devam ettirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu ile birlikte göç politikasını Osmanlı devletinden miras topraklardaki Türk ve soydaş topluluklarındaki kişilerin kendi topraklarına göçünü sağlayarak devam ettirmiştir. Buradaki siyasi husus ulus devlet mantığının uygulanmasında göç politikasının bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı ardından başka ülkelere giden mültecilerin durumu uluslararası boyutta sorun haline gelirken sorunun çözümü için 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme imzalanmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi kabul etmiş ve sözleşmede yer alan coğrafi ve zaman kısıtlamasını kabul etmiştir. Sözleşmenin yetersiz olduğu görüşlerinin Uluslararası boyutta dile getirilmesiyle 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü imzalanmıştır. Türkiye bu protokolü kabul etmiş ancak coğrafi çekinceyi devam ettirmiştir. Soğuk Savaşın sonu ve küreselleşme hareketlerinin artması ile birlikte Türkiye farklı milletlerin geçiş noktası olarak kullandığı bir ülke olmuştur. Bunun yanında Körfez Savaşı ve komşu ülkelerde yaşanan çatışmalar Türkiye'nin sığınmacı hareketlerine maruz kaldığı dönemler olmuştur. 2000'li yıllar Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik olarak göç politikasını gözden geçirdiği yıllar olmuştur.



Türkiye'nin göç politikasını etkileyen en önemli gelişme ise 2011 yılında Arap Baharı kaynaklı Suriye'de başlayan çatışmalar nedeniyle sığınmacı akımına maruz kalmasıdır. 2011'de başlayıp günümüze kadar devam eden sığınmacı meselesi Türkiye'nin göçe yönelik yasal mevzuatını değiştirmesi ve dönüştürmesi söz konusu olmuştur. Türkiye'nin göç ve entegrasyona yönelik çalışmaları büyük bir sınava tabii olmuştur ve durum daha da karmaşık hale gelmiştir. Suriyelilerin ülkelerinde çatışma ortamının devam etmesi ve ekonomik hayatın durma noktasında olması Türkiye'den ayrılmalarına engel olmuştur. Bu noktada Türkiye YUKK ile göç politikasının düzenleyen kapsamlı bir kanun çıkarmıştır. YUKK çerçevesinde göç yönetimine ilişkin birçok çalışmalar için kurumsal yapı oluşturulmuştur. Ancak mevcut durumda göç yönetiminde merkezi hükümet tek yetkili aktör olurken yerel yönetimlerin yasal olarak çok kısıtlı yetkileri nedeniyle entegrasyona yönelik çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir. STK'lar süreçte yer almasına karşın yerel boyutta katılımın yasal gerekçelerle tam gerçekleşemiyor olması çeşitli sorunlara yol açabileceği düşünülmektedir.

Tarihsel sürece bakarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Türkiye'de dinamik bir göç olgusunun olduğunu ileri sürmek mümkündür. Önceleri Türk kökenli göçmenlerin iskânı ile şekil alan göç yönetimi yerini transit ülke olarak ülkeyi uluslararası anlaşmalarda yer almaya zorlamış ve daha sonra yaşanan dev göç dalgaları ile hem hedef hem kaynak hem de transit bir ülke olarak tarihi göç paradigması anlayışı yıkılmış ve yerini daha kapsamlı göç yönetimi anlayışına bırakmıştır.

Türkiye Suriye'deki gelişmeler göz önüne alındığında çatışma ortamının devam etmesi nedeniyle Suriyelilere uzun süre ev sahipliği yapacağı öngörülmektedir. Bu durum Türkiye'nin Suriyelilerin entegrasyonuna yönelik politikalarda ciddi adımlar atması gerektiğini ortaya koymaktadır. Suriyeliler için bir entegrasyon politikası ortaya koymak Türkiye için çeşitli sorunlara yol açacağı düşünülebilir ancak bu yönde bir politika oluşturmamak çok büyük risklere yol açması muhtemeldir. Suriye'deki durumun belirsizliğini koruması Suriyelilerin dönüşlerini çok zor hale getirmektedir. Suriyelilerin mecburen başka ülkelerde yaşamak zorunda olması ekonomik açıdan bakıldığında ev sahibi ülkeler için sorunlara yol açabilmektedir. Bu ortamda ev sahibi ülke vatandaşları sığınmacılara karşı olumsuz tepkiler göstermektedir. Sağlıklı ve uzun vadeli bir bütünleşme politikası ile sorunlar ve belirsizlikler en aza indirilerek yaşanabilir ve sağlıklı bir toplum inşa edilmesi mümkündür.

Belediyelerin özellikle entegrasyon sürecinde dahil olması için çeşitli kurumlarla iş birliği yapması gerekmektedir. Belediyeler ile sivil toplum örgütleri ve merkezi hükümetin de dahil olduğu üçlü bir mekanizma entegrasyon için isabetli bir yönetim şekli olabilir. Böyle bir yapı hem kurumlar arasında bir denetim mekanizmasının oluşmasına hem de sürecin yönetilmesinde ortak bir aklın ortaya koyulmasını sağlayacaktır. Türkiye'nin entegrasyonu iyi bir şekilde yönetmesi uzun vadede iyi bir çalışma yapısı olmasını sağlayabilir.

#### **KAYNAKÇA**

Achiame, E. T. (2015). "Syria Cost-Sharing, and The Responsibility To Protect Refugees", Minnesota LawReview,687-761,[https://minnesotalawreview.org/wp-content/uploads/2016/01/Achiame\\_5fmt.pdf](https://minnesotalawreview.org/wp-content/uploads/2016/01/Achiame_5fmt.pdf).

Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Akbaş, Z., Babahanoğlu, V. ve Yelman, E. (2016). "Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik İzlediği Açık Kapı Politikasının Ulusal Güvenliğine ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (13-14-15 Ekim 2016), der. Erol Asiltürk, Elazığ: Asos Yayınları.

Aktaş, M. (2018). "Türkiye'deki Suriyeliler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 129-154. <https://dergipark.org.tr/pub/yyusbed/issue/43499/532096>.

Altunışık, M. B. (2013). "Turkey After The Arab Uprisings: Difficulties Of Hanging On in There", ISPI Analysis, 223, 1-9. [https://www.ispionline.it/sites/default/files/publicazioni/analysis\\_223\\_2013\\_0.pdf](https://www.ispionline.it/sites/default/files/publicazioni/analysis_223_2013_0.pdf)

Bilgiç, T.Ü. ve Bilgiç, S. B. (2012). "Kosova Türkleri Sıra Dışı Bir Türk Diasporası", Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (62), 41-62.

Bingöl, O. (2012). "Krizlerin Uluslararasılaşması / Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği", M. Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil (Ed.) Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar içinde (p.484-541), İstanbul: Barış Kitap.



- Castles., S. ve Miller., M.J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çetinkaya, C., Erbaş, M. ve Özceylan, E. (2016). “Türkiye’deki Suriyeli Geçici Barınma Merkezlerinin Durumu ve Senaryo Analizleri”, Birey ve Toplum Dergisi, 6 (12), 5-21.
- Çiçekli, B. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü Uluslararası Göç Hukuku, Uluslararası Göç Örgütü.
- Çapar, S. ve Koca, M. (2018). Düzensiz Göç Yönetiminde Mülki İdare Amirleri, Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Danış, D. (2010). İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklenme Sürecinde Toplumsal Ağlar. D. Danış (Ed.) Türkiye’ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar (p.191-224). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Deniz, T. (2014). “Uluslararası Göç Perspektifinde Türkiye”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 181(181), 175-208.
- Dönmez-Kara, C. Ö. (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İş Birliği ve Türkiye’nin Politikaları, Doktora Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Dündar, F. (2007). İttihat ve Terakkinin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918), Ankara: İletişim Yayınları.
- Eke, E. (2018). “Türk Kamu Yönetimi Açısından Göç Politikası ve Teşkilat Yapısı: Güncel Bir Perspektif”. H. H. Aygül ve E. Eke (Ed.) 21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi içinde (s.37-72). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Erder, S. (2018). Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye Türkiye’de Değişen İskân Politikaları, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler, Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Erdoğan, M. ve Kaya, A. (2015). 14. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’ye Göçler, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erten, R. (2015). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(1), 3-52. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789095>
- Ganiyeva, S. (2012). “Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınması ile İlgili Hukuki Sorunlar”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20 (1), 175-199.
- GKY, Geçici Koruma Yönetmeliği (2014). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>.
- GİB, (2022). Göç İdaresi Başkanlığı Kitlese Akınlar <https://www.goc.gov.tr/kitlese-akinlar>.
- Hinnebusch, R. (2015). “Back To Enmity: Turkey-Syria relations since the Syrian uprising. Orient- Journal of German Orient Institute”, 56(1), 14-22.
- İçduygu, A. (2004). Türkiye’de Kaçak Göç, İstanbul: Ticaret Odası Yayınları.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. (2012). Türkiye’de Düzensiz Göç, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- İçduygu, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere. Koç Üniversitesi, Göç Araştırma Merkezi, (Rapor No. 1), MİREKOÇ Proje Raporları.
- İnan, C. (2016). “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, Göç Araştırmaları Dergisi, (2), 10-33.
- Karakaya, C. ve Karakaya, E. N. (2021). “Türkiye’nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(1) , 100-111.



- Kartal, P. D. B. & Başçı, A. G. E. (2014). “Türkiye’ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (2), 275-299. DOI: 10.18026/cbusos.42910
- Kaya, A. (2022). “Türkiye’de Entegrasyon Tartışmaları: Aktörler ve Roller”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı, 21(Özel Sayı), 335-359.
- Kerman İ. ve Efegil E. (2017). “Terör Örgütü Pkk/Pyd’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi”, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 162-198.
- Koldaş, U. ve Köprülü, N. (2011). “Arap İntifadası mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel Ve Uluslararası Dinamikleri”, Akademik Ortadoğu, 6(1), 23-61.
- Korkmaz, N. ve Öztürk, A. (2017). “Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci Ve Göçmenlerin Türkiye’deki İskan Ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 1(3) 268-289.
- Mahalli, H. (2012). Ortadoğu’da Kanlı Bahar (7. Baskı), İstanbul: Destek Yayınevi.
- Mushtaq, A. ve Afzal, M. (2017). “Arab Spring: Its Causes and Consequences”, Journal Of The Punjab University Historical Society, 30 (1), 1-10.
- Norman, K. O., Hintz, L. ve Arar, R. (2016, 14 Mayıs). The real refugee crisis is in the Middle East, not Europa. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/05/14/the-real-refugee-crisis-is-in-the-middle-east-not-europe/> adresinden 11 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Salihi, E. (2016). “Suriyeli Göçmenler Hakkında Yazılan Uluslararası Raporlara Dair Bir Değerlendirme”, Marmara İletişim Dergisi, 25, 159-164.
- Sarı, M. (2011). “Atatürk Dönemi’nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar (1923-1938)”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7(14), 87-113. <https://www.researchgate.net/publication/330411727>.
- Semiz, Y. (2010). “1923-1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri Ve Mecburi Evlendirme Kanunu”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (27), 423-469.
- Süer, B. (2012). “Suriye’de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi”, Akademik Ortadoğu, 6 (2), 1-20.
- Şimşek, D. (2018). “Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye’deki Suriyeli mülteciler örneği”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2 (Göç Özel Sayısı), 367-392.
- Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tepealtı, F. (2019). “Lozan Nüfus Mübadelesi Göçleri ve Türk Mübadillerin İskânı”, Coğrafya Dergisi, (39), 89-98.
- Ümit, C. (2001). “Mülteci Hukukuna Genel Bakış ve İltica-Sığınma Konularında Türkiye’deki Uygulama”, Adalet Dergisi, 62 (4), 1007-1061.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (YUKK), (2013). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>.
- Yeşiltaş, M. ve Duran, B. (2018). Orta Doğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler, Ankara: SETA Yayınları.
- Yeşilyurt, N. (2013). “Orta Doğu’yla ilişkiler”, Baskın Oran (Ed.) Türk Dış Politikası İçinde, (p.401-463). İletişim Yayınları.



TEZ ÖZETİ / THESIS SUMMARY

**Atf için / for cited:** Abbak, M., Gül, İ. (2024). *Proje Süreçlerinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi: Adana İli Örneği*. *Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey*, Yıl: 6, Sayı: 14, Nisan 2024, s. 14-33.

**PROJE SÜREÇLERİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ: ADANA İLİ ÖRNEĞİ**

Meryem ABBAK<sup>1</sup>

İbrahim GÜL<sup>2</sup>

**ÖZ**

Proje, spesifik bir amaca ulaşmak için belli bir zaman diliminde kendine özgü kaynakları kullanarak gerçekleştirilen faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir. Proje, zamanı ve finansal kaynakları efektif kullanmak anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı temel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen görüşleri doğrultusunda proje hazırlama, yürütme ve raporlama süreçlerinde karşılaşılan sorunların ve çözüm önerilerinin incelenmesidir. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum (örnek olay) çalışması desenine göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmada araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmaya veri sağlayabilecek gönüllüler öğretmenler arasından kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Bu araştırmada görüşme tekniğinden elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda yöneticilerden, paydaşlardan ve hukuki sebeplerden kaynaklanan sorunlar ile karşılaşmıştır. Okullarda projelerin hazırlanmasında, uygulamasında ve sonuçlarının raporlanmasında bazı sorunların yaşandığı sonucuna varılmıştır. Dolayısı ile projelerden istenilen verimin alınmadığı anlaşılmıştır. Bu sorunlara yönelik katılımcılar, proje süreçlerine yönelik eğitim alınmasını, kanuni düzenlemelerin yapılmasını ve başarılı proje yürütücüsü ve danışman öğretmenlere ödül verilmesini önermiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Proje, Proje Yönetimi, Öğretmen Görüşleri, Temel Eğitim, Nitel Araştırma.

**JEL Sınıflandırma Kodları:** I20, J58, O22, O31.

**REVIEW OF PROJECT PROCESSES ACCORDING TO TEACHERS' OPINIONS: THE CASE OF ADANA PROVINCE**

**ABSTRACT**

A project can be defined as a set of activities carried out using unique resources within a certain period to achieve a specific purpose. Project means using time and financial resources effectively. The aim of this study is to examine the problems, solutions and suggestions encountered in the project preparation, execution and reporting processes in line with the opinions of teachers working in basic education institutions. This research was carried out according to the case study design, which is among the qualitative research methods. A semi-structured interview form developed by the researchers was used in the study. Volunteers who could provide data for the research were identified among teachers using the snowball sampling technique. In this research, the data obtained from the interview technique was analyzed with the descriptive analysis method. As a result of the research, problems were encountered from managers, stakeholders, and legal aspects. It was concluded that there were some problems in the preparation, implementation and reporting of the results of the projects in schools. Therefore, it was stated that the desired efficiency could not be obtained from the projects. It was suggested that participants receive training on these problems, legal regulations be made, and awards be given to successful project managers and consultant teachers.

**Keywords:** Project, Project Management, Teacher Opinions, Basic Education, Qualitative Research.

**JEL Classification Codes:** I20, J58, O22, O31.

<sup>1</sup> 0000-0002-3495-3542, Öğretmen, MEB, meryemabbak89@gmail.com

<sup>2</sup> 0000-0002-0501-8221, Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, igul@omu.edu.tr



## 1. GİRİŞ

### 1.1. Problemin Durumu

Yapılan araştırmalarda son yıllarda eğitim çıktılarının istenilen düzeyde olmadığı ifade edilmiştir (Şener, 2018). Ülkemizde genel olarak ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimde niteliği sağlayamama ya da çağın, toplumun ve ekonomik sektörlerin ihtiyaçlarına uygun eğitim verememe sorunu bulunmaktadır (Gül, 2008). Türk eğitim sisteminden her yıl binlerce öğrenci mezun olmasına rağmen, bu öğrencilerin iş gücü piyasasına yönelik yeterli becerileri kazanmadığı raporlanmıştır (Gözler ve Koç, 2021). Araştırmalarda eğitim sistemimizde genellikle kalite sorunu olduğu ifade edilmektedir. Eğitimde öğrencilerin bildiklerini uygulayamamaları kalite sorununu yaratmaktadır. Türk eğitim sisteminin ana problemi öğrencilerin, temel bilgi ve becerileri elde edememesidir (SETA, 2009). Son yıllarda dış ülkelerden alınan iyi uygulamaların ülkemizde etkili ve verimli sonuçlar ortaya çıkaramadığı belirtilmektedir. Örneğin, Millî Eğitim Bakanlığının EBA (Eğitim Bilişim Ağı) ve FATİH (Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) gibi adımlarının yetersiz olduğu ifade edilmiştir (Gözler ve Koç, 2021).

Türkiye’de yapılan bir araştırmada, eğitimciler, mevcut eğitim sistemimizi, bukalemun ve yapboz tahtası gibi metaforlarla ifade ederken olması gereken eğitim sistemimizi ise asırlık çınar, sağlam bina ve anne metaforları ile açıklamışlardır (Saylık vd., 2021). Özetle ülkemizdeki eğitim sorunlarının ciddi düzeyde devam ettiği vurgulanmıştır. Alan dışı mezun öğretmen atamaları ve kayırmacı yöntemler ile öğretmen istihdamı, öğrencilerin eğitim ortamlarında sorun yaşamasına yol açmaktadır (Karasu ve Mutlu, 2014; Gül, 2008). Öğretmenler, yönetici atama ve öğretmen yetiştirme politikaları, eğitim planlaması, eğitimde fırsat eşitsizliği ve teknolojik alt yapının yetersizliği gibi sorunları dile getirmektedirler (Yirci ve Kirişçi, 2021). Türk eğitim sistemindeki diğer sorunlar, finansman yetersizliği, program, öğretmen ve politik kaynaklı sorunlar olarak sıralanmıştır (Şener, 2018). Bunlara ek olarak eğitim politikalarının siyasetin etkisinde kalması, öğretmenlerin kariyer yönetim sistemi, öğretmenlerin mesleki gelişimleri ve hizmet içi eğitim sorunu ise diğer önemli sorunlardır (Kösterelioğlu ve Bayar, 2014). Ülkemiz eğitim sistemine dair yaşanan bu sorunların ve zor durumların bir nedeni de projelerin yeterince etkin kullanılmamasının bir kanıtı olabilir.

Ülkemizdeki bu güncel sorunların, projelerin etkili ve verimli yönetimi ile çözülebileceği düşünülebilir. Projeler; eğitim paydaşlarına çok önemli fırsatlar sunmaktadır. Projeler paydaşların buldukları çevreyi daha yakından tanımalarını sağlamaktadır (Akıllı, 2017). Projeler ile öğretmen ve öğrenciler sorumluluk alma, bilgiyi elde etme stratejisi geliştirme, koordinasyon içinde çalışma, bilgiyi istenen formatta sunabilme ve amaca yönelik hareket etme tutum ve davranışı kazanmaktadır (Artvinli vd., 2020; Başaran vd., 2021; Ekici ve Yılmaz, 2013; Tatlı, 2016). Proje, bireye modern dünyanın ayrılmaz becerileri olan yaratıcılık, eleştirel düşünme, girişimcilik gibi becerileri kazandırmaktadır (Arabacı ve Akıllı, 2019; Küçüktaşçı, 2022; Özpınar ve Yenmez, 2017). Öğretmenler, projeler süreçlerindeki deneyimleri ile eğitsel yeniliklere daha kolay bir şekilde uyum sağlamaktadır (Başaran vd., 2020; Gündüz-Çetin ve Gündoğdu, 2022). Ayrıca öğretmenler projelerden elde ettikleri mesleki sertifikalar ile kariyer gelişimlerini daha kolay bir şekilde sürdürebilmektedir. (Akıncı, 2018; Küçüktaşçı, 2022). Dolayısı ile öğretmenlerin projelerde görev alması kurumların istikrarına destek olmaktadır (Akyüz, 2022). Öğrenciler projeler sayesinde sınıf ile gerçek yaşamdaki deneyimleri arasında bir bağ kurmaktadır (Artvinli vd., 2020; Başaran vd., 2021). Projelerde kullanılan yeni teknolojiler ülkelerin gelişimine olumlu yönde yansımaktadır (Çavuş vd., 2021; Tur, 2020). Bakanlıklar tarafından kabul edilen projeler vasıtası ile dezavantajlı gruplar teknolojiye daha yakın hale gelmektedir. Bazı projelerin içeriğinde teknoloji kullanımı özendirilmektedir. Öğrenci ve öğretmenlere dijital platformlar sunulmaktadır. Bu platformlarda bireyler teknolojik yazılımları ve ekipmanları kullanmaktadır. Dolayısı ile bireylerin 21. yüzyıl vatandaşlık becerileri artmaktadır. Teknolojik aletler ile bilgiye erişim sağlanmaktadır. Dezavantajlı grupların kullanımına sunulan teknolojik aletler ve yazılımlar eğitimde fırsat eşitliğini arttırmaktadır (Semerci ve Aydın, 2018). Projeler, öğretmenlere alternatif ölçme araçlarını kullanma ve evreni bilimsel yönden ele alıp incelemeleri için avantajlar sağlamaktadır (Tatlı, 2016).

Ülkemizde proje süreçlerinde projelerin etkili yönetilememesi yüzünden istenmeyen durumlar da yaşanabilmektedir. Alanyazında öğretmenlerin FATİH ve TÜBİTAK projesi gibi proje sürecinde karşılaştıkları sorunları ortaya koyan çalışmalar görülmüştür (Akıllı 2017; Akyüz 2022; Özpınar ve Yenmez, 2017; Taşdan ve Kaya, 2021; Tatlı, 2016; Yıldız ve diğ., 2017; Yaşar, 2015; Aktaş vd., 2013; Banoğlu vd., 2014; Ekici ve Yılmaz, 2013; Semerci ve Aydın, 2018; Göloğlu Demir, 2019; Tur, 2020). Bununla birlikte dış kaynaklı projelerde öğretmenlerin mesleki gelişimi, küresel eğitim, kültürlerarası farkındalık ve müfredat konusuna odaklanan çalışmalara da rastlanmıştır (Akıncı, 2018; Biasutti vd., 2021; Başaran vd., 2021; Camilleri, 2016; Crisan, 2014;



Holmes, 2013; Küçükler ve Gürbüz, 2012; Fat, 2012; Küçüktaşçı, 2022). Ayrıca proje tabanlı öğrenme, etkileri ve proje yönetimindeki başarı faktörleri konusunda da çalışmalar bulunmaktadır (Aksela, 2019; Al-Turfi, 2017; Artvinli vd., 2020; Abylova ve Salykova, 2019; Başaran vd., 2020; Önen vd., 2010; Nzekwe vd., 2015; Vare, 2021; Zhao vd., 2017). Ancak temel eğitim kurumlarında proje süreçlerinde yaşanan sorunları ve çözüm önerilerini birlikte ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

## 1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı temel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen görüşleri doğrultusunda proje hazırlama, yürütme ve raporlama süreçlerinde karşılaşılan sorunların ve çözüm önerilerinin incelenmesidir. Bu çalışmanın araştırma sorusu "Öğretmen görüşleri doğrultusunda temel eğitim kurumlarında proje hazırlama, yürütme ve raporlama süreçlerinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri nelerdir?" şeklinde oluşturulmuştur. Bu araştırma sorusu doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır.

1. Temel eğitim öğretmenlerinin;
  - a. Proje hazırlama,
  - b. Proje yürütme,
  - c. Proje raporlama sürecinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
2. Temel Eğitim Öğretmenlerinin;
  - a. Proje hazırlama,
  - b. Proje yürütme,
  - c. Proje raporlama sürecinde karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?

Bu araştırma temel eğitim kurumlarında proje görevi alan öğretmen görüşleri ile proje hazırlama, yürütme ve raporlama esnasında karşılaşılan sorunların görülmesi ve farklı kurumlara proje hazırlama, yürütme ve raporlama süreçlerinde karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulması açısından önemli bir araştırmadır. Bu araştırma kapsamında Adana ilinde görev yapan ilkököl ve ortaokul kademesinde görev yapan öğretmen görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda proje süreçlerine ilişkin belirlenen eksikliklerin ve önerilerin eğitim ve öğretimin niteliğini artırmaya katkıda bulunacağı umulmaktadır. Öğretmen görüşleri proje hazırlama, yürütme ve raporlama süreçlerini açıklayıcı bir şekilde sunulmuştur. Bu açıdan bu araştırmanın özgün bir araştırma olduğu söylenebilir. Araştırmadaki öğretmen görüşlerinin, öğretmenlerin projelere katılımı noktasında katkıda bulunması beklenmektedir. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki projelere katılmaya ilişkin betimsel araştırmaların noksanlığı bu araştırmanın hazırlanmasını sağlamıştır.

## 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### 2.1. Proje Kavramı ve Tanımı

Proje, bireysel ve toplu bir girişim olarak, spesifik bir amaca ulaşmak için belli bir zaman diliminde kendine özgü kaynakları kullanarak gerçekleştirilen ölçülebilir faaliyetler bütünüdür (Ak, 2019; Alıcı, 2017; Yıldız, 2013). Yeşiladalı'nın, (2002) çalışmasındaki tanıma göre proje, belli amaçlara erişmek için farklı kurumlarca verilen destekler ile program dahilinde faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. Proje, böyle bir fikrin ortaya atılmasından başlayan ve son özgün bir ürünün ortaya çıkana kadar geçen faaliyetlerdir (Ak, 2019). Bu faaliyetler; planlama, yürütme, izleme, kontrol etme ve kapanıştır (Gürlek, 2014.). Az hata ile kaliteli iş yapmak proje ile mümkündür. Diğer bir deyişle proje, zamanı ve finansal kaynakları efektif kullanmaktır.

Projelerin belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için proje yönetimi anlayışı ortaya çıkmıştır (Uysal, 2019). Proje yönetimi, bütünlük yönetimi, zaman yönetimi, kapsam yönetimi, maliyet yönetimi, kalite yönetimi, tedarik yönetimi, iletişim yönetimi, insan kaynakları yönetimi, risk yönetimi, kalite, paydaş, bütünlük, zaman ve satın alma yönetimi gibi süreçleri kapsar (Ünal, 2019). McKinsey & Co.'da yapılan bir ankete göre, üst düzey yöneticilerin yaklaşık %60'ı güçlü bir proje yönetiminin şirketlerin geleceğe taşınmasında ilk önceliklerden biri olduğunu ifade etmektedir. Günümüzde daha fazla şirket, örgütsel proje uzmanlığı oluşturmak için zamana, kaynaklara ve paraya yatırım yapmakta ve daha düşük maliyet, gelişmiş müşteri, daha yüksek verimlilik, paydaş



memnuniyeti ve daha fazla rekabet avantajı sağlamaktadır. Ayrıca proje bir sorunu çözme ve iyileştirme yaklaşımıdır (Ak, 2019).

## 2.2. Proje Kavramının Kuramsal Temelleri

Proje döngüsü yönetimi ifadesi ilk kez 1990'larda birçok uluslararası fon kuruluşu tarafından kullanılmıştır. Proje döngüsü yönetimi diğer fon kuruluşu paydaşlarına önerilmiştir. Son olarak Avrupa Komisyonu tarafından tanıtılmıştır (Yeşiladalı, 2002). Proje yönetimi geleneksel olarak bir "mühendislik" özelliği olarak kabul edilmiştir, ancak son yıllarda proje yönetimi kavramları, hedefleri görselleştirmeye ve kaynakları beklenen sonuçları elde etmek için hizalamaya izin veren her alana uygulanabilir hale gelmiştir.

Mantıksal çerçeve, 1970'li yıllarda geliştirilmiş ve halen birçok kalkınma ajansı tarafından uygulanan bir planlama yöntemidir. Projenin genel amacını, amaçlara ulaşmak için seçilen özel amaçları, elde edilecek olan çıktılarını, uygulama adımlarını (faaliyetleri) ve ilgili varsayımları ve proje ile ilgili ön koşulları birbirleriyle ilişkilendirerek farklı seviyelerde sunan bir matriks formattır (Yeşiladalı, 2002; Ak, 2019).

## 2.3. Projenin Öncülleri

Proje yönetimi birçok beceri gerektirmektedir. Projede ne kadar alan yazın taraması yapılırsa yapılsın proje yürütücüsünün becerileri oldukça önemlidir. Proje yönetimi teknik beceriler ve insani becerileri bir arada kullanmayı gerektirmektedir. Bu yüzden araştırmacılar eğitim programlarına bu eğitimin dâhil edilmesini önermişlerdir (Pant ve Baroudi, 2008). Zhao ve diğerlerine (2017) göre, kurumlarda proje süreçlerini başlatabilmek için projenin hedeflerinin, proje yürütücüsünün, proje takımının, proje destekçisinin, katılımcıların, iletişim yönetiminin, mentorluğun, denetimin ve plan yönetiminin iyi bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Proje hazırlamada bu değişkenler en önemli öncüller olarak değerlendirilmektedir. Önen ve diğerlerine (2010) göre, eğitim kurumlarında öğretmenler proje yapma konusunda teşvik edilmeli, öğretmenler yöneticiler tarafından desteklenmeli, öğretmenlere hizmet içi eğitimler ile teorik bilginin yanında uygulamalı eğitimler verilmeli, seminerler uzman eğitimlerce verilmeli ve başarılı olan katılımcılara sertifika verilmelidir. Araştırmacılara göre her okul kendi okul geliştirme projesini hayata geçirerek okulu mesleki öğrenme topluluklarına dönüştürebilir. Ancak proje disiplinler arası bir ekip gerektirmektedir (Yeşiladalı, 2002). Yıldız'a (2013) göre, projeler takım çalışması gerektirir. Ayrıca projelerin hayata geçirilmesi için devlet politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır (Yeşiladalı, 2002). Bu minvalde, bakanlık politikası ile uyumlu olmayan faaliyetlere projelerde yer verilememektedir (MEB, 2017).

## 2.4. Projenin Sonuçları

Projelerin yürütüldüğü kurum proaktif bir tutum sergileyerek daha sonra yaşanabilecek ya da yaşanması muhtemel sorunlara hazırlıklı olabilmektedir. Ayrıca riskleri önceden görerek çözümlenmeler gerçekleştirilmekte ve önlemler alabilmektedir. Ateş ve Ünal (2019), bir ortaokulda uygulanan okul geliştirme projesini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, proje sürecinin öğretmenler için sürekli bir öğrenme ortamı oluşturduğunu, proje süreçlerinin öğretmenlere büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu ve öğretmenlerin okuldaki süreçleri anlamasına faydalı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca proje sürecinin öğretmenlerin mesleki olarak gelişmesine imkân verdiği ve öğretmenlerin kendilerini geliştirmek için onlara yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Buldu, 2014). Öğretmen deneyimlerinin incelendiği bir başka çalışmada, projelerin bu sürece katılan kişilerin dil becerilerini geliştirdiğini, ortak çalışma fikrini yerleştirdiğini, farkındalık oluşturduğunu, zamanı etkili bir şekilde kullanmayı öğrettiğini ve proje sahibi kuruluşlara prestij sağladığını dile getirmiştir (Erasmus Programı). Miri Yemini ve diğerlerine (2018) göre, proje yönetimi günümüzde kuruluşların üretkenliğini artırmada çok önemli bir araç ve kuruluşların iç operasyonlarını iyileştirmeleri, fırsatlara yanıt vermeleri, çağdaş zorlukları yönetmeleri ve stratejik hedeflere ulaşmaları için en popüler ve yararlı araçlardan biri olarak görülmeye başlanmıştır.

## 2.5. Proje Sürecinin Boyutları

Proje sürecindeki faaliyetlerin bütününe proje döngüsü yönetimi denmektedir. Fikrin kâğıda dökülmesi, geliştirilmesi (başlama), yürütülmesi, tamamlanması, raporlanması ve değerlendirilmesi aşamaları proje sürecinde yer alan aşamalardır (Alcı, 2017; Ünal, 2019). Taşdan ve Kaya (2021) bunlara bir de projenin kapatılması bölümünü eklemiştir. Bunların daha iyi anlaşılması için proje döngüsü yönetimi hakkında bilgi verilmiştir.

*Proje Fikrinin Belirlenmesi ve Proje Fikrinin Analizi*





Bir eğitim projesinin tasarımı genellikle bireyler arasındaki gündelik bir konuşma ile başlar. Projelerin belirli bir hedef kitleye ulaşması (örneğin, okul çocukları, topluluk liderleri, aileler) ve belirli bir eğitim örgütü sorununu ele alması gerekir (Alcı, 2017). Bir proje fikri önerildiğinde, bir ihtiyaç değerlendirmesi yaparak, öğretmenler ve yöneticiler enerjilerini verimli bir şekilde odaklayabilir ve etkili bir proje geliştirebilirler. Proje süreçlerinde mevcut durum analizi kavramı bulunmaktadır. Buna göre mevcut durum analizi, kurumun temel yapısının incelenmesini gerektirir. Ayrıca mevcut durum analizi kurumun sorunlarının, risklerinin, güçlü yanlarının ve zayıf yanlarının belirlenmesidir (Ak, 2019). Proje geliştirme, sistematik, yinelemeli bir değerlendirme, tasarım, uygulama ve değerlendirme sürecini kapsar. Süreç ister akış şeması kullanılarak isterse metin aracılığıyla açıklansın, sürecin doğrusal olmadığını unutmamak gerekir. Proje yürütücüleri projeleri etkili ve verimli bir şekilde geliştirmek için dinamik ve esnek olmalıdırlar. Bu aşamada hedef grup ve nihai yararlanıcılar hakkında detaylı paydaş analizi yapılır (Ak, 2019).

#### *Proje Planlaması*

İyi bir proje planında proje başlığı, araştırma konusu, araştırmanın amacı ve konulacak çözüm yöntemleri açıklanmalıdır (Alcı, 2017). İyi bir proje hazırlama süreci için yürütücüler ihtiyaç değerlendirmesinden nihai değerlendirme tasarımına kadar aradaki her şeyi bilmelidir. Bu aşama düşünceden eyleme geçilen bir aşamadır (Yıldız, 2013). Proje yürütücüsü ölçülebilir ve ölçülmeye değer hedefler belirleyebilmelidir. Bu aşamada sırasıyla tüm sorunlar, ana sorunlar, sorunlar arası bağıntılar belirlenir (Ak, 2019). Sorunların çözülmesi ile ulaşılmak istenen hedefler analiz edilir.

#### *Proje Finansmanı ve Yürütülmesi*

Bu aşamada strateji seçimine dikkat edilir. Maliyetler, mevcut kaynaklar ve potansiyel kapasiteler çerçevesinde belirlenir. Proje finansmanında verimlilik ve etkinlik gözetilir (Ak, 2019). Proje yürütücüsü insan kaynağı, maddi kaynak, donanım, ofis kirası, idari giderler gibi hususları göz ardı etmemelidir (Yıldız, 2013). Faaliyetler için gerekli olan maliyetler ortaya çıkarılır. Bu sayede kaynakların planlı kullanımı sağlanır (Ak, 2019). Katılımcıların belirli bilgi ve beceriler kazanması için eğitim örgütlerinde projeler yürütülür. Bir eğitim projesinin yürütülmesine gösterilen özen, öğrenen sonuçlarına yansacaktır. Proje belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda yöntemin gereklerine göre plan çerçevesinde yürütülür (Alcı, 2017).

#### *Projenin Değerlendirilmesi ve Yaygınlaştırma*

Bu aşamada projenin etkisi sonuçlar gözlem ve bütçe kullanımı izlenir. Projenin amacı ve hedefi raporlanır. Ara raporlar ve nihai raporlar yazılır. Gerektiğinde iç değerlendirme ve dış değerlendirme yapılır (Yıldız, 2013). Yaygınlaştırma, proje başarılarını ve sonuçlarını mümkün olduğunca geniş bir kitleye yaymaktır. Yaygınlaştırma araçları örnekleri proje internet sitesi veya kurumsal internet siteleri, sosyal medya, halka açık etkinlikler, proje marka çalışması ve logolar, görsel-işitsel medya ve radyo, TV, video klipler, internette hazırlanan veya sonradan internete yüklenen yayınlar ve uygulamalar gibi ürünlerdir (Ulusal Ajans; Taşdan ve Kaya 2021). Seminer ve yayın ise diğer proje yaygınlaştırma türleridir (Yıldız, 2013). Taşdan ve Kaya (2021), bu süreci yaygın etki, ekonomik etki, akademik etki, sosyal çevresel ve kültürel etki ve çarpan etki olarak bölümlere ayırmışlardır.

### **3. YÖNTEM**

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

#### **3.1. Araştırmanın Modeli**

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum (örnek olay) çalışması desenine göre yürütülmüştür. “Durum çalışmaları güncel bir olayın anlaşılması ve derinlemesine analiz edilmesi bağlamında nasıl ve niçin sorularıyla veriler toplamayı amaç edinir” (Beycioğlu vd., 2018). Leylum ve diğerleri, (2017) durum çalışması ile ilgili olarak eğitim ortamlarının ve amaçlarının karmaşıklığını okuyucuya sunmak için durum çalışmalarının değerli bir veri kaynağı olduğunu söylemiştir. Durum çalışmasının amacı birey, grup ya da topluluğu anlamak ve açıklamaktır (Özdemir, 2018). Araştırmacılar tarafından durum çalışması farklı şekillerde sınıflandırılmış ve çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar betimleyici, keşfedici ve açıklayıcı şeklinde sıralanabilir (Leylum vd., 2017). Bu araştırma ise keşfedici durum çalışmasıdır. Keşfedici durum çalışmasının amacı temel olarak ne sorusuna yanıt bulmaktır. Keşfedici durum çalışmasında, araştırmacı topladığı veriler arasında olguya ilişkin



bulguları keşfetmek amacını taşır. Araştırmanın sonucunda ise araştırmacı durumla ilgili hipotezler geliştirerek öneriler sunar (Yin, 1994; Zainal, 2007: akt. Leylum vd., 2017). Nitel araştırma yaklaşımlarında veri toplama yöntemi olarak gözlem, görüşme ve doküman incelemesi seçilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada, proje süreçlerinin incelenmesinde görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmede sözlü iletişim yolu ile veri toplanmaktadır (Kurt, 2013). Görüşmede araştırmacı araştırmaya dair bilinmeyenleri aydınlatmak için anında sorular yöneltebilmektedir (Karasar, 2013). Kurt'a (2013) göre yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere 3 tür görüşme bulunmaktadır. Bu çalışmada ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

### 3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Adana ilinde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmaya veri sağlayabilecek gönüllü öğretmenler arasından nitel araştırmanın doğasına uygun olarak amaçlı olarak katılımcılar seçilmiştir. Öğretmenlerin belirlenmesinde kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme tekniğinde başlangıçtan örnekleme seçilen bireylerden toplanan bilgiler ya da sağlanan yardımla başka bireylere ulaşılır ve onlar da örnekleme katılarak veri toplama işlemine devam edilir (Şimşek, 2012). Bu örnekleme tekniğine zincir örnekleme tekniği de denilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2013). Ayrıca öğretmenler araştırmaya davet edilirken görevleri dikkate alınmıştır. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

**Tablo 1.** Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Öğretmen	Cinsiyet	Proje Sayısı
Ö1	Kadın	1
Ö2	Erkek	3
Ö3	Kadın	3
Ö4	Erkek	11
Ö5	Erkek	17
Ö6	Kadın	2
Ö7	Kadın	4
Ö8	Erkek	1
Ö9	Kadın	6
Ö10	Kadın	1
Ö11	Erkek	2
Ö12	Kadın	5
Ö13	Erkek	9
Ö14	Erkek	13

### 3.3. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda istenen veriler gönüllülerden toplanır ve araştırmacı gönüllülerin görüşlerini almak için görüşme formu kullanır (Creswell, 2012). Görüşme, önceden hazırlanan sekiz sorunun katılımcılara sorulması ve katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlardan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılacak görüşme formu



araştırmanın hedeflerine paralel olarak ve alan yazın taranarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Hazırlanan taslak görüşme formu uzman görüşüne sunulmuş, uzman görüşleri doğrultusunda görüşme sorularının içeriği ve soru sayısı düzenlenerek forma son hali verilmiştir. Hazırlanan görüşme formu için uzman görüşleri alınmış ve veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla pilot çalışma yapılmıştır. Ayrıca pilot çalışma neticesinde geri bildirimler ile görüşme formunda yer alan sorular değiştirilmiştir. Form, öğretmenlerin proje süreçlerinde yaşadıkları sorunlara ilişkin toplam 8 yarı yapılandırılmış açık uçlu sorudan oluşmakla birlikte derinlemesine bilgi almak için sonda sorular da sorulmuştur. Görüşme formunda gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra görüşme soruları tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Görüşme soruları öğretmenlerin proje süreçleri hakkındaki uygulamaya dair görüşlerini alacak şekilde tasarlanmıştır.

### 3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya katılacak gönüllü öğretmen için gerekli yazışmalar yapılarak izinler alınmıştır. Alınan izinler neticesinde öğretmenler ile bir araya gelinmiş ve veriler toplanmıştır. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya katılmaları sağlanmıştır. Katılımcılara görüşmeler sonunda gizlilik ilkesine bağlı kalınarak hareket edileceği açıklanmıştır. Araştırmacı kendi görüş ve yargılarını araştırmadan uzak tutabilmek için katılımcıları kendi doğal ortamlarında etkileşimde bulunarak verileri toplamıştır.

### 3.5. Verilerin Analizi

Betimsel analiz ve içerik analizi nitel araştırma yöntemlerinde verilerin analizinde kullanılan iki yaklaşımdır (Corbin ve Strauss, 1990). Bu araştırmada görüşme tekniğinden elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, katılımcılardan elde edilen verilerin önceden belirlenen çerçeveye göre özetlenmesi ve yorumlanarak sunulmasına dayalı bir nitel veri analizidir. Nitel verilerin hangi tematik çerçeve altında yer alacağı ve araştırma raporuna nasıl aktarılacağı araştırmanın alt problemlerine göre araştırmacı tarafından belirlenir. Oluşturulan çerçeveye göre veriler incelenir ve organize edilir. Araştırma raporunda alıntılara yer verilebilir. Betimsel analizin son basamağında ise bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme kayıtları ve diğer dokümanlar araştırmacılar tarafından bilgisayar ortamına taşınmıştır. Elde edilen dosyalar temalara göre alt klasörlere ayrılmıştır. Daha sonra görüşme kayıtları ve diğer dokümanlar araştırmanın alt amaçları doğrultusunda incelenmiştir. Ardından bulgular raporlama aşamasında doğrudan alıntılar ile sunulmuştur. Öğretmen görüşleri aktarılırken Ö1 (Öğretmen 1), Ö2, Ö3 şeklinde kısaltmalar yapılarak kodlanmıştır. Geçerlik araştırma sonuçlarının doğruluğudur. İç geçerlik ve dış geçerlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç geçerlik araştırmada kullanılan veri toplama aracının araştırmanın amacı ile ilişkisini, dış geçerlik ise aynı veri toplama aracının başka çalışmalarda benzer sonuçlar verip vermeyeceği ile ilgilidir. Nitel araştırmalarda betimleyici, yorumlayıcı, kuramsal, genelleyici ve değerlendirici geçerlik olmak üzere beş tür geçerlikten bahsedilebilir. Güvenirlik araştırma sonuçlarının kendi içinde tutarlılığıdır.

## 4. BULGULAR

Araştırma kapsamında Adana ilinden veriler toplanmıştır. Seyhan, Çukurova, Yüreğir ve Sarıçam ilçelerinden çeşitli projelerde yer alan öğretmenler görüş bildirmiştir. Temel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin ulusal ve uluslararası projelerde görev aldığı görülmüştür. Birinci alt amaçta öğretmenlerin proje süreçlerinde yaşadıkları sorunlar ele alınmıştır. Proje süreçleri ise hazırlama, yürütme ve raporlama şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Bu kısımda sırasıyla bu bölümlere ilişkin bulgular sunulmuştur. Betimsel analizin doğasına uygun olarak gerekli yerlerde katılımcı görüşlerine yer verilmiştir.

### 4.1 Proje Hazırlama Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Öğretmenlerin proje hazırlama sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşler Tablo 2’de verilmiştir.

**Tablo 2.** Proje Hazırlama Sürecinde Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar

Öğretmen görüşleri (Kodlar)	Öğretmen
Fikir birliği sağlayamama	Ö1
Alana hâkim olmama	Ö2



Problem durumunu ifade etme güçlüğü çekme	Ö3
Yöneticilerin kolaylık sağlamaması	Ö4, Ö5
Yeterli donanım olmaması	Ö8
Paydaş bulma zorluğu	Ö12
Okul çalışanlarında isteksizlik	Ö13

Tablo 2'ye göre öğretmen yanıtları incelendiğinde proje hazırlama sürecinde farklı kişilerden kaynaklanan ve proje hazırlama sürecinde ekip üyelerinden, okul yöneticilerinden ve paydaşlardan kaynaklanan sorunlar tespit edilmiştir. Ekip üyeleri arasında yetersiz bilgi birikimi yüzünden ya da farklı sebeplerden dolayı uygulanabilir bir proje çıkması zorlaşmaktadır. Ayrıca ekip üyelerinin birbirlerini yersiz bir şekilde eleştirmesi ekip üyeleri arasından fikir birliği oluşmasını engellemektedir. Ekip üyelerinin proje fikrini literatür ile ilişkilendirememesi de bir diğer sorundur. Literatür ile ilişkilendirilemeyen proje fikri problem durumu şeklinde ifade edilememektedir. Proje yapmaya istekli öğretmenler kurumu yeterince tanımadan ya da ders yükleri hesaba katılmadan proje ekibine dâhil edilmektedir ya da ekip üyeleri tam verimli zamanlarında okuldan tayin isteyip başka bir kuruma geçmektedir. Bu da proje ekibinin sürekliliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

Proje hazırlama sürecinde ekip üyeleri ile yaşanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Proje fikri olarak ele aldığımız konunun uygulanabilir olduğunu belirleyemiyoruz. Konuyu belirlerken fikir birliği sağlayamıyoruz. Konu bulduğumda “ya çok gereksiz” ya da “ne gereği var ki, ne fayda sağlayacak ki” gibi cümlelerle karşılaştım.”-Ö2*

*“Proje fikrinin oluşması belli bir bilgi birikimi gerektiriyor. Alanına hâkim olmadığımız bir konuda proje üretmek oldukça zor oluyor.”-Ö5*

*“Proje sürecinde problem durumunu ifade etme ve ilgili literatür ile ilişkilendirme gibi sorunlar yaşanmakta.”-Ö9*

Proje hazırlık aşamasında karşılaşılan sorunlardan biri de okul yönetimlerinin proje ekiplerine yeterince yardımcı olmamalarıdır. Okul yöneticilerinin ekip üyelerine kolaylık sağlamaması proje süreçlerini zora sokmaktadır. Proje ekipleri yöneticilerden mali destek beklemektedir. Ayrıca kurumların sahip olduğu donanım ve ekipmanlardan proje ekibi yararlanmak istemektedir. Okul yönetimleri ile ilgili bir diğer husus ise yöneticiler proje fikrine saygı duymalıdır.

Proje hazırlama sürecinde okul yöneticileri ile yaşanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Sağlam ve öğrencilere katkısı olabilecek bir proje için kurum müdürüm şu ifadeyi kullandı: “Ben kurum müdürüyüm, ben bu kadar bütçeli bir projede yer almak istemem, kimseye de imza yetkisi vermem!” gibi sorunlarla karşılaştım.”-Ö2*

*“Bazen yöneticiler projelerin hazırlanması için öğretmenlere gerekli kolaylığı sağlamıyor.”-Ö5*

*“Okulda yeterli donanım ve ekipmanın olmaması proje hazırlama sürecini zorlaştırıyor.”-Ö8*

Paydaşların proje fikrine ve proje süreçlerine olan inancının düşük olması ve Paydaş bulmanın zorluğu proje hazırlama süreçlerinde yaşanan diğer sorunlardır. Proje hazırlama sürecinde paydaşlar ile yaşanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Projeye yabancı ülkelerden ortak (paydaş) bulmak proje hazırlık aşamasındaki en büyük zorluklardan biridir.”-Ö12*

*“Diğer okul çalışanlarının isteksizlik ve proje fikrine olan inançsızlıkları hazırlama aşamasında sıkıntı yaratmaktadır.”-Ö13*

Sonraki bölümde öğretmen görüşlerine göre proje yürütme sürecinde yaşanan sorunlar bulgulanmıştır.



## 4.2 Proje Yürütme Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Öğretmenlerin proje yürütme sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşler Tablo 3'te verilmiştir.

**Tablo 3.** Proje Yürütme Sürecinde Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar

Öğretmen görüşleri (Kodlar)	Öğretmen
Proje hedeflerinin anlaşılması	Ö9
Muhasebe bilgisinin yetersizliği	Ö5
Hem derse girmek hem de proje yapmak	Ö5
Paydaşların bağımsız hareket etme isteği	Ö9
İşbirliğinin yetersiz olması	Ö9 Ö2
Lojistik eksiklik	Ö7
Kaynak eksikliği	Ö7
Projeye ilginin azalması	Ö4
Çalışma alanının eksikliği	Ö5 Ö4
Yöneticilerin olumsuz tutumu	Ö6
Yöneticilerin destek olmaması	Ö13

Tablo 3'e göre proje yürütme sürecinde paydaşlardan, yöneticilerden ve proje yürütücülerden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır. Proje birçok bileşenden oluşmaktadır. Paydaşlar ise bunlardan biridir. Projelerde paydaşların projenin hedeflerini, rol ve sorumluluklarını tam olarak bilmesi beklenmektedir. Ancak katılımcıların bu konuda sorun yaşamaktadır. Paydaşlar arasında iş birliği ve iş bölümü anlayışının yetersiz olması bir diğer sorundur. Paydaşların proje yürütme sürecinde kurum değiştirmesi veya projeden çekilmesi projelerin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini engellemektedir. Katılımcılar tarafından ifade edilen bir diğer sorun ise paydaşların projenin hedeflerinden dikkatlerinin çekilmesi ya da ilgilerinin zayıflamasıdır.

Proje yürütme sürecinde paydaşlar ile yaşanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*"Proje yürütme sürecinde paydaşlar ile yaşanan sorunlara proje önceliklerinin paydaşlar tarafından tam anlamıyla anlaşılması, proje paydaşlarının planlamaya uymak yerine başına buyruk hareket etmek istemesi, iş bölümü ve iş birliği konularında proje yürütücüsünün yalnız kalması sayılabilir."*-Ö9

*"...bazen öğretmenler gönüllü paydaş bulmakta zorlanıyor. Bazen veliler, bazen de öğrenciler paydaş olarak zorluk çıkartabiliyor."*-Ö5

*"Özellikle uzun soluklu projelerde öğrencilerin ilgileri ve dikkatleri dağılabilir. Çok fazla yardım almak istiyorlar, özellikle robotik çalışmalarında..."*-Ö4

Görüşme yapılan öğretmen görüşlerine göre, proje yürütme aşamasında proje yürütücülerinin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri de yöneticilerin zorlayıcı tutumları ve anlayışsız davranışlarıdır. Ayrıca bazı yöneticiler karar alma aşamasında bencil davranışlar sergilemektedir. Yöneticilerin mekân, ulaşım aracı, materyal temininde destek vermemeleri, ise yöneticiler ile ilgili diğer sorunlardır.

Proje yürütme sürecinde yöneticiler ile yaşanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*"Çalışma alanımızın yokluğu ve zaman azlığı nedeni ile yeterince verimli çalışmalar çıkaramıyoruz."*-Ö5



*“Paydaşlardan, meslektaşlardan ve proje ortaklarından destek göremedim. Materyallere ulaşma, koordinasyon ve iş birliği sağlama, evrak işleri ve yazışmalar konusunda zorluklar ve sorunlar yaşadım.”-Ö2*

*“Yürütme de takım olma konusunda zaman zaman sorunlar oluyor. Ayrıca her alanda yarışma alanlarına öğrenci götürme ve getirme diğer bir deyişle lojistik sorunu yaşıyoruz. Diğer bir deyişle kaynak yetersizliği ve lojistik eksiklik...”-Ö7*

Öğretmen görüşlerine göre proje yürütme sürecinde proje yürütücülerden kaynaklanan sorunlar açıklanmıştır. Proje yürütücüleri Millî Eğitim Bakanlığı'nda herhangi bir kurumda aynı zamanda bir öğretmendir. Proje yürütücüsü diğer ast ya da üst paydaşlarla görüşmeye gittiğinde rol karmaşası yaşamaktadır. Çoğu proje içerisinde belli malzeme ve hizmet alımlarını içermektedir. Bu alım süreçleri ise belli muhasebat bilgisi gerektirmektedir. Proje yürütücüleri bu konuda sorun yaşamaktadır. Bahsedildiği gibi proje yürütücülerinin hem öğretmen olarak bir kurumda çalışmaları hem de bu süreçleri idare etmeleri proje yürütücülerinin zaman yönetimi noktasında sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Bazen de proje yürütücüleri proje başlangıcından itibaren farklı sebeplerle kurum değiştirilmektedir. Proje yürütücülerinin proje yürütme sürecinde kurum değiştirmesi projenin amaçlanan hedeflere ulaşmasını engellemektedir. Bazı proje programları proje yürütücüleri için çalışma alanı desteği sağlarken bazıları bu desteği vermemektedir. Bu da proje yürütücülerinin işlerini zorlaştırmaktadır.

Proje yürütme sürecinde proje yürütücüleri ile yaşanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Öğretmenlerden hem proje yürütmeleri hem de derse girmeleri bekleniyor. Bazen de projelerde alım satım işleri oluyor ancak öğretmenleri bu mali işlerin nasıl yürütüleceğini bilemiyor. Muhasebe işi belli bir bilgi birikimi gerektiriyor.”-Ö5*

*“Çalışma alanımızın yokluğu ve zaman azlığı nedeni ile yeterince verimli çalışmalar çıkaramıyoruz.”-Ö4*

*“Materyallere ulaşma, koordinasyon sağlama, iş birliği yapma ve evrak işleri ile yazışmalar konusunda zorluklar ve sorunlar yaşadım.”-Ö2*

Sonraki bölümde öğretmen görüşlerine göre proje raporlama sürecinde yaşanan sorunlar bulgulanmıştır.

### 4.3 Proje Raporlama Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Öğretmenlerin proje raporlama sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşler Tablo 4'te verilmiştir.

**Tablo 4.** Proje Raporlama Sürecinde Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar

Öğretmen görüşleri (Kodlar)	Öğretmen
Yürütücülerin yalnız kalması	Ö5
Yöntem teknik bilgisinin eksikliği	Ö6
Raporlama konusunda yetersizlik	Ö4
Devam eden iş bölümü sorunu	Ö9, Ö2
Hatalı analiz	Ö9
Hem projeyi yürütmek hem de verileri tutmak	Ö2
Sayfa sınırının olması	Ö14
Evrakların çok olması	Ö12

Tablo 4'ten izleneceği gibi öğretmen görüşlerine göre proje raporlama aşamasında karşılaşılan sorunlar üç grupta ele alınmıştır. Proje yürütücüleri, paydaşlar ve belgelendirme şeklinde raporlanmıştır. İlk olarak proje yürütücülerinin raporlama konusunda bilgi eksikliği olduğu ifade edilmiştir. Bazı öğretmenler bu konuda yeterince teknik bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca proje yürütücüleri raporlama aşamasında yalnız



birakılmaktadır. Bu durum onlara iş yükü olarak yansımaktadır. Son olarak proje yürütücüsünün yürütme aşamasında veriyi yeterince tutmaması raporlamada karşılaşılan büyük bir sorundur.

Proje raporlama sürecinde proje yürütücülerinden kaynaklanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Raporlama projelerdeki diğer bir zorluk. Özellikle proje kapsamında alım satım işleri varsa bu daha da zor. Proje yürütücüsünün belki de en yalnız kaldığı yer.”-Ö5*

*“Raporlama sürecinde yöntem teknik anlamında yeterli donanımına sahip olmamak rapor aşamasını zorlaştırmaktadır.”-Ö6*

*“Bu konuda yeterince yetkin olmadığımı düşünüyorum”-Ö4*

Raporlama aşamasında karşılaşılan sorunlardan bir kısmı da paydaşların tutumlarından kaynaklanmaktadır. Paydaşlarca sahiplenilmeyen proje amaçları raporlama aşamasında kendini iyice göstermektedir. Paydaşlar projenin raporlama bölümüne en az değeri vermektedir. Yürütme aşamasında her şey planlı giderken raporlamada proje yürütücüleri yalnız kalmaktadır. Bu bölümde Paydaşlarla iş birliği eksikliği yaşanmaktadır. Proje yürütme aşamasında paydaşların belli verileri muhafaza etmemeleri raporlama esnasında eksik/hatalı veri girişine neden olmaktadır.

Proje raporlama sürecinde paydaşlardan kaynaklanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“İş bölümünde devam eden problem, yerine getirilmeyen sorumluluklar, vb. raporlama sürecinde eksik veriye ve eksik/ hatalı analize neden olmaktadır. Bu durumlar da raporu olumsuz etkilemektedir.”-Ö9*

*“Raporlama sürecinde iş birliği sağlanamıyor. İstatistiki verilerin oluşturulmasında zorluklar karşılaştım. Hem projeyi yürüt hem verileri tut vs. anlamında.”-Ö2*

Son olarak raporlamada karşılaşılan bir diğer sorun ise dokümantasyondur. Proje programları proje yürütücülerinden bazen gereksiz evrak talebinde bulunabilmektedir. Bu durum proje yürütücüleri için sorun teşkil etmektedir. Proje raporları program rehberleri tarafından belirlenen kıstaslara göre sunulmaktadır. Raporlama şablonlarındaki sayfa sınırı proje yürütücüleri için önemli bir sorundur. Veri kayıt cihazlarının eksikliği böylesine bir sorunun yaşanılmasına neden olmaktadır.

Proje raporlama sürecinde dokümantasyondan kaynaklanan sorunlara ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Projeyi anlatırken bazen sayfa sayısının sınırlandırılması sorun olmaktadır.”-Ö14*

*“Evrak ve belgeleme işlerinin yoğun olması.”-Ö13*

Türkiye’de her yıl binlerce öğretmen ve yönetici tarafından çeşitli projeler yürütülmektedir. Proje yürütücüleri projeleri amaçlanan hedeflere ulaştırmak için paydaşlar ile iletişime geçmekte ve faaliyetleri yapmaktadır. Bu araştırma ile temel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin proje süreçlerinde yaşadıkları sorunların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

#### 4.4 Proje Hazırlama Sürecine Yönelik Öneriler

Öğretmenlerin proje hazırlama sürecinde karşılaştıkları sorunlara yönelik önerilerine ilişkin görüşler Tablo 5’te verilmiştir.

**Tablo 5.** Öğretmenlerin Proje Hazırlama Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Önerileri

Öğretmen görüşleri (Kodlar)	Öğretmen
Öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi	Ö9, Ö14
Proje döngüsü yönetimi eğitimi	Ö5, Ö2, Ö9
Proje bilgilendirme toplantıları	Ö6, Ö2, Ö9
Proje hazırlama dersi	Ö4, Ö2, Ö9



Profesyonel destek birimlerinin açılması	Ö4
Projelerin tek bir platformda toplanması	Ö9
Yöneticilerin destek vermesi	Ö9, Ö2
Öğretmenlerin ödüllendirilmesi	Ö9, Ö2, Ö6
Projeyi yarıda bırakanlara yaptırım	Ö9
Bazı pozisyonlar için projenin ön koşul olması	Ö5

Tablo 5'ten izleneceği gibi, proje hazırlama sürecine yönelik öğretmen görüşleri üç farklı görüşte yoğunlaşmaktadır. Bunlar bireysel öneriler, yönetsel öneriler ve hukuksal öneriler olarak gruplandırılabilir. Proje konusunda görüş bildiren öğretmenler proje yapacak öğretmenlerin dijital yetkinliklerini artırmak gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda eğitimciler belli eğitimleri tamamlamalıdır. Belli proje alanlarında öğrencinin projeden soğuması mümkündür. Öğretmenlerin eğitim alacakları bir diğer alan ise proje döngüsü yönetimidir. Bakanlık her yıl öğretmenlere bu tarz kurslar açmaktadır. İl ARGE birimleri tarafından belli programlara yönelik proje bilgilendirme toplantıları düzenlemektedir. Öğretmenler bu eğitimlere ve toplantılara en üst düzeyde katılım göstermelidir. Proje süreçlerine yönelik getirilen bir diğer öneri ise öğretmenlerin girişimcilik eğitimlerini tamamlamalarıdır. Proje yönetimi için girişimcilik kilit rol üstlenmektedir.

Proje hazırlama sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Ayrıca dijital beceriler ve dijital yeterlik konusunda eğitimcilerin kendini geliştirmesi ve bununla ilgili onlara fırsatlar sunulması da sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.”-Ö9*

*“Projeye başlamadan önce Ar-Ge birimleri tarafından proje bilgilendirme toplantıları planlanabilir, kurslar yapılabilir.”-Ö6*

*“Hazırlama sürecinde öğrencilerin konuyu ve fikri sahiplenmesi ayrıca danışmanın da rehberlik konusunda yetkin olması gerekir.”-Ö14*

Araştırmaya katılan öğretmenler proje hazırlık aşamasında yöneticilerden bazı konularda destek beklemektedir. Buna göre okul yöneticilerinin yönetim anlayışlarını değiştirmesi beklenmektedir. Yöneticilerin proje yapan öğretmenlere zaman, maliyet ve resmi prosedürler konusunda destek olması gerektiği söylenebilir. Açık fikirli bir okul atmosferi için yöneticilerin olumlu tutum göstermeleri beklenmektedir. Böylesine bir tutum öğretmenler arasında ekip ruhu oluşturacaktır. Son olarak proje hazırlık aşamasında okul yöneticisinin proje için çalışanların emeklerini göz ardı etmeyeceğini ve onları ödüllendireceğini belirtmesi öğretmenler arasında önemli görülmektedir.

Proje hazırlama sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Açık fikirli bir okul atmosferi girişimci eğitimcileri cesaretlendirecektir, ayrıca zaman maliyet ve resmi prosedürler konusunda esnek ve destekleyici bir yönetim anlayışı yeni fikirlerin icraata dökülmesini kolaylaştıracağını düşünüyorum. Okul atmosferinde ekip ruhu oluşturulduğunda dayanışma içerisinde yeni çalışmaların önünü açabileceğini, okul yöneticilerinin çalışanların emeklerini göz ardı etmeyip ödüllendirmesinin çalışanları motive edeceğini düşünüyorum.”-Ö9*

*“Projenin işleyişinde kolaylaştırıcı etkiye sahip yöneticilerin olması için, yöneticilerin olumlu tutum göstermeleri sağlanabilir. Ayrıca proje gönüllülük işidir. Zorla proje yaptırılmaz. Proje yapmaya teşvik edilebilir. Sembolik ödüller bu işe olan isteği arttırabilir.”-Ö6*

Öğretmen görüşlerine göre proje hazırlık aşamasında yaşanan sorunların çözümü için kanuni bir düzenleme yapılabilir. Okullarda ya da seçilen bölge okullarında proje hazırlık çalışmaları için birimler oluşturulabilir. Bu birimlerde öğretmenler profesyonel yardım alabilir ayrıca yürüttükleri projeler için gerekli ekipmanları bu birimlerden temin edebilirler. Örneğin bazı projelerde 3d baskı gerekmektedir. Bu cihazın her yere alınması yerine





bu birimlerde ortak kullanıma açılabilir. Ayrıca öğretmen görüşlerine göre proje hazırlık çalışmalarına katılacak öğretmenlere daha az eğitim öğretim görevi verilerek bu personelin işine daha iyi odaklanması sağlanabilir. Böylece öğrenciler öğretmenlerin olmadığı vakitlerde zarar görmemiş olabilir. Son olarak proje deneyimi olan personelin belli görevler için ön koşul sağlaması önerilebilir. Örneğin proje yürütücülüğü yapan kişilerin yönetici kademelerinde görev alması ya da oluşturulması önerilen birimlerde çalışması önerilebilir. Bu kişileri farklı pozisyonlarda görevlendirmek için kanuni düzenleme yapılabilir.

Proje hazırlama sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Proje yürüten öğretmenlere farklı pozisyonlarda görev verilmeli. Proje yürütmeyen kişilere yöneticilik görevi verilmemesi Proje yürütmek belli işler için ön koşul olmalı. Bazı projelerin değeri olmalı.”-Ö5*

*“Profesyonel yardım alabileceğimiz birimler olabilir. Proje hazırlama derdi gibi bir ders olsa ve bu ders amacına uygun şekilde işlerse güzel olur. 3d baskı yapabileceğimiz ve ekipman yardımı alabileceğimiz birimler olursa güzel olur.”-Ö4*

Sonraki bölümde öğretmen görüşlerine göre proje yürütme sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin öneriler bulgulanmıştır.

#### 4.5 Proje Yürütme Sürecine Yönelik Öneriler

Öğretmenlerin proje hazırlama sürecinde karşılaştıkları sorunlara yönelik önerilerine ilişkin görüşler Tablo 6’da verilmiştir.

**Tablo 6.** Öğretmenlerin Proje Yürütme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Önerileri

Öğretmen görüşleri (Kodlar)	Öğretmen
Çözüm odaklı tutum	Ö12
Etkili iletişim	Ö7
Bazı teşvikler (hizmet puanının verilmesi)	Ö5
Proje takip sistemi	Ö5

Tablo 6’dan izleneceği gibi, proje yürütme sürecinde yaşanan sorunların giderilmesi için sunulan öneriler proje hazırlama süreci ile benzerdir. Proje hazırlama sürecine sunulan önerilerin benzeri bu aşama için de geçerlidir. Öğretmen görüşlerine göre iletişim ve iş birliği proje yürütme için kilit öneme sahiptir. Her paydaş üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirirse iş yükü diğerlerinin üzerine binmeden proje yürütülür. Ayrıca öğretmen görüşlerine göre projede öğrenci ve Veli desteği çok önemlidir, doğru bir iletişim kurulması gerekir.

Proje yürütme sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“...Herkes çözüm odaklı olmalıdır...”-Ö12*

*“...İletişimsizlik en büyük sıkıntı projelerde...”-Ö7*

Ayrıca öğretmenler yöneticiler proje yürütme aşamasında da destek beklemektedir. Bu anlamda yöneticilerin projelere sağladıkları destekler artırılabilir. Okul yönetimlerinde bütçe, harcama konularında eğitimi personeller proje yürütme sürecine dâhil edilebilir.

Öğretmenlerin hukuksal düzenlemelere ilişkin bir önerisi de okullarda proje yürütme ofisi kurulmasıdır. Geçen yıllarda belli projelere katılan öğretmenlere hizmet puanı verilmiş olup sonradan bu düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Katılımcılar bu konunun tekrar gündeme gelmesini beklemektedir. Aynı durum öğrenciler için de geçerlidir. Öğretmenlerin projelerde yer alması e-okul sistemine aktarılarak onların liselere yerleştirmede öncelik tanınması sağlanmalıdır.

Proje yürütme sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;



*“Projelere paydaş olarak katılan öğretmenlere hizmet puanı verilmeli. Projelere katılım desteklenmeli. Projelere görev alan öğrenciler e-okul sisteminde takip edilmeli Liselere yerleştirmede ek puan almalı.”-Ö5*

Sonraki bölümde öğretmen görüşlerine göre proje raporlama sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin öneriler bulgulanmıştır.

#### 4.6 Proje Raporlama Sürecine Yönelik Öneriler

Öğretmenlerin proje hazırlama sürecinde karşılaştıkları sorunlara yönelik önerilerine ilişkin görüşler Tablo 7’de verilmiştir.

**Tablo 7.** Öğretmenlerin Proje Raporlama Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Önerileri

Öğretmen görüşleri (Kodlar)	Öğretmen
İş bölümünün oluşturulması	Ö9
Birlikteliğin sağlanması	Ö2
Etkili iletişimin kurulması	Ö3
Sorumluluk bilincinin geliştirilmesi	Ö7
Rapor sonuçlarının uygulanması	Ö7
Hedefler ve çıktılar karşılaştırılması	Ö8
Dijital araçların geliştirilmesi	Ö13
Hizmet içi eğitimlerin verilmesi	Ö5
Projeden bütçenin ayrılması	Ö5

Tablo 7’den izleneceği gibi, öğretmen görüşlerine göre proje raporlama aşamasında yapılması gereken en önemli uygulama paydaşların proje takvimi doğrultusunda sorumluluk bilinci ile hareket etmesidir. Projenin hazırlanmasından raporlanmasına kadar olan bütün aşamalarda paydaşlar arasında birliktelik sağlanmalı, fikir alışverişi yapılmalı ve iletişim kurulmalıdır.

Proje raporlama sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Evrak işlemleri ve istatistiki verilerin oluşturulması süreçlerinde birliktelik sağlanabilirse raporlama süreci kolaylaşır.”-Ö2*

*“İş birliği ve sorumluluk bilinciyle hareket edilirse sorunlar kuvvetle muhtemel çözümlür. Projelerin kâğıt üzerinde kalması ve sadece fotoğraflamak için -miş gibi yapılmasından çok rahatsızım.”-Ö7*

*“Proje süreci boyunca ne yapmak istediğimizi ve ulaştığımız sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele almamız.”-Ö8*

Raporlama aşamasındaki sorunların giderilmesi için her program kendine özgü dijital ve kullanışlı araçlar geliştirebilir. Raporlamadan sorumlu personele hizmet içi eğitimler verilebilir. Ayrıca bu konuda deneyimli personellerden destek alınarak raporlama aşaması daha sağlıklı bir hale getirilebilir. Proje yürütücülerine bütçeden para ayrılması raporlamanın paydaşlar üzerindeki sorumluluk bilincini arttıracaktır.

Proje raporlama sürecindeki sorunların giderilmesine ilişkin bazı öğretmen ifadeleri şu şekildedir;

*“Evrak yığınlarının sistematik bir şekilde bir araya getirilmesi için daha kullanışlı araçlar oluşturulabilir.”-Ö13*

*“Montörler sayesinde, proje raporlama sürecine destek sunulabilir.”-Ö6*

*“Hizmet İçi eğitimler verilmeli Projeden bütçe ayrılmalı”-Ö5*



Türkiye’de her yıl binlerce öğretmen ve yönetici tarafından çeşitli projeler yürütülmektedir. Proje yürütücülere projeleri amaçlanan hedeflere ulaştırmak için paydaşlar ile iletişime geçmekte ve faaliyetleri yapmaktadır. Bu araştırma ile temel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin proje süreçlerinde yaşadıkları sorunlara yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır.

## **5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER**

Bu bölümde araştırmanın tartışma, sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir. İlk olarak tartışma ve sonuç sunulmuştur ardından önerilere yer verilmiştir.

### **5.1. Tartışma**

Araştırmanın ilk alt amacı olan “proje süreçlerinde yaşanan sorunlar” değerlendirildiğinde, öğretmenlerin birçok konuda sorun yaşadığı görülmektedir. Bazı araştırmalar (Yıldız vd., 2017; Akıllı, 2017; Göloğlu Demir, 2019; Tur, 2020; Aktaş vd., 2013) proje yapan öğretmenlere maddi destek sağlanmadığını belirlemiştir. Materyal eksikliği ve donanım eksikliği okullarda proje yapılmasının önündeki engellerden biri olarak ifade edilmiştir (Akıllı, 2017; Tur, 2020; Aktaş vd., 2013; Aksela ve Haatainen, 2019). Yapılan bazı araştırmalarda (Önen vd., 2010) öğretmenlerin proje basamaklarını tam ve eksiksiz bir şekilde bilmediğini açığa çıkartılmıştır. Bu nedenle öğretmenleri proje hazırlamakta zorluklar yaşadığı ifade edilmiştir. Diğer bir deyişle öğretmenlerin proje eğitimi almadığı için proje süreçlerine katılmadığı bulgulanmıştır (Yaşar 2015; Tatlı, 2016; Arabacı ve Akıllı, 2019; Göloğlu Demir, 2019; Artvinli vd., 2020). Böylesine bir durumda ise öğretmenler kendilerini yetersiz hissetmektedirler. Akıllı (2017), Banoğlu ve diğerleri (2014) ve Küçüktaşçı (2022) ise öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin proje döngüsü yönetimi konusunda yeterli yetkinliğe sahip olmadığını belirtmiştir. Özpınar ve Yenmez (2017) öğretmen yetiştiren kurumlarda da proje süreçlerine yeterince önem verilmediğini ve öğretmen adaylarına proje hazırlama eğitimlerinin verilmediğini ifade etmiştir. Bu sonuçlar bizim çalışmamızda açığa çıkan bulgularla örtüşmektedir. Al-Turfi (2017) ise son 45 yılda proje süreçlerini olumsuz etkileyen faktörleri incelemiştir. Buna göre araştırmada alet, donanım ve beceri eksikliğinin 1970’lerden kalan faktörler olduğunu belirlemiştir.

Öğretmen görüşlerine göre yöneticiler, proje süreçlerine yeterince destek vermemektedir. Yöneticilerin proje sahibi öğretmenlere gerekli ödüllendirmeyi yapmaması proje süreçlerinde yaşanan bir diğer sorundur (Yıldız vd., 2017; Akıncı, 2018). Bu bulgular bu araştırmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Al-Turfi (2017) son 45 yılda proje süreçlerini olumsuz etkileyen faktörleri incelemiştir. Proje yürütücüsünden dışsal çevreden yöneticilerden kaynaklanan sorunların ise 1990 ve 2000 yılları arasında görülen olumsuz faktörler arasındadır.

Proje yürütücülere paydaşlarla iş birliği yapma ve etkili bir iletişim kurma noktasında sorunlar yaşamaktadır (Akıllı, 2017; Aksela ve Haatainen, 2019). Bu bulgular bu çalışmadan elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Al-Turfi, 2017 son 45 yılda proje süreçlerini olumsuz etkileyen faktörleri incelemiştir. 1980 ve 1990 arasında projelerdeki iletişim sorununun büyük bir sorun olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerin proje konusunda yeterli yetkinliğe sahip olmaması ya da alanını yeterince tanımaması nedeniyle projede özgün konu bulmada zorluklar yaşamaktadır (Akıllı, 2017; Arabacı ve Akıllı, 2019; Artvinli vd., 2020). Proje süreçlerinde yaşanan bir diğer zorluk ise projeye uygun ortak bulmadır (Küçüktaşçı, 2022). Dünya çapında projeleri başarısızlığa iten bir diğer husus ise projede ayrılma ya da projeden çekilme durumlarıdır (Nzekwe vd., 2015). Artvinli ve diğerleri (2020) yaptığı araştırmada öğretmenlerin rapor yazma konusunda da güçlük yaşadığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar araştırmanın bulgular bölümünde yer alan proje süreçlerinde yaşanan sorunlar kısmıyla uyumluluk göstermektedir.

Alanyazındaki diğer araştırmalarda ise alanında eğitim alan öğretmenlerin proje süreçlerinde öğrencilere daha çok destek olduğu bulunmuştur. Bu yüzden bazı araştırmalarda (Öner, Mertoğlu, Saka ve Gürdal 2010; Akıllı, 2017) öğretmenlerin hizmet içi eğitimlere katılarak proje süreçlerini daha iyi tanınması önerilmiştir. Böylece öğretmenler hizmet içi eğitimler de kapsamlı bir eğitim alabileceklerdir (Yıldız ve diğerleri 2017; Arabacı ve Akıllı, 2019; Artvinli ve diğerleri, 2020; Aktaş ve diğerleri, 2013). Göloğlu Demir’e (2019) göre ise bu hizmet içi eğitimler de öğretmenler proje hazırlama, bilimsel araştırma-yöntem ve teknikleri eğitimi alması gerekmektedir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin kişisel yetkinliklerini arttırmaları gerektiği ifade edilmiştir (Banoğlu, 2014; Fat, 2012). Özpınar ve Yenmez (2017) ise bu hizmet içi eğitimleri meslekte verilmesinin yeterli olmadığını proje süreçlerine yönelik önemin Eğitim Fakültesi lisans öğrencilerine de verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Alanyazındaki bu araştırmaların bulguları ile bu çalışmadaki bulgular örtüşmektedir. Diğer bir deyişle araştırmamızdaki bulgular daha önceden yürütülmüş olan çalışmalar ile uyumludur.



Görüşme yapılan öğretmenler yaşanan bu sorunlara yönelik bazı önerilerde bulunmuştur. Öğretmenler tüm süreçlere yönelik öneriler geliştirmiştir. Eğitim çalışanlarının proje süreçlerine yönelik ilgileri henüz yeterli düzeyde değildir. Yöneticilerin ise proje yapan öğretmenlere gerekli izin ve ödülleri vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Mevzuatta yapılacak değişiklikler ile proje yapan öğretmenlerin ders yüklerinde değişikliğe gidilebilir. Ayrıca proje yapan öğretmenlere kolay yer değiştirme, terfi ve ödüller sunulabilir. Böylece proje süreçlerine yönelik ilgi artırılabilir.

Araştırmamızda proje süreçlerinin iyileştirilmesi için getirilen diğer öneriler sırasıyla yetkinliklerin artırılması, bilimsel düşüncenin geliştirilmesi, dil sorunlarının çözülmesi, öğretim stratejilerinin geliştirilmesidir. Alanyazında proje süreçlerinin öğretmenlerin belli yetkinlikleri kazanarak kariyerlerine etki ettiği ifade edilmiştir (Yaşar, 2015; Akıncı, 2018). Proje süreçleri ile öğretmenler bilimsel düşüncüyü sınıf ortamına aktarabilmektedir (Yaşar, 2015; Çrişan, 2014). Bazı araştırmalarda (Holmes, 2013; Vare, 2021) proje süreçlerinin öğretmenlerin araştırma becerilerini geliştirdiği görülmüştür. Proje süreçleri ile öğretmenler değişen dünyada karşılaştıkları sorunlarla daha rahat bir şekilde baş edebilmektedir (Taşdan ve Kaya 2021; Gündüz Çetin ve Gündoğdu, 2022) Proje süreçleri ile öğretmenler hayatlarındaki dil sorunlarını çözebilmekte ve sistemli çalışmayı öğrenmektedir (Küçüktaşçı, 2022; Camilleri, 2016). Biasutti vd., (2021) ve Vare (2021) ise projelerin farklı pedagojik eğitimi öğretmenlerin gelişimine katkıda bulunduğunu, çokkültürlü öğretim stratejileri geliştirdiğini ifade etmiştir. Dolayısı ile mevcut araştırmada gözlenen bulgular alanyazındaki diğer araştırmalarla uyumludur.

Son olarak proje süreçlerinin iyileştirilmesi için öğretmenler tarafından iş birliğinin artırılması, proje birimlerinin kurulması ve bazı kanuni düzenlemelerin yapılması önerilmiştir. Alanyazında proje süreçlerinin meslektaşlar ve öğretmenler arasında iş birliğini desteklediği ifade edilmiştir (Arabacı ve Akıllı, 2019). Eğitimcilere göre öğretmenler proje süreçlerine daha fazla zaman ayırmalı ve meslektaşları ile daha fazla iş birliği yapmalıdır (Aksela ve Haatainen, 2019). Bazı araştırmalarda (Tatlı, 2016) il veya ilçe düzeyinde proje birimlerinin kurulmasının proje süreçlerini iyileştireceği ifade edilmiştir. Nzekwe vd., (2015) ise toplumun aydınlatılması için bazı kanuni düzenlemelerin yapılmasını önermiştir. Araştırmalarda okul yöneticilerinin proje yapan öğretmenlere maddi destek sağlaması ve bu öğretmenleri ödüllendirmesi önerilmiştir (Yıldız ve diğerleri, 2017; Akıncı, 2018; Tur 2020). Alanyazındaki diğer araştırmalar mevcut araştırmamızdaki önerilere benzer önerilerde bulunmuştur. Diğer bir deyişle mevcut araştırmamızın önerileri önceden yürütülmüş olan çalışmalar ile uyumludur.

## **5.2. Sonuç ve Öneriler**

Bu araştırma kapsamında eğitim kurumlarında proje süreçleri incelenmiştir. Öğretmenlerin eğitim kurumlarında ulusal ve uluslararası birçok projeye katıldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin yöneticilerden, paydaşlardan ve hukuksal açılardan bazı sorunlar ile karşılaştığı sonucuna varılmıştır. Yöneticilerin proje yapan öğretmenlere gerekli kolaylığı sağlamadığı, paydaşların ise projeyi sahiplenmeyerek destek vermedikleri, hukuksal açıdan ise mevzuatla ilgili bazı sorunlar yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmada öğretmen görüşlerine göre proje süreçlerinin iyileştirilmesi için öğretmenlerin hizmet içi eğitim alması, yöntem-teknik konusunda kendilerini geliştirmesi ve kişisel yetkinliklerini projeler ile artırması önerilmiştir.

Bu araştırmada temel eğitim kurumlarında proje süreçlerinde yaşanan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Proje süreçlerinin aydınlatılması için farklı illerde benzer çalışmalar yürütülebilir. Bu çalışmada temel eğitim kurumlarındaki görev yapan öğretmenler çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Benzer bir çalışma ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler ile yürütülebilir. Ayrıca proje süreçlerinin incelenmesi amacı ile okul yöneticilerinin görüşlerine başvurulabilir. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerine göre yürütülmüştür. Bu nedenle araştırma bulgularının evrene genelleme amacı güdülmemiştir. Proje süreçlerine yönelik ölçek geliştirme çalışmaları başlatılarak nicel araştırma yöntemleri ile proje süreçlerinin eğitim kurumlarındaki yansımaları incelenebilir. Uygulamaya dönük önerilerde ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın proje süreçlerini iyileştirmek için bazı kanuni düzenlemeleri yapması önerilebilir. Bu kanuni düzenlemeler ile il ve ilçe düzeyinde proje birimleri kurulabilir. Bu birimlerde doktora derecesine sahip proje alanında yetkin öğretmenler istihdam edilebilir. Birimler proje için gerekli olan materyal ile donatılabilir. Öğretmenlerin proje süreçlerini daha rahat bir şekilde yürütebilmeleri için ihtiyaç duydukları fiziki ortam sağlanabilir. Akran öğrenmesi yolu ile bu birimlerde öğretmenler mesleki gelişimlerini sürdürülebilirler.

Şirketler hukuku alanında çıkan uyuşmazlıkların çözümünde tahkime gidilmesinin önünde, tahkime elverişlilik konuları ve Yargıtay'ın içtihatları ile uygulamaya yönelik benimsediği kriterler haricinde, kanunen bir engel bulunmamaktadır. Fakat bir gelinin bulunmaması bu alandaki problemlerin çözümüne kesin olarak bir açıklık



sağlayamamıştır. Şirketler hukukuna ilişkin konularda tahkime gidilmesi usulü çoğunlukla Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarıyla ve doktrin ile şekillenmektedir. Bu sebeple TTK'da ticari tahkime yönelik çalışmalar yapılarak, tahkim usulünün şirketler hukuku açısından yasal çerçeveye oturtulması gerekmektedir. İsviçre ve Almanya gibi ülkelerin çoğunda şirketler hukukunda tahkim usulü yasalaştırılmış ve doktrin ile üst mahkemelerin uygulamaları arasındaki teorik karışıklık giderilmiştir.

Tarafların tahkim sözleşmesi yapabilmesi için öncelikle uyumsuzluğun tahkime elverişli bir uyumsuzluk olması gerekmektedir. Fakat milletlerarası bağlamda "tahkime elverişlilik" konusu yeknesaklık arz etmemekte, her ülkenin hukukuna göre değişkenlik göstermektedir. Türkiye açısından tahkime elverişli konular daha önce detaylı olarak bahsettiğimiz gibi, taşınmaz aynından kaynaklı konulardan, kamu düzenine aykırılık teşkil eden konulardan ve taraf iradesine bırakılmamış konulardan bağımsız olarak belirlenen konulardır. Taraflar tahkime elverişli bir konuda karşılıklı anlaşarak tahkim usulünü seçebilmektedirler. Bununla birlikte taraflar uyumsuzluk konularından bir kısmını da tahkime götürme imkanına sahiptir. Şirketler hukukuna ilişkin uyumsuzlukların çözümünde, şirket tahkim anlaşmasını müstakil bir sözleşme şeklinde de düzenleyebilir, esas sözleşme içeriğine konulan bir kayıt ile de düzenleyebilmektedir. Tahkim kaydı bağımsız bir kayıttır. Esas sözleşmenin geçersizliği, içeriğindeki tahkim kaydını da geçersiz hale getirmemektedir. Tahkim usulü, tarafları devlet yargısında uzun süren davaların süruncemesinden kurtarmakta ve alanında uzman kişilerce adil, hızlı ve etkin kararlara kısa sürede ulaştırabilmektedir. Uyumsuzlukların hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması da ticaret hayatının daha da canlı hale gelmesine vesile olacaktır.

Tahkim anlaşmaları esas sözleşmeye konulacak bir kayıtle, esas sözleşmenin tamamlayıcı ek sözleşmeleri ile, sonradan yapılacak olan esas sözleşme değişikliğine eklenecek bir kayıt ile ve şirket iç yönergelerine konulacak kayıt ile yapılabilmektedir. Bununla birlikte ortaklar kendi aralarında yapacakları bir ortaklık sözleşmesiyle de tahkim anlaşması yapabilmektedir. Fakat burada yapılan tahkim anlaşması ortaklık sözleşmesinin taraflarını bağlayacaktır. Tahkim anlaşmasının temel kriteri olan irade unsuru, yapılacak olan tahkim anlaşmalarının net ve kesin olması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Bu sebeple bütün ortakları bağlayacak bir tahkim anlaşması için oybirliği şartı aranmaktadır. Bu çalışmamızda, limited şirket esas sözleşmesine ve iç yönergelerine konulacak tahkim kaydının hangi usullerle ve ne şekilde konulacağına değinilmiştir. Literatürde limited şirket özelinde, limited şirket esas sözleşmesine ve iç yönergelerine konulacak tahkim kaydına ilişkin yeterli sayıda çalışma olmadığından dolayı, hazırladığımız çalışma ile bu alana katkı sağlamak amaçlanmıştır.

## KAYNAKÇA

- Abylova, V., ve Salykova, L. (2019). Critical success factors in project management: A comprehensive review, *PM World Journal*. 1(2), 18-29.
- Ak, C. (2019). *Bilimsel Proje Hazırlama ve Proje Yönetimi*, Toros Üniversitesi, Mersin. Erişim adresi: <https://toros.edu.tr/dosya/630/dokuman/2019-02-10-Bilimsel-Proje-Hazirlama-ve-Proje-Yonetimi.pdf>.
- Akıllı, C. (2017). *Proje döngüsü yönetim aşamaları açısından öğretmen ve yöneticilerin hazırladıkları ve yürüttükleri eğitim projelerinde karşılaşılan sorunlar (Elâzığ ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Elâzığ.
- Akinci, B. (2018). *e-Twinning proje uygulamalarının öğrencilerin yabancı dil becerileri ile öğretmenlik mesleki gelişimine katkısı (bir eylem araştırması)* (Yüksek Lisans Tezi) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Aksela, M. ve Haatainen, O. (2019). *Project-based learning (PBL) in practice: Active teachers' views of its' advantages and challenges*. 5th International STEM in Education Conference Post-Conference Proceedings. (9-16), Queensland University of Technology, Australia.
- Aktaş, İ., Türkan, S., Gökoğlu, S., Turgut, Y. E., Özmen, H., ve Karal, H. (2013). *Öğretmenlerin FATİH projesi hakkındaki görüşleri: öngörü ve beklentiler*. 1st International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium.
- Akyüz, Ü. (2022). Millî Eğitim Bakanlığında yeniden yapılanma çalışmaları bağlamında meb'in kapasitesinin güçlendirilmesi (MEBGEP) Projesinin Etkisi. *Millî Eğitim Dergisi*, 51(233), 769-790. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.765000>



- Alcı, M. (2017). *Bilimsel Proje Hazırlama ve Proje Yönetimi*, Proje Eğitimi, İzmir Bölgesi koordinatörlüğü. [https://izmir.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2017\\_11/20161550\\_Proje\\_EYitimi\\_-\\_Yzmir\\_v2.pdf](https://izmir.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/20161550_Proje_EYitimi_-_Yzmir_v2.pdf)
- Al-Turfi, S. (2017). *Best practice project management for the sustainable regeneration of Holy Karbala Province in Iraq* (Doctoral dissertation), University of Bolton, USA.
- Artvinli, E., Çetintaş, H., ve Terzi, İ. (2020). TÜBİTAK ortaokul öğrencileri araştırma projelerinin bilimsel danışmanlık süreci yönetimi: Fen bilimleri örneği. *International Journal of Active Learning*, 5(2), 86-126. <https://doi.org/10.48067/ijal.827001>
- Arabacı, İ. B., ve Akıllı, C. (2019). Eğitimcilerin proje hazırlama ve yürütme süreçlerinde karşılaştıkları sorunların proje döngüsü yönetimi aşamalarına göre incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(225), 129-152.
- Ateş, A. ve Ünal, A. (2019). Bir ortaokulda uygulanan okul geliştirme projesini anlamak: Bir durum çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 1033-1061. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-624.1.7c.3s.6m>
- Banoğlu, K., Madenoğlu, C., Uysal, Ş., ve Dede, A. (2014). FATİH projesine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi (Eskişehir ili örneği). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 39-58. [DOI Number: http://dx.doi.org/10.12973/jesr.2014.4os3a](http://dx.doi.org/10.12973/jesr.2014.4os3a)
- Başaran, M., Kaya, Z., Akbaş, N., ve Yalçın, N. (2020). Proje tabanlı öğretim sürecinde e-Twinning faaliyetinin öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yansımaları. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 373-392.
- Başaran, M., Kumru, S., Derya, Acar., Kayıklık, F., ve Vural, Ö. F. (2021). AR-GE çalışmalarının okullar üzerine etkisinin Erasmus+ projeleri bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(3), 183-200. [https://DOI: 10.47714/uebt.978486](https://DOI:10.47714/uebt.978486)
- Beycioğlu, K. Özer, N. ve Kondakçı, Y. (2018). *Eğitim yönetiminde araştırma*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Biasutti, M.; Concina, E.; Frate, S.; Delen, (2021). Teacher professional development: Experiences in an international project on intercultural education. *Sustainability*, 1(3), 41-71. <https://doi.org/10.3390/su13084171>
- Buldu, M. (2014). Öğretmen yeterlik düzeyi değerlendirmesi ve mesleki gelişim eğitimleri planlanması üzerine bir öneri. *Milli Eğitim Dergisi*, 44(204), 114-134.
- Camilleri, R. A. (2016). Global education and intercultural awareness in e-Twinning, *Cogent Education*, 3(1) 114-134.
- Crisan, G. I. (2014). How do Romanian teachers capitalize the experience of curriculum integration gained through participation in e-twinning project? *Acta Didactica Napocensia*, 7(1), 31-37.
- Corbin, J. M., ve Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21. <https://doi.org/10.1007/BF00988593>
- Creswell, J. W. (2012). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
- Ekici, S. ve Yılmaz, B. (2013). FATİH Projesi üzerine bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(2), 317-339.
- Gürlek, T. B. (2014). Yenilikçi proje yönetimi değerlendirmesi. *Ankara: Hayat Yayınları*.
- Gözler, A. ve Koç, K. (2021). Türk eğitim sistemindeki uygulamalara yönelik öğretmen görüşleri. *Erciyes Journal of Education*, 5(1), 1-22. <https://doi.org/10.32433/eje.892606>
- Göloğlu-Demir, C. (2019). Öğretmenlerin TÜBİTAK ortaokul ve lise öğrencileri araştırma projeleri yarışması ve proje hazırlama sürecine yönelik görüşleri. II. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi. 217-228. Karabük.
- Gündüz-Çetin, İ. ve Gündoğdu, K. (2022). E-Twinning proje uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(81), 76-90 <https://doi.org/10.17755/esosder.981142>



- Gül, H. (2008). Türkiye'nin eğitim sorunları, AKP'nin eğitime bakışı ve çözüm önerileri, *Toplum ve Demokrasi*, 2(3), 181-196.
- Holmes, B. (2013). School teachers' continuous professional development in an online learning community: lessons from a case study of an e-Twinning Learning Event. *European Journal of Education*, 48(1), 97-112. <https://doi.org/10.1111/ejed.12015>
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemi. (25. Basım)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karasu, T., ve Mutlu, Y. (2014). Öğretmenlerin perspektifinden özel eğitimde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri: Muş il örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 47-66.
- Kösterelioğlu, İ., ve Bayar, A. (2014). Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin güncel bir değerlendirme. *International Journal of Social Science*, 25(1), 177-187. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2279>
- Kurt, A. A. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Küçükler, E. ve Gürbüz, A. (2012). Türkiye'de uygulanan dış kaynaklı eğitim projeleri nasıl bir toplumsal dönüşümü hedefliyor? *Milli Eğitim Dergisi*, 42(194), 51-71.
- Küçüktaşçı, M. (2022). *Okul yöneticileri ve öğretmenlerin e-Twinning projelerine ilişkin görüşleri*. (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi) Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- MEB (2017). Proje başvurusunda dikkat edilecek hususlar ve proje hazırlanmasında dikkat edilecek hususlar. Erişim adresi: [https://orgm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2017\\_09/21113028\\_proje\\_hazirlama\\_uygulama\\_esaslari.pdf](https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/21113028_proje_hazirlama_uygulama_esaslari.pdf)
- Nzekwe, J. U., Oladejo, E. I., ve Emoh, F. I. (2015). Assessment of factors responsible for successful project implementation in Anambra State, *Civil and Environmental Research* 7(8), 39-57
- Leylum, Ş., Odabaşı, H. F., ve Kabakçı Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 369-385. <http://DOI: 10.14689/issn.2148-2624.1.5c3s16m>
- Özdemir, M. (2018). *Eğitim yönetimi: Alanın temelleri ve çağdaş yönelimler*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Önen, F., Mertoğlu, H., Saka, M., ve Gürdal, A. (2010). Hizmet içi eğitimin öğretmenlerin proje ve proje tabanlı öğrenmeye ilişkin bilgilerine ve proje yapma yeterliklerine etkisi: ÖPYEP örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 137-158.
- Pant, I., ve Baroudi, B. (2008). Project management education: The human skills imperative. *International journal of project management*, 26(2), 124-128. <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2007.05.010>
- Saylık, A., Saylık, N., ve Sağlam, A. (2021). Eğitimcilerin gözünden Türk eğitim sistemi: bir metafor çalışması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 522-546. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.919424>
- SETA, (2009). *Türkiye'de milli eğitim sistemi*, Bekir Gür, Zafer Çelik (ed.). Rapor. Erişim adresi: [https://file.setav.org/Files/Pdf/20121126140909\\_setaturkiyede\\_milli\\_egitim\\_sistemi.pdf](https://file.setav.org/Files/Pdf/20121126140909_setaturkiyede_milli_egitim_sistemi.pdf)
- Şener, G. (2018). Türkiye'de yaşanan eğitim sorunlarına güncel bir bakış. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(1), 187-200.
- Semerci, A., ve Aydın, M. K. (2018). Öğretmenlerin FATİH Projesi'ne ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 34-52. <https://doi.org/10.29329/mjer.2018.172.3>
- Şimşek, A. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Taşdan, M. ve Kaya, H. İ. (2021). *Eğitimde proje geliştirme ve yönetme 1. Baskı* Ankara: Pegem Akademi.
- Tatlı, Z. (2016). Proje geliştirme sürecine dair öğretmen görüşleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 631-656.
- Tur, S. (2020). *TÜBİTAK-4006 projelerine ilişkin öğretmenlerin görüşleri (Denizli ili Pamukkale ilçe örneği)*. (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi) Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.



- Ulusal Ajans. (t.y.). Proje sonuçlarının yaygınlaştırılması ve kullanılması. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı. Erişim adresi: <https://www.ua.gov.tr/media/jiyntlby/deor.pdf>
- Uysal, Ö. (2019). Proje yönetimi bilgi alanları ile özgün bir projenin geliştirilmesi: e-okuma takvimi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 293-313. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.477077>
- Ünal, D.P. (2019). *Eğitimde proje hazırlama 1. Baskı*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Vare, P. (2021). Exploring the impacts of student-led sustainability projects with secondary school students and teachers. *Sustainability*, 13(1), 27-50. <https://doi.org/10.3390/su13052790>
- Yaşar, M. (2015). *Coğrafya öğretmenlerinin proje hazırlama ve yönetme sürecine ilişkin görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeşiladalı, B. (2002). *Proje hazırlama kılavuzu*, Tarih Vakfı. Erişim adresi: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/proje-hazirlama-kilavuzu.pdf>
- Yemini, M., Oplatka, I., ve Sagie, N. (2018). *Project management in schools: new conceptualizations, orientations, and applications*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Yıldız, A. (2013). *Proje geliştirme ve planlama, Erasmus yıllık toplantısı*. Fırat Üniversitesi, Elâzığ. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/679983-Proje-gelistirme-planlama-yard-doc-dr-ayselin-yildiz-yasar-universitesi-avrupa-birligi-merkezi.html>
- Yıldız, M., Makinist, İ., ve Akıllı, C. (2017). Eğitimcilerin proje hazırlama ve yürütme süreçlerinde karşılaştıkları sorunların araştırılması- Elâzığ ili örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(1), 103-115.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yirci, R. ve Kirişçi, G. (2021). Eğitimcilerin gözünden Türk Eğitim Sistemindeki krizler ve çözüm önerileri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(3), 1915-1950.
- Zhao, H., Jiang, H., Li, X., ve Liu, S. (2017). Analysis of factors affecting project success in Chinese context based on interpretative structural modeling. *6th International Conference on Energy, Environment and Sustainable Development (ICEESD)* (100-104). Atlantis Press.





ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

*Atf için / for cited: Kasalak, S.H. (2024). Yargıtay Kararları Işığında Kira Uyuşmazlıkları ve Kira Uyuşmazlıklarının İç Tahkime Elverişliliği. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 6, Sayı: 14, Nisan 2024, s.34-49.*

**YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA KİRA UYUŞMAZLIKLARI VE KİRA UYUŞMAZLIKLARININ İÇ TAHKİME ELVERİŞLİLİĞİ**

Salih Hakan KASALAK<sup>1</sup>

**ÖZ**

Uygulamada sıkça karşılaşılan kira uyuşmazlıkları; kira bedelinin tespiti, kiracının tahliyesi davası ve kira uyuşmazlıklarından kaynaklı tazminat davasıdır. Kira bedelinin tespiti davası, kiracı veya kiraya veren tarafından açılabilen ve yeni kira yılında kira bedelinin belirlenmesi sağlayan davadır. Tahliye davası ise kanun metninde yer alan dava sebepleriyle sınırlı olacak şekilde kiracının tahliyesini sağlayan davadır. Kira uyuşmazlıklarından kaynaklanan tazminat davası ise kiralananın ayıbı ya da kiracının verdiği maddi ve manevi zararların tazmini amaçlayan alacak davasıdır. Kira uyuşmazlıklarında da taraflarca tahkim yargılamasına başvurulduğu görülmektedir. Tahkim ise tarafların karşılaştığı uyuşmazlıkların devlet yargılaması yerine tarafların anlaşarak yargılamayı hakemlere bırakması ve hakemlerin tahkim yargılaması sonucunda uyuşmazlığı çözmesidir. Tahkim yargılaması kanun gereği iki uyuşmazlık durumunda elverişli olmayacaktır. Bu haller, tarafların iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklarla taşınmazın aynından kaynaklı uyuşmazlıklardır. Ancak yargı kararları incelendiğinde konut ve çatılı iş yeri kiralalarında kira bedelinin tespiti ve tahliye davalarında kamu düzeni kavramı ve zayıfın koruma ilkesi gereğince tahkime uygunluğu sorgulanırken, konut ve çatılı iş yeri kiralalarında kira sözleşmesinden kaynaklı alacak davası hakkında ise tarafların iradeleriyle çözümlenebilecek uyuşmazlık olarak görülmesi ağırlıklı görüştür. Ticari nitelikli kiralalar yönünden ise tacirlerin basiretli şekilde davranması gerektiği bu sebeple zayıfı koruma ilkesinin uygulama alanı bulmadığı ve tahkime elverişli olduğu düşüncesi yargı kararlarında kabul görmektedir. Bu çalışmada öncelikle kira uyuşmazlıklarının tahkime elverişliliğini etkileyen kavramlar irdelenecektir. Çalışmanın ikinci kısmında konut ve çatılı işyerleri kira uyuşmazlıklarına konu olan dava türleri ve ticari davalar hakkında bilgi verilecek ve kira uyuşmazlıklarının tahkime elverişliliği Yargıtay kararları ışığında ele alınacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Kamu Düzeni, Zayıfın Korunması İlkesi, Tahkime Elverişlilik Kavramı, Tahkim, Kira Uyuşmazlıkları.

**JEL Sınıflandırma Kodları:** K12, K29, K41.

**RENTAL DISPUTES AND THE AVAILABILITY OF RENTAL DISPUTES FOR DOMESTIC ARBITRATION IN THE LIGHT OF THE SUPREME COURT DECISIONS**

**ABSTRACT**

Rental disputes frequently encountered in practice; determination of the rental fee, eviction of the tenant, and compensation cases arising from rent disputes. The lawsuit for determination of the rental price is a lawsuit that can be filed by the tenant or the lessor and allows the determination of the rental fee in the new lease year. Eviction cases, on the other hand, are cases that enable the eviction of the tenant, limited to the causes of action stated in the text of the law. Compensation lawsuits arising from lease disputes are lawsuits aimed at compensation for defects in the leased property, retention of the lease, or compensation for material and moral damages caused by the tenant. It is seen that rent disputes are also submitted to arbitration by the parties. Arbitration, on the other hand, is that the parties agree to leave the disputes to the arbitrators instead of state jurisdiction, and the arbitrators resolve the dispute as a result of arbitration proceedings. Arbitration proceedings will not be available in case of two disputes by law. These situations are disputes that are not subject to the will of the parties and disputes arising from the real estate. However, when we look at the judicial decisions, while the suitability of arbitration in the determination of the rental price and eviction cases in residential and roofed workplace rents is questioned in accordance with the concept of public order and the principle of protection of the weak, the predominant opinion is that in residential and roofed workplace rents, the receivable cases arising from the lease agreement are seen as disputes that can be resolved by the will of the parties. . In terms of commercial rents, the idea that merchants should act prudently and therefore the principle of protecting the weak has no application and is suitable for arbitration is accepted in judicial decisions. In this study, firstly, the concepts affecting the

<sup>1</sup> 0000-0003-0291-3965, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, salihhakankasalak@outlook.com



arbitrability of lease disputes will be examined. In the second part of the study, information will be given about the types of cases and commercial cases that are the subject of residential and roofed workplace rent disputes, and the arbitrability of rent disputes will be discussed in the light of the Supreme Court decisions.

**Keywords:** Public Order, Principle of Protection of the Weak, Concept of Arbitrability, Arbitration, Rental Disputes.

**JEL Classification Codes:** K12, K29, K41.

## 1. GİRİŞ

Tahkim, tarafların anlaşarak tahkime elverişli olan uyuşmazlıklarını devlet yargısı yerine hakem olarak belirledikleri kişilerce maddi hukukun ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun çizdiği sınırlar çerçevesinde kendine özgü bir yargılamayı gerçekleştirmesidir. Tahkim yargılaması iki temel sözleşmeden meydana gelmektedir. Bunlar; hakem sözleşmesi ve tahkim sözleşmesidir. Hakem sözleşmesi, arasında uyuşmazlık olan tarafla yargılamayı yapacak hakem veya hakem kurulunun anlaşması sonucu yargılamayı yapacak hakem veya hakem kurulunun belirlenmesini sağlayan sözleşmedir. Hakem sözleşmesinin kurulması borçlar hukukuna tabidir. Tahkim sözleşmesi ise uyuşmazlığın tarafları arasında imzalanan ve uyuşmazlığın tahkim yargılaması ile çözüleceğinin karar verildiği sözleşmedir. Tahkim sözleşmesinde hem kendi özelliğinin gerektirdiği kurulma şartları vardır hem de tıpkı hakem sözleşmesi olduğu gibi maddi hukukta yer alan genel kurallara uyma şartı vardır. Tahkim sözleşmesinin ise kendine özgü kurulma şartları dört unsurun birleşmesiyle gerçekleşir. Bu unsurlar; taraflar arasında hukuki bir ilişkinin varlığı, taraflar arasında belirli veya belirlenebilir bir uyuşmazlığın varlığı, açık ve kesin bir tahkim irade varlığı ve yazılılık şartı ya da yazılılık yerine geçen şartların karşılanmasıdır.

Kira sözleşmesi, kiracı ile kiraya veren arasında kurulan, kiraya verenin bir şeyini kullanma veya kullanmasıyla beraber yararlanmasını sağlayan bunun karşılığında da kiracının kiraya verene kira bedelini ödeme borcu altına girdiği sözleşmedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kira sözleşmesi her iki tarafa borç yükleyen sözleşme özelliğindedir. Kira sözleşmesi şekle tabi değildir. Bu yüzden ki kira sözleşmesi zımni bir anlaşmayla dahi kurulabilmektedir.

Kira uyuşmazlıklarının tahkim yargılamasına konu olup olmayacağı doktrinde tartışılmış ve farklı düşünceler ve uygulamalar ortaya koyulmuştur. Türk hukukunda ise bu sorunun cevabı hem yargı kararlarında hem de doktrinde tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda öncelikle kira uyuşmazlıklarının tahkime elverişliliğini etkileyen kavramlarla ilişkisinin ele alındığı görülmektedir. Ayrıca bu tartışmalarda kira uyuşmazlıklarında yer alan dava türlerinin tahkime uygunluğunun tek tek irdelendiği de görülmektedir. Bu çalışmada tahkim yargılamasını etkileyen kavramlar ele alınacak, tahkime konu olan kira uyuşmazlıkları hakkında bilgi verilecek sonrasında ise kira uyuşmazlıklarının dava türleri yönünden tahkime elverişliliği irdelenecektir.

## 2. KIRA UYUŞMAZLIKLARININ TAHKİME ELVERİŞLİLİĞİNİ ETKİLEYEN KAVRAMLAR

Kira uyuşmazlıklarının tahkime elverişliliğini etkileyen kavramların üç ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlar; kamu düzeni kavramı, zayıfın korunması ilkesi, objektif ve subjektif elverişlilik kavramlarıdır. Bu kısımda kavramların tanımı tek tek irdelenecek ve tahkimle olan ilişkisi ele alınacaktır.

### 2.1. Kamu Düzeni Kavramı

Kamu düzeni geniş yorumlanabilen bir kavram olması sebebiyle net bir tanım ortaya koyulması zordur. Bu yüzden gerek yargı kararlarında gerekse doktrinde farklı tanımlara yer verilmiştir. Ancak kamu düzeni kavramı hakkında bir tanım yapacak olursak şu şekilde tanımlamak yerinde olacaktır: Türk toplumunun temel yapısını, devletin niteliklerini koruma altına alan ve bireyler arasında düzenlenen münasebetlerin korunmasını sağlayan, kabul gören ahlak kurallarına aykırı olmayan ve asayiş teminat altına alan müesseselerin tümüdür. (Dayınlarlı,1988, s. 658,659). Doktrindeki tanımlara baktığımızda ise Aysel/Erdem'e (2017, s.139,140.) göre: "Kamu düzeni bir toplumun siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki açıdan temel yapısını ve temel menfaatlerini ilgilendiren kurallardır." şeklinde açıklanırken, Gözler'e (2009, s.472,473.) göre ise kısaca: "bireylerin güvenlik huzur ve sağlık içinde yaşamları" şeklinde tanımlanmıştır.



Kamu düzeni kavramına Türkiye'deki yüksek mahkeme kararları ışığında bakacak olursak; Anayasa Mahkemesi, 1963/128 Esas, 1964/8 Karar, 28.01.1964 tarihli kararında şu şekilde ifade etmiştir: “...Toplumun huzur ve sükununun sağlanmasını, Devletin ve Devlet teşkilatının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, başka bir deyimle cemiyetin her sahasındaki düzeninin temelini teşkil eden kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır...” (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17.4.1964/11685.pdf> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).

Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin 1991/9 E., 1991/36 K., 08.10.1991 tarihli kararında: “Bir özel hukuk kuralının kamu düzeniyle ilgili olduğunun kabul edilmesi için o kurala uyulmasında ve o kuralın korunmasında kamunun büyük yararı bulunmalıdır.” şeklinde ifadesiyle de özel hukuk kurallarının da kamu düzeniyle ilişkisi olduğu açıkça ortaya koyulmuştur. (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi>, R.G. Tarih-Sayı :09.05.1992-21223 (Erişim Tarihi: 20.01.2024).

Yargıtay'ın İçtihadı Birleştirme Büyük Hukuk Genel Kurulu'nun 2010/1 E., 2012/1 K., 10.02.2012 tarihli kararında ise kamu düzeni kavramını şu şekilde ele almıştır:

“... gelişen hukuk sistemlerinde bile tanımı olmamasına rağmen “toplumun temel yapısını ve çıkarlarını koruyan kuralların bütünü” olarak tanım yapılabilir. ... O halde, iç hukuktaki kamu düzeninin çerçevesi, Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyiniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık şeklinde çizilebilir.” (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120920-8.htm>) (Erişim Tarihi: 20.01.2024).

Kamu düzeni kavramı Kıta Avrupa'sında da yeknesak bir tanımla olmasa da belirli çizgilerle kamu düzeni kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır. İsviçre Federal Mahkemesi'nin bir kararında: “Yazılış tarzından, taraf iradeleriyle bertaraf edilmesi mümkün olmayan içtimai ve ahlaki bir maksadı ve her yerde tatbik zaruryeti olduğu anlaşılan hükümler kamu düzeni niteliğindedir.” şeklinde belirtilmiştir. (Yeğengil, 1974, s.155). Schönenger'e (1947, s.157) göre: “Devletin menfaatleri için konulmuş kuruluşların devlete veya amme teşekküllerine ilişkin kaidelerdir.” denilmiştir.

Kamu düzeni kavramı, sosyal devlet ilkesi ve vatandaşların adil barınma hakkını da kapsamaktadır. Hatta kamu düzeni kavramı, zayıfın korunması ve kendine özgü yargılama türü olan tahkime elverişliliği de etkileyen bir kavramdır. Bu yüzden ki, devlet mülk sahibi olmayan vatandaşlarının haklarını gözetmek ve kira artışlarını dengelemekle de yükümlü olacaktır.<sup>2</sup> Bunun sonucu olarak kira uyuşmazlıkların tahkime elverişliliği de tartışılacaktır.

<sup>2</sup>Anayasa Mahkemesi,1963/3 E.,1963/67 K., 26.03.1963 tarihli kararında (RG. 31.05.1963/11416); “... Anayasa'nın 36 ncı maddesinde, herkesin mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğu, bu hakların, ancak kamu yararı amacı ile kanunla sınırlanabileceği, mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olmayacağı, yazılıdır. Bu suretle Anayasa, mülkiyet hakkının, kanunla ve kamu yararı amacı ile sınırlanabileceği esasını koymuşbulunmaktadır. Bununla beraber, yine temel hak ve hürriyetlerin Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceğini ve kanunun kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik sebepleri ile de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamayacağını emreden Anayasa'nın 11 inci maddesinin, mülkiyet hakkının sınırlandırılmasında da gözönünde bulundurulması zorunluğu vardır. (...) Gayrimenkullerin, mesken ve işyeri olarak çeşitli yönler toplumu ilgilendiren büyük önemi vardır. Bu yönlerden birisi de iktisadi alandır. Mesken ve işyeri darlığının bulunduğu memleketlerde, Devletçe tedbir alınmadığı takdirde, talebin fazlalığı dolayısıyla kiralar anormal şekilde yükselir. Bu yükseliş istihlak maddelerinin fiyatları üzerinde de etkilerini gösterir ve hayat pahalılığına sebep olur. Bu gerçek birçok yabancı memleketlerde de kabul edilmişve kira konusunda çeşitli tedbirler alınmıştır. Memleketimizde de ilk defa Milli Korunma Kanunu'nda yer alan 30. madde ile kiralar dondurulmuş, sonradan bu maddenin ihtiyacı karşılamadığı görülerek değişiklikler yapılmışve son olarak 1/6/1955 gününde yürürlüğe giren 6570 sayılı kanun kabul edilmiştir. Hayat pahalılığı, toplumda huzursuzluk yaratan bir olaydır. Toplum bu buna karşı korumak amacı ile Devletçe tedbir alınmasının kamu yararına tedbirler cümlesinden sayılmak icap eder. Devletin bu konudaki müdahalesi, mülkiyet hakkının kamu yararı amacı ile sınırlanabileceğini ön gören Anayasa'nın 36 ncı maddesinin kapsamına girer. Bu sebepler gözönünde tutularak, memleketimizde gayrimenkul darlığı devam ettiği sürece, ka - nun koyucunun, kira konusunu düzenlemesinin ve bu alanda sınırlama yapmasının, mülkiyet hakkının özüne dokunmamak şartı ile, caiz bulunduğu ve bu müdahalenin kamu yararına olduğu hususunda görüşbirliğine varılmıştır...”. Görüleceği üzere, devletin ekonomik



## 2.2. Zayıfın Korunması İlkesi

Zayıfın korunması ilkesi, taraflar arasında ortaya çıkan ihtilafta taraflardan birinin diğerine oranla sosyolojik ya da ekonomik olarak zayıf olması sebebiyle iradesinin etkilenmesi ve baskı altında kalma riskine karşı zayıf tarafın hukuktaki hükümlerce korunmasıdır. Zayıfın korunması ilkesi daha çok iş hukuku uyuşmazlıklarında işçinin korunması yönünden, tüketici hukuku uyuşmazlıklarında tüketicinin korunması yönünden, genel işlem koşulu içeren sözleşmelerde ise imzalayan tarafın korunması amacıyla hukuki düzenlemeler yapılmıştır. (Ermenek, 2021, s. 5,6).

Kira uyuşmazlıklarında kiracının korunması yönünden kanun koyucu önemli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden ilki 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 340. Maddede düzenlenen bağlantılı sözleşme yapma yasağıdır. Bağlantılı sözleşme, kiracının ortada herhangi bir yararı söz konusu değilken ve kiralananın kullanımıyla doğrudan ilişkisi olmayan konularda kiracıya borç yüklenmesine neden sözleşmelerdir. Bu bağlantılı sözleşmelerin yaptırımı hükümsüzlüktür. Ayrıca kiracının korunduğu bir diğer düzenleme ise TBK'nin 343. Maddesinde yer alan kiracı aleyhine değişiklik yasağıdır. Bu kanun gereğince de kiraya veren, kira bedelinin belirlenmesi dışında herhangi bir aleyhe değişiklik tek taraflı yapamayacaktır. Bunun yanı sıra kiracıyı koruyan diğer bir düzenleme ise TBK'nin 344. ve 345. Maddelerinde yer alan kira bedelinin belirlenmesi (tespiti) davasına yöneliktir. Bu hükümlerde kiracının kira bedelini belirlenirken on iki aylık tüketici fiyat endeksini geçmeyecek şekilde belirlenmesi gerektiğine yönelik standart getirerek rayiç fiyatlarla kiracı ile kiraya veren arasında sözleşme imzalanması hedeflenmiştir. Böylece fahiş kira artışlarına karşı kiracıyı koruyucu hükümlerle kiracıyı kiraya veren karşısında garanti altına almıştır. Zayıfı koruma ilkesine dair diğer bir düzenleme ise TBK'nin 354. Maddesinde yer alan kira sözleşmesinin sona erdirilmesine ilişkin hükümlerin kiracı aleyhine değiştirilemeyeceği hükmüdür. Bu hüküm gereği kiracı, kiralananın kanunda yer alan dava sebeplerinden başka sebeplere dayanarak tahliye edilemez. (Çetinel, 2022, s.436,437,438).

Kira uyuşmazlığında tahkim yargılamasına başvurulamayacağına ilişkin görüşe göre kiracının zayıf konumda olması sebebiyle kiracının korunması gerektiğidir. Zayıf taraf olan kiracının, tahkim sözleşmesinin kurulma koşulu olan açık ve kesin tahkim iradesi varlığının sorgulanmasıdır. Diğer bir sebebi ise tahkim yargılaması konusunda yeterli bilgi sahibi olmamasına yöneliktir. Bu durumda, zayıf konumda olan kiracının kira bedelinin belirlenmesindeki rayiç kira bedeli yerine fahiş değerinin kabul etme riskine yönelik çekinceden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kira uyuşmazlıklarının tahkime elverişliliğini sorgulanmaktadır. (Pürselim, 2021, s.504).

## 2.3. Objektif ve Subjektif Tahkime Elverişlilik Kavramı

Tahkime elverişlilik, tahkim yargılanmasının temelini oluşturur. Tahkime elverişli olmayan bir uyuşmazlık tahkime konu olamayacaktır. Tahkime elverişlilik iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki objektif elverişlilik ikincisi ise subjektif elverişlilik.

Objektif tahkime elverişlilik kavramının bir diğer adı ise konu yönünden tahkime elverişliliğidir. Objektif tahkime elverişlilik, HMK'de hangi hallerde konu yönünden mümkün olacağı şeklinde değil hangi hallerde tahkimin konu yönünden elverişli olmayacağına yönelik düzenlemeyle ele alınmıştır. Bu haller, HMK'nin 408. Maddesinde; taşınmazın aynından kaynaklı uyuşmazlıklar ve iki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmayacağı belirtilmiştir. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanun'unda (HUMK) taşınmazın aynından doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığına dair düzenleme mevcut değildir. HMK'de ise isabetli olacak şekilde taşınmazın aynından kaynaklı uyuşmazlıklarda tahkime elverişli olmayacağı düzenlenmiştir. HUMK döneminde taşınmazın aynından kaynaklı davaların tahkime elverişli olmadığı kabulü yargı kararları ile sağlanmaktaydı. (Aydemir,2017, s.225,226,227).

Yargıtay taşınmazın aynından doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı sebebinin kamu düzenine aykırılık ve uyuşmazlığın iki tarafına iradelerine tabi olan uyuşmazlık türüne girmediğinden dolayı bozmaktaydı.<sup>3</sup>

dengeyi sağlama adına tedbirler alabileceği ve bu durumun kamu düzeniyle alakalı olduğu belirtilmiştir. <normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/pdf> (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

<sup>3</sup>Yargıtay 12 HD, 2011/4411 E., 2011/5792 K., 10.10.2011 tarihli kararında: "...Yanlar arasındaki uyuşmazlık 13.02.1998 tarihli kat karşılığı inşaat yapım sözleşmesinden kaynaklanmaktadır. Davacı arsa sahibi sözleşmenin feshi ile tapu kayıtlarının iptali ve tescilini, olmadığı takdirde bedelin tahsilini talep ve dava etmiştir. Davalı kooperatif vekili cevap dilekçesinde hakem heyetinin tapu iptal ve



Tahkime objektif elverişli olmayan haller şeklinde düzenlemesinin sonucu ise kanunun mefhumu muhalifinden bu iki hal dışında kalan hallerin tahkime elverişli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kanun koyucunun bu şekilde düzenlemesinin diğer bir sonucu ise, tahkime elverişli olmayan uyuşmazlıkların açıkça ilgili kanunlarda belirtilmesi gerektirir. (Ekşi, 2013, s.75).

Tahkime objektif elverişlilik kavramı hakkında diğer bir tartışma konusu ise iki tarafın iradesine tabi olmayan işlerden kaynaklı uyuşmazlıkların neleri kapsadığına yöneliktir. Bu durumlara soy bağının reddi, boşanma davaları, ceza davaları, idari davalar ve iflas hukukuna ilişkin davalar ve çekişmesiz yargı işleri örnektir. Bir görüşe göre, iki tarafın iradesine tabi olmayan konuların kamu düzeni etkileyen konular olduğuna yöneliktir. Diğer bir görüşe göre ise kamu düzenini etkileyen hallerin yanında zayıfın korunması ilkesine aykırılık teşkil eden hallerin de objektif tahkime elverişli olmadığına yöneliktir. Bu hallere 4857 sayılı İş Kanun'unun 20. Maddesinde yer alan iş sözleşmesi feshedilen işçinin işe iadesi amacıyla özel hakeme başvurabileceğine ilişkin durumlar haricindeki haller, tüketici uyuşmazlıkları ve kira uyuşmazlıkları örnek sunulmaktadır. (Yeşilirmak, 2011, s. 85).

Ayrıca tahkime objektif elverişlilik hususunda tartışılan başka bir husus ise tarafların iradesine tabi olan hallerden neler anlaşılması gerektiğine yöneliktir. Çoğu yazarın kabul ettiği ve İsviçre Medeni Kanunu'nun (ZPO) da kabul ettiği anlayışa göre, taraflarca sulh olunabilecek uyuşmazlıkların çözümünde tarafların iradelerine tabi olduğu ve tarafların iradesine tabi olan hallerin bunlar olması gerektiği savunulmaktadır. (Pekcanitez vd., 2017, s. 2633, 2634, 2635.)

Subjektif tahkime elverişlilik kavramı ise tahkim yargılamasında uyuşmazlığın tarafı olacak kişilerin ehliyetinin uygun olması halidir. HMK'de objektif tahkime elverişlilik düzenlenmişken subjektif tahkime elverişlilik düzenlenmemiştir. Tahkim sözleşmelerine taraf olacak gerçek ya da tüzel kişilerin tahkim sözleşmesinin niteliğinin maddi hukuk sözleşmesi olduğunu kabul ettiğimizde tarafların fiil ehliyetini haiz olması gerekirken tahkim sözleşmesinin usul sözleşmesi olarak kabulünde<sup>4</sup> ise tarafların taraf ve dava ehliyetine sahip olmaları

*tescil konusunda karar vermesinin mümkün olmadığını da savunmuştur. Dairemiz ile Yargıtay'ın kararlılık gösteren içtihat ve uygulamalarına göre iki tarafın arzusuna tâbi olmayan konularda tahkim cereyan etmeyeceğinden, tarafların her konuda tahkim anlaşması yapmalarını mümkün değildir. Davada öncelikli talep tapu iptali ve tescil istemidir. Tapu iptal ve tescil davalarında hakemlerin karar vermesi mümkün olmayıp bu husus kamu düzenine ilişkin olduğundan görevi gereği mahkemeler, hakemler ve temyiz aşamasında Yargıtayca dahi kendiliğinden gözönünde tutulur...*" <<https://jusmundi.com/en/document/pdf/decision/tr-claimant-v-yapi-kooperatifi-and-other-yargitay-15-hukuk-dairesi-karari-2011-4411-e-2011-5792-k-monday-10th-october-2011>> (Erişim Tarihi: 22.01.2024)

Ancak, Yargıtay 15 HD 2010/ 1581 E., 2010/1652 K, 23.03.2010 tarihli kararında, **kat karşılığı inşaat sözleşmesinin ceza-i şart yaptırımının tahkime elverişli olduğunu kabul etmiştir** ancak tarafın tahkim ilk itirazının TMK 2. 'e uygun olmadığı aksine hakkın kötüye kullanılması şeklinde gerçekleşmesi sebebiyle kararı bozmuştur:<sup>4</sup> *"Mahalli mahkemece verilen hükmün temyizen tetkiki davacı vekili tarafından istenmiş ve temyiz dilekçesinin süresi içinde verildiği anlaşılmış olmakla, dosyadaki kağıtlar okundu, gereği konuşulup düşünüldü: Dava, arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesinden kaynaklanan gecikme tazminatı ve kira bedeli istemine ilişkin olup, mahkemece tahkim şartı ne-deniyle dava dilekçesinin görev yönünden reddine dair verilen karar davacı vekili tarafından temyiz edilmiştir. Taraflar arasında imzalanan 16.04.1993 tarihli 12477 yevmiye sayılı "Düzenleme Şeklinde Gayrimenkul Satış Vaadi ve Daire Karşılığı İnşaat Sözleşmesinin 13/2. maddesinde, sözleşmeden doğan ihtilafların halli için tahkim şartı kararlaştırılmasına karşın; davacı davasını mahkemede açmış olduğu gibi, davalı yüklenici şirket de aynı sözleşmeye dayanarak davacı M ile diğer arsa sahipleri hakkında açtığı Antalya Asliye Birinci Ticaret Mahkemesi'nin 2008/257 Esas sayılı davasında ceza şartın tahsilini talep etmiştir. Görüldüğü üzere, davacı M tarafından açılan işbu temyize konu davada "tahkim" itirazında bulunan davalı yüklenici şirket, sözleşmedeki tahkim şartını dikkate almadan kendi davasını genel mahkemede açmıştır. Geçerli tahkim sözleşmesi veya şartına rağmen sözleşmenin taraflarının davalarını hakem yerine mahkemelerde açmış olmaları durumunda tahkim sözleşmesinin veya şartının uygulanmasından vazgeçmiş olduklarının kabulü gerekir. Zira Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Taraflar sözleşmede kararlaştırılan tahkim şartının uygulanması olanağı ortadan kaldırmışlardır. Açıklanan bu sebeplerle davalılarca yapılan tahkim itirazı kabul edilemez. Mahkemece işin esasına girilerek uyuşmazlık çözüme bağlanmalıdır. Yukarıda açıklanan nedenlerle kararın bozulması uygun bulunmuştur. Sonuç: Yukarıda açıklanan sebeplerle davacı vekilinin temyiz itirazlarının kabulüne ve kararın davacı yararına (BOZULMASINA)..."* <<https://jusmundi.com/en/document/pdf/decision/tr-claimant-v-yapi-kooperatifi-and-other-yargitay-15-hukuk-dairesi-karari-2011-4411-e-2011-5792-k-monday-10th-october-2011>> (Erişim Tarihi: 22.01.2024)

<sup>4</sup>Tahkim sözleşmesinin hukuki niteliği hakkında tartışmalar mevcuttur. Tahkim sözleşmesinin niteliği hakkında dört görüş mevcuttur. Bu görüşler; tahkim sözleşmesinin maddi hukuk niteliğine sahip sözleşmesi olduğuna yönelik görüş, usul sözleşmesi olduğuna dair görüş, hem usul hukukunu hem de maddi hukuk özelliğini içeren bir karma nitelikli bir sözleşme olduğuna dair görüş ve tahkim sözleşmesinin sui generis bir sözleşme niteliğinde olduğuna dair görüştür. Tahkim sözleşmesinin maddi hukuk sözleşmesi olduğuna dair görüşte tahkim sözleşmesinin kurulmasının ve etkisinin maddi hukuka yansımaları olduğuna dairdir. Tahkim sözleşmesinin usul sözleşmesi olduğuna dair görüşte ise tahkim sözleşmesi usul kanununda düzenlendiği ve hakem kararlarının hüküm niteliğinde olması sebebiyle usul hukukuna yönelik etkilerinin daha ağır bastığını kabul etmekte ve tahkim sözleşmesinin usul sözleşmesi özelliklerini yansıttıklarını kabul etmektedirler. Doktrinde ve yargı kararlarında bu görüş ağırlıktadır. Yargıtay HGK 2011/19-735 E., 2012/93K., 22.02.2012 tarihli kararında; *"...tahkim sözleşmesinin hukuki niteliğine gelince; tahkim sözleşmesi ile, taraflar, aralarındaki (medenî yargıya giren) bir uyuşmazlığın çözülmesi için tahkim yoluna, yani hakeme başvurmayı (gitmeyi) kararlaştırırlar. Böylece muhakeme etme yetkisini elinde tutan devlet taraflara hakeme müraacaat etmek imkânı*



gerekecektir. (Sarı, 2009, s.148). Tarafların bu ehliyet hallerine sahip olmaması halinde ise tahkim subjektif olarak elverişli kabul edilmeyecek ve tahkim sözleşmesinin geçersizliği gündeme gelecektir.

Subjektif tahkime elverişlilik kavramının kira uyuşmazlıklarının tahkim ile bağlantısı ise kimi yazarlara göre zayıfın korunması ilkesine tabi olan kiracı tarafın taraf ehliyetinin tahkim sözleşmelerinde mümkün olmayacağı ve bu yüzden de kira uyuşmazlıklarının subjektif tahkime elverişli olmadığına yöneliktir. (Pürselim, 2021, s. 499).

### 3. KONUT VE ÇATILI İŞYERİ KİRA SÖZLEŞMELERİNDE DAVA TÜRLERİ VE BU DAVA TÜRLERİNİN TAHKİME ELVERİŞLİLİĞİ

Konut ve çatılı işyeri kira sözleşmelerinin tahkime konu yapılan ve tartışma konusu olan konut ve çatılı işyeri kira sözleşmeleri yönünden üç tane dava türünü görmekteyiz. Bu dava türleri kira bedelinin tespiti davası, kiracının tahliyesi davası ve kira uyuşmazlıklarında alacak davasıdır. Bu bölümde, bu üç dava türü hakkında bilgi verilecek sonrasında ise dava türlerinin tahkime olan elverişliliği ele alınacaktır.

#### 3.1. Kira Bedelinin Tespiti Davası ve Tahkime Elverişliliği

##### 3.1.1. Kira Bedelinin Tespiti Davası

Kira bedeli, kira sözleşmesinin temel edimlerinden biridir. Kiracı, kira ilişkisinde zayıf konumda olan kişi kabul edilmesi sebebiyle TBK'nin 343. maddesinde şöyle bir genel ilke ortaya koymuştur: “Kira sözleşmelerinde kira bedelinin belirlenmesi dışında kiracı aleyhine değişiklik yapılamaz.” (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf>) (Erişim Tarihi:23.01.2024). Görüleceği üzere kiraya veren ancak kira bedeli yönünden kiracı aleyhine değişiklik yapabilecektir. Ancak bu aleyhe değişikliğin de bir sınırının çizilmiş olması gerekir. TBK'nin 344. maddesinde, kira bedelinin belirlenmesi durumunda kira bedeli arttırım sınırının ne olacağı ortaya konulmuştur. Taraflar arasında kira bedelinin belirlenmesi konusunda bir anlaşma olmaması ya da anlaşılan bedel bir önceki dönem tüketici fiyat endeksini aştığı anlaşılması halinde taraflar kira bedelinin tespiti davası açması gerekecektir. (Aydemir, 2016, s. 269,270). Bununla birlikte konut kiralarna ilişkin olarak TBK'nin geçici ikinci maddesinde 01.07.2024 tarihine kadar yenilenecek kira bedelleri bir önceki dönem kira bedelinin %25'ini geçemeyecektir ancak 5 yıllık kira sözleşmesi sonrasında açılan tespit davaları bu durumu kapsamadığı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca çatılı iş yeri kiralalarında da TÜFE oranına göre kira bedeli belirlenmesi mümkündür.

Kira bedelinin arttırımı konusunda TBK'nin 344. maddesini üç durum yönünden incelenmesinde fayda vardır. Eğer yenilenen kira dönemleri hakkında uygulanacak kira bedeli konusunda taraflar arasında bir anlaşma varsa belirli ya da belirsiz süreli bir kira sözleşmesi olması halinde bir önceki kira yılında tüketici fiyat endeksi artış oranını geçmemek kaydıyla kiraya veren arttırım yapabilecektir. Örneğin; bir önceki yıla ait tüketici fiyat endeksi oranı %10 olmuşsa, kiraya veren ile kiracı %10'dan fazla kira bedelini belirleyemez ancak taraflar kira bedelini bir önceki dönem tüketici fiyat endeksi oranından aşağı belirlemişlerse buna tarafların uyması gerekecektir. Kira bedelinin belirlenmesindeki bir diğer ihtimal ise taraflar arasında kira bedeline dair herhangi bir anlaşma olmaması halidir. Bu durumda taraflar kira bedelinin tespitini mahkmeden talep edecek ve mahkeme bir önceki kira yılının tüketici fiyat endeksindeki artış oranını geçmemek koşuluyla ve hakkaniyete uygun şekilde kira bedelini tespit edecektir. Son durum ise, taraflar arasında anlaşma olup olmadığına bakılmaksızın eğer kira sözleşmesi beş yıldan uzun süreli veya beş yıldan sonra kira sözleşmesi yenilenmesi halinde yeni kira yılında uygulanacak kira bedeli mahkemece TÜFE oranının üstünde de bir kira bedelini hakkaniyet çerçevesinde belirleme ihtimali söz konusudur. (Günay, 2023, s. 50).

Kira bedelinin tespiti davasında mahkeme hem bir dönem önceki ortalama tüketici fiyat endeksine uyması gerekecek hem de hakkaniyet çerçevesinde karar verecektir. Burada tartışılması gereken husus ise hakimın takdir

tanımıştır. Öğretide, baskın olarak kabul edildiği üzere, tahkim sözleşmesi bu niteliği ile, bir usul hukuku sözleşmesidir; ancak, diğer sözleşmeler gibi, yapılması (inikadı), B.K. hükümlerine de tâbidir...” şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. (Sezgin, (2019) Tahkim Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk, Yüksek Lisans Tezi, Antalya Bilim Üniversitesi, 17. Karma nitelikte bir sözleşme olduğuna dair görüşte ise, maddi hukuk sözleşmesi görüşünde olanların usul hukukuna dair yansımaları dikkate almadığını, usul sözleşmesi olarak kabul eden görüşün ise tahkim sözleşmesinin maddi hukuka etkisini dikkate almadığını belirtmektedir. Tahkim sözleşmesinin kuruluşu yönünden maddi hukuka tabi olduğunu, etkileri yönünden ise usul hukuku etkilerinin olduğunu kabul etmektedirler. Sui generis sözleşme olduğuna dair görüşte ise, tahkim sözleşmesinin etkisi yönünden usul hukukuna da maddi hukuka da etkisi olduğunu kabul etmekle birlikte tahkimin kendine özgü yargılaması usulü olması sebebiyle sui generis bir sözleşme niteliğinde olduğunu belirtmektedirler.



yetkisini nasıl kullanacağına yöneliktir. Hakimın takdir yetkisini kullanması bakımından Yargıtay kararlarında ilk olarak mahkemenin eski kiracı hakkında %10 ile %20 arasında bir hakkaniyet indirimi yapılması gerektiği içtihat edilmiştir.<sup>5</sup> Ayrıca hakim hakkaniyet ölçüsünde hükmünü belirlerken o konut veya çatılı işyerine uygun emsal kira bedellerini de dikkate alması gerekmektedir.<sup>6</sup>

Mahkemenin kira bedelinin tespiti davasında kira sözleşmesinde yer alan kira bedeli artışından daha düşük bir bedele hükmetmesi halinde kiraya veren bu hükmeye uyması gerekecektir. (Yavuz, 2021, s. 659). Yargıtay'ın da kararları bu yöndedir.<sup>7</sup>

Kira bedelinin tespiti davasının dava açma süresi ise TBK'nin 345. Maddesinde düzenlenmiştir. Kira bedelinin tespiti davası açma süresinin genel kuralı her zaman açılabilirliğine dairdir. Ancak kira bedelinin tespiti davasının sonuçları yönünden ise ne zaman açıldığı önem sarf etmektedir. TBK'nin 345. Maddesi'nin son fıkrası gereğince taraflar arasında kira bedelinin arttırılacağına dair sözleşmede hüküm olması halinde kira döneminden önceki otuz gün içinde kira bedelinin tespiti davasının açılması gerekliliği aranmamaktadır. Yeni kira döneminin başlangıcından sonuna kadar kira bedelinin arttırımı davası açabilecek ve yeni dönem içinde açılan dava bu dönemin başlangıcından itibaren geçerli olacaktır. Ancak taraflar kira sözleşmelerinde artışa dair bir sözleşme hükmü eklemedilerse bu durumda yeni dönemin başlangıcından en geç otuz gün önceki günler içerisinde davayı açması gerekecektir. Ayrıca kiraya veren isterse kira sözleşmesinin sona ermesinden önceki otuz günlük süre zarfında kira da artışa dair ihtar göndermesi kaydıyla da yeni döneme etki edecek şekilde kira bedelinin tespiti davasını açabilecektir. (Öztürk, 2017, s. 254, 255).

Son olarak Yargıtay'ın kira bedelinin tespiti davasında belirlediği ilkeleri altı başlıkta toplayabiliriz. Bunlar; kira bedelinin tespiti davasını her iki tarafça açılabilirliği, kira bedelinin tespiti davası kamu düzenine ilişkin bir dava olduğu, kira bedelinin tespiti davasında bir kira yılına dair oranların belirleneceği, kira tespiti davası açılmasının zorunlu olmadığı asıl olanın tarafların kendilerinin kira sözleşmesi ile belirlenmesi, kira bedelinin tespiti davasına dair kararlar kendine özgü nitelikte olduğu ve bu yönüyle eda davasından çok inşai dava türüne benzediğidir. (Yeniocak, 2023, s. 72).

### 3.1.2. Kira Bedelinin Tespiti Davasının Tahkime Elverişliliği

Tahkim ile kira bedelinin tespiti davasının ilişkisine baktığımızda ise kira bedelinin tespiti davasının tahkime elverişliliği sorgulanmaktadır. Yargıtay'ın kira bedelinin tespiti davaları yönünden temel aldığı ilkelerden biri de kamu düzenidir. Tahkime elverişli olmayan haller kanunda iki durumda mevcut olduğu görülse de Yargıtay'ın içtihatlarıyla kamu düzeni etkileyen durumların da tahkime elverişliliğin mümkün olmayacağı yönündedir. Kira bedelinin tespiti davasının özelliği gereği ülkedeki kira konut fiyatlarını etkileme imkanı olması sebebiyle kamu düzenini etkilemesi imkanı vardır. Çünkü konut kiralardaki artış ve tespit toplumsal barışı da etkilemektedir. Öte yandan zayıfın korunması ilkesi gereğince kiracının açık ve kesin bir tahkim iradesi ile kira bedelini belirleyemeyeceği düşünülmekte ve bu durumda kamu düzeniyle birbirine bağlantısı olan bir hal olduğu

<sup>5</sup>Yargıtay 3. HD 2017/7927 E., 2018/4805 K., 08.05.2018 tarihli kararında: "...Mahkemece kira bedelinin hak ve nesafete göre tespit edilmesinde usulsüzlük bulunmamaktadır ancak aylık kira bedeli 15.000.-TL net alınıp Yerleşik Yargıtay uygulamalarına göre anılan bedelden kiracının eski kiracı olduğu nazara alınarak **TBK 51, 52 (BK 43,44) maddesi gereğince kiracı lehine %10-20 oranında bir hakkaniyet indirimi yapılması gerekirken %20' den daha fazla indirim yapılarak kira bedeli belirlenmesi doğru olmadığı gibi, hüküm fıkrasının yukarıda açıklandığı üzere çelişkili şekilde kurulması da usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir...**" < <https://www.delilavukatlik.com/post/kira-bedelinin-tespiti-davasi>> (Erişim Tarihi:23.01.2024)

<sup>6</sup>Yargıtay 3. HD 2017/5586 E., 2019/435 K., 23.01.2019 tarihli kararında: "...**18.11.1964 gün ve 2/4 Sayılı Y.İ.B.K. ve yerleşik Yargıtay uygulamalarına göre "hak ve nesafet" ilkesi uyarınca kira parasının tespit edilmesi için, öncelikle tarafların tüm delilleri varsa emsal kira sözleşmeleri aslı veya onaylı örnekleri dosyaya alınmalı, birlikişli marifetiyle kiralanan taşınmaz ve taraf emsalleri tek tek görülüp incelenmeli, böylece elde edilen veriler somutlaştırılarak, dava konusu yer ile ayrı ayrı (konumu, çevresi, niteliği, kullanım şekli, kira başlangıç tarihi, kira süreleri vb.) kira parasına etki eden tüm nitelikleri karşılaştırılmalı, emsal kira bedellerinin niçin uygun emsal olup olmadığı somut gerekçelerle açıklanmalı, dava konusu taşınmazın tespiti istenen kira dönemi itibarıyla yeniden kiraya verilmesi halinde boş olarak getirebileceği kira parası belirlenmeli, hakimce bu kira parası dikkate alınmak suretiyle hak ve nesafete uygun makul bir kira parasına hükmedilmelidir...**" < <https://oner.av.tr/kira-tespit-davasi-yargitay-kararlari/>> (Erişim Tarihi:23.01.2024)

<sup>7</sup>Yargıtay'ın 6 HD 1993/2187 E., 1993/2776 K., 04.03.1993 tarihli kararında: "...**Kiralayan, sözleşmede öngörülen artırım şartına uymayarak kira tespit davası açmış ve bu karar kesinleşmişse, ondan sonra sözleşmedeki orana göre artırım isteyemez ve bu farkın ödenmesi tahliye nedeni olmaz...**" (Aydemir, 2013, s. 242).



düşünülmektedir. (Ağırman, 2022, s. 190). Bu yüzden Yargıtay Kararlarında kira bedelinin tespiti davasının tahkime elverişli olmadığı kabul etmektedir.<sup>8</sup>

### 3.2. Kira Uyuşmazlıklarında Kiracının Tahliyesi Davası ve Tahkime Elverişliliği

Konut ve çatılı işyeri kiralalarında tahliye davaları; kiraya verenden kaynaklı tahliye davaları ve kiracıdan kaynaklı tahliye davaları olmak üzere iki türdür. Kiraya verenden kaynaklı tahliye davaları şunlardır: kiraya verenin konut veya işyeri ihtiyacı nedeniyle tahliye davası, yeni malikin ihtiyacı sebebiyle tahliye davası, kiralananın yeniden inşa veya imar nedeniyle tahliye davasıdır. Kiracıdan kaynaklı tahliye davaları ise yazılı tahliye taahhüdünün mevcudiyeti nedeniyle tahliye davası, iki haklı ihtar nedeniyle tahliye davası ve kiracının veya eşinin mevcut bir konuta sahip olması durumunda tahliye davasıdır.

#### 3.2.1. Kiraya Verenden Kaynaklı Tahliye Davaları

##### 3.2.1.1. Kiraya Veren İhtiyacı Sebebiyle Tahliye Davası

Kiraya verenin konut veya işyeri ihtiyacı sebebiyle tahliye davasını açabilmesi için bir konut veya işyeri ihtiyacı olması zorunlu ve bu ihtiyacında samimi olması gerekir.<sup>9</sup> Öte yandan doğmamış veya doğma ihtimali olan ihtiyaca binaen bu sebeple tahliye davası açılmaz. Konut veya çatılı işyeri ihtiyacının her türlü delil ile ispatı mümkündür.

İhtiyaç sebebiyle tahliye davası açabilecek kiraya veren, kiralananın mülk sahibi olması gerekmemektedir.<sup>10</sup> Ayrıca paylı mülkiyette pay ve paydaş çoğunluğu, elbirliği mülkiyette ise tüm paydaşlarca dava açılması gerekir. Pay ve paydaş çoğunluğu sağlanmadan açılan davalarda diğer paydaşların onayıyla davaya devam edilecektir. (Pehlivan, 2017, s. 182). İntifa hakkı sahibi kiraya veren niteliğinde olmasa bile dava açabilecektir.<sup>11</sup> İhtiyaç sebebiyle tahliye davası açma hakkı tüzel kişiler bakımından da mevcut olduğu görüşü ağırlıktadır. Yargıtay da tüzel kişilerin dava açabileceğini kabul etmektedir. Ancak azınlıktaki görüş olan Gümüş'e (2013, s. 421) göre hükmün gerçek kişilerin ihtiyacını karşılanması amacıyla düzenlendiği tüzel kişilerin bu hükümden yararlanamayacağını belirtmiştir. Bir şirket, vakıf veya dernek kendi ihtiyacı için dava açabilecekken şirket ortağı, yönetim kurulu üyesi, şirket müdürü gibi kişilerin şahsı ihtiyacı için ihtiyaç sebebiyle tahliye davası açılmayacaktır.<sup>12</sup>

<sup>8</sup>Yargıtay 3 HD, 2004/13018 E., 2004/13409 K., 02.12.2004 tarihli kararında: "...Kamu düzenini ilgilendiren kira tespit uyuşmazlıklarının çözümünü hakkındaki tahkim şartı HUMK.nun 518. maddesi hükmü gereğince geçersiz olacağından dava konusu kira uyuşmazlığının hakem heyeti tarafından görülmesi doğru değildir... HUMK.nun 518. maddesi gereğince, tahkim sözleşmesi yalnız tarafların arzularına tabi olan uyuşmazlıklar hakkında mümkündür. Bundan maksat, tarafların konusu üzerinde serbestçe tasarruf yetkilerinin bulunduğu uyuşmazlıklardır. Taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı gidermek için serbestçe anlaşma yapabiliyorlar ve bu anlaşma mahkemenin kararına gerek olmaksızın geçerli ise, o uyuşmazlık hakkında tahkim sözleşmesi (ya da tahkim şartı) yapılabilir. Tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri hallerde tahkim caiz değildir. Yargıtay'ın yerleşik uygulamalarına göre, kira bedelinin tespiti davalarında tahkim yoluna başvurulamaz. Kira tespiti hususu kamu düzenini ilgilendirdiği için, tarafların serbest iradeleri ile kira parasını kararlaştırmaları ancak belli ölçüler ve sınırlar dahilinde mümkündür. Dolayısıyla bu hususta tarafların tasarruf yetkileri sınırsız değildir. Kaldı ki kiracı, kiralayanın talep ettiği kira bedelini de ödemek zorunda değildir. O halde kamu düzenini ilgilendiren kira tespit uyuşmazlıklarının çözümünü hakkındaki tahkim şartı HUMK.nun 518. maddesi hükmü gereğince geçersiz olduğundan dava konusu kira uyuşmazlığının hakem heyeti tarafından görülmesi doğru değildir..." şeklinde belirtilmiştir. <<https://www.paldimoglu.av.tr/yayinlar/kira-sozlesmesinde-tahkim-sartinin-gecerliliği>> (Erişim Tarihi:23.01.2024).

<sup>9</sup>İzmir Bam 6 HD, 2018/3148 E., 2020/363 K., 02.03.2020 tarihli kararında: "İhtiyaç iddiasına dayalı davalarda tahliye karar verilebilmesi için ihtiyacın gerçek, samimi ve zorunlu olduğunun kanıtlanması gerekir. Devamlılık arz etmeyen geçici ihtiyaç tahliye nedeni yapılamayacağı gibi henüz doğmamış veya gerçekleşmesi uzun bir süreyle bağlı olan ihtiyaç da tahliye sebebi olarak kabul edilemez. Davanın açıldığı tarihte ihtiyaç sebebinin varlığı yeterli olmayıp, bu ihtiyacın yargılama sırasında da devam etmesi gerekir. Kural olarak, yaptığı işe uygun başka taşınmazı olmayan ve kirada faaliyet gösteren kiraya verenin ihtiyaç iddiasının samimi ve gerçek olduğu hususunu karine olarak kabul etmek gerekir." <<https://denktas.av.tr/kira-hukuku/ihhtiyac-nedeniyle-tahliye-davası>> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).

<sup>10</sup>Yargıtay 6 HD 1979/10812 E., 1980/2254 K., 11.03.1980 tarihli kararında: "...Taşınmaz mal sahibi olmayan S... kiralayandır. Oğlu M... 'un ihtiyacı için tahliye davası açmış; mahkeme, S... 'nin mal sahibi olmaması ve M... 'un da ergin olması nedeniyle davayı reddetmiştir. S... akdin tarafıdır. Taşınmazın tamamının maliki veya paydaşı olması gerekmez. Çocuğun ergin olması da durumu etkilemez. Tahliye istemi kabul edilmelidir..." Bkz. (Aydemir, 2013, s. 179).

<sup>11</sup>Yargıtay 6 HD 1986/12402 E., 1986/14085 K., 09.12.1986 tarihli kararında: "...Tahliye davası intifa hakkı sahibi tarafından açılır. Burada pay çoğunluğu aranmaz..." Bkz. (İpek, 2012, s. 69).

<sup>12</sup>Yargıtay'ın 6 HD 1996/2317 E., 1996/2398 K., 14.03.1996 tarihli kararında: "...Şirket ihtiyacı için ancak o şirket tahliye isteminde bulunabilir. Davacı kendisinin, eşinin veya çocuklarının ihtiyacı sebebiyle tahliye istemediğine göre şirket ihtiyacı için açılan davanın reddine karar vermek gerekir..." Bkz. (Yavuz, 2021, s. 829).





Ayrıca kiraya verene tahliye davası açma hakkı sadece kiraya verenin ihtiyacı söz konusu olduğunda gündeme gelmeyecektir. Eğer kiraya verenin eşinin, üst soyunun, alt soyunun veya kanun gereği bakmakla yükümlü olduğu kişilerin de ihtiyacı olması halinde kiraya veren kiracıya karşı tahliye davası açabilecektir. Burada kanun gereği bakmakla yükümlü olduğu kişiler ibaresinden anlaşılması gerekenin 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 364. maddesi kapsamındaki kişiler olduğuna yönelik görüşler ağırlıktadır. Aksi görüşteki yazarlar ise bu ibare için anlaşılması gerekenin her somut olay için ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu hususta kanaatimiz, ilk görüş de olduğu gibi TMK'nin 363. Maddesindeki kişileri kapsadığına yöneliktir. Böylece TMK'nin 364. Maddesi gereğince mahkemeler tarafından kiraya verenin kardeşine yardım nafakası ödemesine dair hüküm varsa kiraya veren kardeşinin konut veya iş yeri ihtiyacı söz konusu olduğunda kiracısına ihtiyaç sebebiyle tahliye davası açabilecektir. (Akay, 2017, s. 84,85,86.)

İhtiyaç sebebiyle tahliye davasını kiraya veren açabilmesi için uyması gereken süreler mevcuttur. Bu süreler, belirsiz süreli kira sözleşmelerinde ise fesih dönemi ve bildirim sürelerine uyma kaydıyla bu sürelerin bitiminden itibaren bir ay içerisinde; belirli süreli kira sözleşmelerinde ise sözleşme bitiminden itibaren bir ay içerisinde davayı açmasıdır. Kiraya veren, bu sürelere uymadan dava açması halinde ise davanın reddi gündeme gelecektir. Çünkü bu süreler hak düşürücü süre niteliğindedir. Ayrıca, belirli süreli kira sözleşmelerinde ihtar zorunluluğu söz konusu değilken belirsiz süreli kira sözleşmelerinde ihtar sürelerine uyularak yazılı şekilde ihtar çekilmesi gerekmektedir. Ancak belirli süreli sözleşmelerde de belirsiz süreli sözleşmelerde de kiraya veren dava açılması için öngörülen sürede yazılı ihtarda bulunarak dava açma süresini bir kira yılına kadar uzatabilecektir. Burada belirtilmesi gereken önemli husus ise dava açılması için gereken bir aylık hak düşürücü sürede kiraya veren kira bedelini itirazsız kiracıdan almış olsa bile kiraya veren davayı açabilecektir.<sup>13</sup> Ancak hem dava süresini geçirmiş hem de itirazsız bir şekilde kira bedelini kiraya veren aldıysa artık dava açma şansı kalmayacaktır. (Sırataş, 2021, s. 117).

### 3.2.1.2. Yeni Malikin İhtiyacı Sebebiyle Tahliye Davası

Yeni malikin ihtiyacı sebebiyle tahliye davası açması imkanı ise TBK'nin 351. maddesinde yer almaktadır. Malikin konutu edimin şekli önemli değildir. İster satış ister trampa isterse de bağışlama gibi hukuku ilişkilerden de ortaya çıkmış olabilir. Bu konuda herhangi bir engel söz konusu değildir.

TBK'nin 351. Maddesi gereğince davayı yalnız malik açabilecektir.<sup>14</sup> Yeni malik sadece kendi ihtiyacı için değil eşi, altsoyu, üstsoyu veya kanun gereği bakmakla yükümlü olduğu kişilerin konuta veya iş yerine ihtiyacı olması halinde kiracısına karşı tahliye davasını sulh hukuk mahkemesine açabileceklerdir. Yeni malikin ihtiyacı sebebiyle açılan tahliye davasında da ihtiyacın zorunlu ve samimi olması gerekmektedir.<sup>15</sup>

Yeni malikin konut edinmesinin iki önemli sonucu vardır. Bunlardan birincisi eski kiraya veren ile kiracının kira ilişkisi kendiliğinden sona erecektir. Bu durumun diğer bir sonucu ise yeni malik eski kira sözleşmesi ile bağlı kalmayacaktır. Bu yüzden ki ilgili madde de tahliye davası açma şansı vermiştir. Ancak tapuda kira sözleşmesine dair bir kuvvetlendirilmiş şerh söz konusu ise yeni malik kira sözleşmesi ile bağlı olacaktır.<sup>16</sup>

<sup>13</sup>Yargıtay 6 HD 1982/7942 E., 1982/7934 K., 19.06.1982 tarihli kararında: "... İhtiyaç nedeniyle tahliyede, kira parası bir ay içinde dava açılmışsa, itirazı kayıtsız kiranın alınması sonucunu etkilemez..." Bkz. (Aydemir, 2013, s. 182).

<sup>14</sup>Yargıtay 6 HD 1996/11327 E. 1996/11586 K., 16.12.1996 tarihli kararında: "... Özel yasada tahliye davası açma hakkı kiralayana tanınmışsa da, iktisapla ilgili maddeye göre davayı ancak malik açabilir..." Bkz. (Aydemir, 2013, s. 192).

<sup>15</sup>Yargıtay 4. HD 2021/929 E., 2021/1609 K., 25.05.2021 tarihli kararında: "... malik olan davalılardan ...'nın 03/09/2012 tarihli kira sözleşmesi ile kiraladığı dükkandan davacıyı çıkarmak için 10/11/2015 tarihinde önce Eskişehir 1. Sulh Hukuk Mahkemesinin 2015/2053 esas sayılı dosyası ile iş yerinde sözleşmeye aykırı tadilat yaptığından bahisle davacı aleyhine tahliye davası açtığı, mahkemece davanın esasan reddine dair karar verilmesi üzerine bu defada davacıyı taşınmazdan tahliye etmek amacıyla taşınmazı muvazaalı olarak diğer davalı ...'e gerçek bedelinin çok altında bir bedelle satış suretiyle devrettiği, yeni malikin kiracıya taşınmazı sözleşme bitiminde tahliye etmesi amaçlı ihtarda bulunduğu akabinde de 06/09/2017 tarihinde Eskişehir Sulh Hukuk Mahkemesinin 2017/1722 esas sayılı dosyası ile ihtiyaç sebebiyle tahliye davası açtığı ve bu dosyanın hala derdest olduğu, aşamaları anlatılan taraflar arasındaki devir işleminin muvazaalı ve davacıyı taşınmazdan çıkarmak amaçlı olduğunun iddia edildiği anlaşılmaktadır. Davacının eldeki davayı açmakta hukuki yararı vardır..." şeklindeki kararı ile ihtiyacın samimi olması gerektiği Yargıtay tarafından vurgulanmıştır.< <https://kulacoglu.av.tr/yeni-malikin-ihhtiyaci-nedeniyle-tahliye-davasi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).

<sup>16</sup>Yargıtay 6 HD 1984/55 E., 1984/258 K., 19.01.1984 tarihli kararında: "... Yeni malik eski malikin yaptığı kira sözleşmesiyle bağlı değildir. Koşulları varsa ihbarla tahliye isteyebilir. Ancak, durum tapuya şerh edilmişse yeni malik sözleşme ile bağlıdır..." Bkz. (Aydemir, 2013, s. 195).



Ayrıca bu davada da uyulması gereken süreler mevcuttur. Yeni malikin ihtiyacı sebebiyle açtığı tahliye davasında süreler ise şunlardır: yeni malikin konutu edindiği tarihten başlayarak bir ay içinde ihtar<sup>17</sup> ile kiracıya bildirmesi gerekmekte ve konutu edindiği tarihten itibaren altı ay sonra ise tahliye davası açabilecektir. Yeni malik dilerse tahliye davasını eski kiracının sözleşme süresinin bitiminden itibaren bir ay içinde de sulh hukuk mahkemesine başvurabilecektir. Çünkü yeni malik eski kiraya verenin halefidir.<sup>18</sup> Bu sürelerle riayet edilmemesi halinde Sulh Hukuk Mahkemesi davayı reddedecektir. (Ruhi ve Ruhi, 2023, s. 486,487).

### 3.2.1.3. Kiraya Verenin Yeniden İnşa veya İmar Nedeniyle Tahliye Davası

Kiraya verenden kaynaklı tahliye davası açma hakkının son hali de yeniden inşa veya imar nedeniyle tahliye davasıdır. Kiraya veren kanun maddesi gereğince kiracıya karşı bu davayı açabilmesi için kiralanan yıkılıp yeniden inşası veya tadilat amaçlı esaslı bir onarımın, genişletme veya değişiminin varlığı gerekmektedir. Bu durumlardan herhangi birinin yanında, ayrıca bu inşalar sebebiyle kullanımın olanaksız olması gerekmektedir. Yeniden inşa halinde zaten bina yeniden yıkılıp yapılacağı için bu durumun doğal sürecinde kiracının kullanımına elverişli olmayacaktır. Onarım, genişletme veya değişim hallerinde de kiracının evi kullanmaya elverişli olmaması gerekmektedir. Bu inşalar sonucu konut veya iş yerinin kullanıma elverişli olması durumunda kiraya veren mahkemeden ancak geçici boşaltma isteyebilecektir. (Yanık, 2023, s. 1329,1330). Geçici boşaltma halinde ise kira sözleşmesi devam etmektedir.<sup>19</sup>

Ayrıca yerleşik Yargıtay kararlarında tahliye nedeni olması için onaylı inşaat projesinin mahkemeye sunulması şartı aranmaktadır.<sup>20</sup> Bu tahliye sebebinde de tıpkı gereksinim sebebiyle tahliye davalarında olduğu gibi kiraya veren belirli süreli sözleşmelerde sözleşme bitiminden itibaren 1 aylık süre zarfı içerisinde; belirsiz süreli sözleşmelerde ise ihtar bildirim ve fesih dönemlerine dikkat ederek süre zarfının bitiminden itibaren 1 aylık dava süresi içerisinde sulh hukuk mahkemesine başvurması gerekecektir. (Tekdemir, 2023, s. 97,98,99,100).

### 3.2.1.4. Kiracının veya Birlikte Yaşadığı Eşinin Aynı Belde veya İlçe Belediyesi Sınırları İçerisinde Bulunan Konuta Sahip Olması Sebebiyle Tahliye Davası

Kiracıdan kaynaklı tahliye davasının son hali ise, kiracının veya eşinin aynı belde veya ilçe belediyesi içerisinde bulunan konuta sahip olması hali TBK'nin 352. maddesi'nin üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Kiraya veren bu tahliye davasını açabilmesi için üç temel şarta sahip olması gerekmektedir. Bu şartlar; aynı belde veya ilçe

<sup>17</sup>Yargıtay 3 HD 2017/3079 E., 2017/7359 K., 17.05.2017 tarihli kararında: "...Konut ya da çatılı işyeri niteliğindeki bir taşınmazı iktisap eden kimse dilerse eski malik ile kiracı arasında yapılmış sözleşmeye dayanarak sözleşmenin sonunda bir ay içinde, dilerse TBK. 'nun 351.maddesi uyarınca edinme günü de dahil olmak üzere edinme tarihinden başlayarak bir ay içinde durumu kiracıya yazılı olarak bildirmek koşuluyla edinme tarihinden itibaren altı ay sonra ihtiyaç nedeniyle tahliye davası açabilir. Davanın altı ayın sonunda hemen açılması şart olmayıp sözleşme sonuna kadar açılması mümkündür. Ancak edinmeyi izleyen bir ay içerisinde bildirim tebliği zorunlu olup bunun sonradan giderilmesi mümkün değildir.." şeklindeki kararı ile bildirim zorunluluğunu vurgulamıştır. < <https://www.kilinc.av.tr/yeni-malikin-ihyaci-nedeniyle-kiralananin-tahliyesi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).

<sup>18</sup>Yargıtay 3 HD 2017/6068 E., 2019/3923 K., 2019 tarihli kararında: "Somut olayda; önceki malik ile davalı arasında 01.01.2011 başlangıç tarihli beş yıl süreli kira sözleşmesi bulunduğu hususunda, uyumsuzluk bulunmamaktadır. Davacı, dava dilekçesinde Türk Borçlar Kanunu'nun 351. maddesine dayanarak ihtiyaç sebebi ile tahliye isteminde bulunmuş olup 01.08.2011 tarihinde keşide ettiği, 09.08.2011 tarihinde muhatabınca tebliğ alınan ihtarname ile ihtiyaç iddiası ve tahliye istemini bildirmiş ve 20.01.2015 tarihinde de iş bu davayı açmıştır. Davaya dayanak teşkil eden ihtarnameye göre, bildirim takip eden 01.01.2012- 01.01.2013 tarihleri arasındaki dönem için tahliye davası açma süresi korunmuş olacağından, davacı bildirim takip eden uzayan bir kira yılı sonu olan 01/01/2013 tarihine kadar dava açabilir. Aksi halde, kiracının sürekli tahliye tehdidi altında bulunacağı kabulü gerekir. Açıklanan bu olgu karşısında, sözü geçen ihtar dayanılarak 20.01.2015 tarihinde süresinden sonra açılan davanın reddine karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde kiralananın tahliyesine karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır.." şeklinde belirterek yeni malikin ihtiyacı sebebiyle tahliye davasının sözleşme bitiminden itibaren bir aylık süre zarfında da açabileceği belirtilmiştir. < <https://ozmeric.av.tr/index.php/2023/11/21/yeni-malikin-ihyacinin-dayanan-tahliye-davasi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024)

<sup>19</sup>Yargıtay 6 HD 2013/6421 E., 2013/10229 K., 10.06.2013 tarihli kararında:"bu nedenle yapıda iyileştirmenin veya yıkılıp yeniden inşa edilmesinin zaruri olduğu, dava konusu taşınmazın can ve mal güvenliği açısından tahliye edilmesi gerektiği bildirilmiş, tadilatın geçici tahliye ile mümkün olup olmadığı konusunda bir görüş beyan edilmemiştir. Bu nedenle tadilatın geçici tahliye ile mümkün olup olmadığı konusunda bilirkişiden ek rapor alınarak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde karar verilmesi doğru değildir..."< <https://tr.linkedin.com/pulse/tadilat-nedeniyle-tahliye-ve-%C5%9Fartlar%C4%B1-paldimoglu-lawfirm/>>(Erişim Tarihi:24.01.2024).

<sup>20</sup>Yargıtay 3. HD 2017/16718 E., 2018/4453 K., 25.04.2018 tarihli kararında: "...Türk Borçlar Kanunu'nun 350/2. Maddesi hükmü uyarınca kiralanan yeniden inşa veya imar amacıyla esaslı onarım, genişletilmesi ya da değiştirilmesi nedeniyle açılacak tahliye davalarında, imarca tasdikli mimari veya avan projesinin ibrazı zorunludur..." < <https://kulacoglu.av.tr/inşaat-veya-tadilat-nedeniyle-kiracının-tahliyesi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).



belediyesi içerisinde oturmaya elverişli bir konutun varlığı, konutun kiracıya veya birlikte yaşadığı eşine ait olması gerektiği ve kira sözleşmesi kurulması sırasında bu durumu kiraya verenin bilmemesi halidir. (Aydoğdu ve Kahveci, 2023, s. 376,377).

Bu şartlardan ilki kiracının kiraladığı konut ile aynı belde veya ilçe belediyesi sınırları içerisinde oturmaya elverişli bir konutunun olmasıdır. Bu şartta öncelikle aynı belde veya ilçe belediyesi kavramından ne anlaşılması gerektiğinin irdelenmesinde fayda vardır. Bu konuda doktrinde ve yargı kararlarında aynı ilçe belediyesi kavramından ne anlaşılması gerektiği yönünde iki farklı görüş vardır. Bu görüşlerin ilkinde büyükşehirlerin ilçe belediyelerinin sınırları kapsamında olduğu belirtilirken; diğer görüşte ise büyükşehir sınırları içerisinde yer alan merkez ilçe belediyelerini kapsamadığına dair görüştür. Daha iyi anlamak adına örnek gösterecek olursak; Antalya'nın Kumluca ilçesinde ev kiralayan kiracının veya eşinin yine o büyükşehir ilçe belediyesinde yani Kumluca'da evi bulunması halinde kiraya veren bu davayı açabilecektir. Ancak bu durum Antalya'nın Kepez Merkez İlçe Belediyesi ile Döşemealtı Merkez İlçe Belediyesi söz konusu olması durumunda kiraya veren tahliye davası açamayacaktır. Bu ilk görüşün tezidir. İkinci görüşün tezinde ise her iki halde de kiraya veren tahliye davası açabilecektir. (Doğu, 2019, s. 141,142). Kanaatimizce, bu konuda somut olaya bakıp karar vermek daha adil olacaktır. Şöyle ki Büyükşehir Merkez İlçe sınırlarının birbirine yakın olması mümkün olabilir. Örneğin; Antalya'nın Kepez İlçe Belediyesi sınırının bitimi ile Konyaaltı İlçe Belediyesi arasındaki sınır bir yer de oturan kiracı olması halinde kiraya veren tahliye davası açabilmesi gerekir. Ancak uzak bir ilçe belediyesi ya da büyükşehir belediyesinin içerisinde şehrin bir ucundan diğer ucuna uzanan uzaklıkta olması halinde pek tabii kiraya verene dava hakkı verilmemesi daha adil olacaktır.

Diğer bir şart ise oturmaya elverişli konuttan ne anlaşılması gerektiğine yöneliktir. Madde lafzından anlaşılacağı üzere düzenli oturulacak konut, oturmaya elverişli konut niteliğindedir. Ancak iş yerleri ve yazlık konutların oturmaya elverişli konut kapsamında yer almamakta olup kiraya veren kiracısına tahliye davası açamayacaktır. Ayrıca elverişlilik kavramı objektif elverişlilik ve subjektif elverişlilik olarak ikiye ayrılmaktadır. Objektif elverişlilikten anlaşılması gereken oturma izni olan iskanlı bir evin var olması; subjektif elverişlilikten anlaşılması gereken ise konutun büyüklüğünün kiracı ve ailesine uygun olması durumudur. (Ceren, 2022, s. 803, 804). Burada değinilmesi gereken önemli bir hususta kiracı veya birlikte yaşadığı eşine ait konutun kirada olması ihtimalidir. Böyle bir ihtimalin varlığında, kiraya verenin dava açmasına engel yoktur. Bu durumda uygulamada kiraya verenin açtığı dava bekletici mesele yapılmakta, öncelikle kiracının konutunda oturan kiracının tahliye davasının sonuçlandırması beklenmektedir. (Yenipınar, 2023, s. 741, 742).

Bu tahliye davasının ikinci şartı ise kiracı veya birlikte yaşadığı eşine ait bir başka evin varlığıdır. Kiracının birlikte yaşadığı eş kavramından kiracının hem evli hem birlikte yaşadığı eşinin olması gerektiğidir. Bu yüzden evli olan eşler birlikte yaşamıyorsa ya da evli olmayıp fiili olarak birlikte yaşıyorlarsa bu tahliye davası uygulama alanı bulmayacaktır. Ayrıca eşler arasında ayrılık kararı sonucu ayrı yaşamaları halinde de kiraya veren bu sebebe dayanarak tahliye davası açamayacaktır. (Özkanoglu, 2023, s. 142).

Diğer bir dikkat edilmesi gereken hususta kiracının veya birlikte yaşadığı eşinin eve malik olması gerektiğidir. Bu yüzden ki kiracının veya birlikte yaşadığı eşinin aynı belde ya da ilçe belediyesinde yer alan evi üzerinde bir intifa veya oturma hakkı gibi sınırlı ayni hakka sahip olması durumunda kiraya veren bu sebepten kaynaklı tahliye davası açamayacaktır. Ayrıca kiracı veya birlikte yaşadığı eşin diğer ev konusunda paylı mülkiyet veya elbirliği ile mülkiyet hali söz konusu olması halinde de paydaşların iznine tabi olması gerektiği aksi halde kiraya veren tahliye davası açamayacağı kabul edilmektedir. (Köse, 2023, s. 966).

Kiraya verenin bu sebepten kaynaklı tahliye davası açabilmesinin son şartı ise kiraya veren ile kiracının sözleşme imzalandığı sırada kiraya verenin kiracıya veya birlikte yaşadığı eşine ait aynı belde veya ilçe belediyesinde konutu olduğunu bilmemesi gerektiğidir. Bu durumu kira sözleşmesi kurulmasından sonra kiraya veren öğrenmesi durumunda kiraya veren bu sebepten kaynaklı tahliye davası açabilecektir. Ayrıca kiraya veren kiracının veya birlikte yaşadığı eşinin aynı ilçe veya belde sınırları içerisinde evinin olup olmadığını araştırması gerekmekte ve kiraya verenin bu durumu araştırma yükümlülüğü de yoktur. (Ruhi and Ruhi, 2023, s. 493, 494).

Kiracının veya birlikte yaşadığı eşinin aynı belde veya ilçe belediyesi sınırları içerisinde mevcut bir konuta sahip olması sebebiyle tahliye davasında süreler ise ikiye ayrılmaktadır. Belirli süreli kira sözleşmelerinde bu süre kira süresinin bitiminden itibaren bir ay iken belirsiz süreli sözleşmelerde ise bildirim ve fesih dönemine de dikkat etmek kaydıyla sürelerin bitiminden itibaren bir aylık süre zarfında Sulh Hukuk Mahkemesine dava açılması



gerekmektedir. Burada da diğer tahliye davası sebeplerinde olduğu gibi bir aylık süre hak düşürücü süre olup bu süreye uyulmaması halinde davanın reddi söz konusu olacaktır. (Eren, 2022, s. 433).

### 3.2.2. Kira Sözleşmesinden Kaynaklı Kiracının Tahliyesi Davasının Tahkime Elverişliliği

Kira sözleşmelerinden kaynaklı kiracının tahliyesi davalarında tahkime elverişlilik konusu tartışmalıdır. Kimi yazarlara göre HMK'de tahkime elverişli olmayan hallerin düzenlendiği ve madde metnince kira sözleşmelerinin bu kapsamda olmadığı ve taraflar iradeleri ile tahliye davalarında da tahkime taşıyabileceği yönüyle diğer bir görüş ise kira sözleşmesinden kaynaklı tahliye davalarının kamu düzenini ilgilendirdiği ve bu sebepten dolayı bu tür uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığına yöneliktir. Yargıtay'ın da bu konuda istikrarlı kararları mevcut değildir. Yargıtay bir kararında kira uyuşmazlıklarından kaynaklı tahliye davalarının tahkime elverişli olmadığına dair kararı mevcutken<sup>21</sup> bir diğer davada ise kiracı tahliye davasıyla beraber alacak davası açmış ve bu husus tahkime elverişli bulunmuştur.<sup>22</sup>

### 3.3. Kira Uyuşmazlıklarında Alacak Davaları ve Bu Davaların Tahkime Elverişliliği

#### 3.3.1. Kira Uyuşmazlıklarında Alacak Davaları

Kira uyuşmazlıklarında alacak davaları hem kira bedelinin ödenmemesinden hem de kira sözleşmesinden doğan zarardan kaynaklı olabilir. Kira uyuşmazlıklarının birikmiş para alacağına ilişkin olması durumunda kiraya veren Sulh Hukuk Mahkemesinde alacak davası açabilir veyahut kiraya veren icra takibi yoluyla birikmiş para alacağını tahsil edebilir.

Kira uyuşmazlıklarına dair alacak davaları kira sözleşmesinden kaynaklı tazminat davaları şeklinde de olabilir. Yeniden kiralama yasağından kaynaklı tazminat davası, kiralanın tesliminden ve iadesinden kaynaklı tazminat davası, kira sözleşmesinde ayıptan kaynaklı tazminat davası, kiralananın hor kullanmasından kaynaklı tazminat davası ve manevi tazminat davası bu tür tazminat davalarına örnektir.

Yeniden kiralama yasağından kaynaklı tazminat davası, TBK'nin 355. Maddesinde düzenlenmiş olup kiracının gereksinim sebebiyle ya da yeniden inşa ve imar sebebiyle boşaltılması halinde kiracı haklı bir neden olmaksızın üç yıl süreyle eski kiracıdan başkasına kiralaması gerekmektedir. Başka bir kiracıya kiralaması halinde eski kiracı en son kira yılında ödenmiş olan bir yıllık kira bedelinden az olmamak üzere tazminat isteme hakkına sahip olacaktır. Yeniden inşa ve imarı gerçekleştirilen taşınmazlarda kiraya veren eski kiracısına bir ay içerisinde yazılı ihtarda bulunur. Bu bir aylık süre zarfı içerisinde cevap alamayan kiraya veren artık üç yıl beklemekten kiraya verebilir. (Karaman, 2023, s. 251).

Kiralananın teslimden ve iadesinden kaynaklı zararlar üç halde söz konusu olur. Bu üç hal; kiraya verenin kiralanın konutu veya iş yerini teslim etmemesi durumunda, kiraya verenin kiralanın geç teslim etmesi ve kiracının kiralanı vaktinde iade etmemesi halidir. Kiracı ilk halde kiralananın teslimi ile birlikte gecikmeden doğan zararı talep edebilir. Kiralananın geç teslimi halinde kira bedelinde indirim yapılması söz konusu olacaktır. Kiracının vaktinde

<sup>21</sup>Yargıtay 6 HD 1970/3032 E., 1970/3170 K., 10.07.1970 tarihli kararında: "... 6570 sayılı gayrimenkul kiralari hakkındaki kanunun 8inci maddesinde (bu kanunla Borçlar Kanununda gösterilen haller dışındaki sebeplerle açılacak tahliye davalarının mukavelelerde aksine şart bulursa dahi mesmu olamayacağı) hükmünü getirmiş ve aynı kanunun 10uncu maddesinde de bu kanuna göre açılacak davaların sulh mahkemelerinde bakılacağına işaret edilmiştir. Bu durumda Borçlar Kanununun 256ncı maddesinde aykırı hareketten dolayı açılacak davalarda 6570 sayılı Kanunun 10ncu maddesi uyarınca sulh mahkemelerince bakılması iktiza değeceğinden ve söz geç kanun kamu düzenine ilişkin bulunması sebebiyle dava hakem yolu ile görülmeyeceği cihetle davalının bu yöne dokunan itirazları yerinde değildir..." Bkz. (Akıncı, 2020, s. 357).

<sup>22</sup>Yargıtay 19 HD 2004/5413 E., 2004/12656 K., 16.12.2004 tarihli kararında: "...Davacı vekili, taraflar arasında imzalanmış 25.6.2001 tarihli sözleşmenin 8.maddesinde sözleşmenin uygulanmasından doğabilecek ihtilafların hakemde görüleceğinin hükme bağlandığını, ihtilaf çıkması üzerine müvekkilinin ve davalının hakemlerini seçtiğini, üçüncü hakem üzerine de anlaşamadıklarını ileri sürerek üçüncü hakem tayinine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili cevabında, taraflar arasındaki sözleşmenin sona ermesi nedeniyle hakeme gidilemeyeceğini, uyuşmazlığın tahliyeden kaynaklandığını, tahliye davasında tahkim yoluna başvuramayacağını belirterek talebinin reddini istemiştir. Mahkemece, sözleşmenin feshinin haklı olup olmadığının ve oluşan zararın ne miktar olduğunun belirlenmesi yönündeki ihtilafın hakemde çözüleceği, üçüncü hakemin mahkemece belirleneceği gerekçesiyle 25.6.2001 tarihli sözleşme uyarınca üçüncü hakem olarak B.'ün atanmasına karar verilmiş, karar davalı vekilince temyiz edilmiştir... Davalı vekilinin yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün ONANMASINA... oybirliği ile karar verildi..." <[https://tr.linkedin.com/pulse/kira-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinde-tahkim-%C5%9Fart%C4%B1n%C4%B1n-ge%C3%A7erlili%C4%B1n-9Fipaldimoglutulawfirm?trk=article-ssr-frontend-pulse\\_more-articles\\_related-content-card](https://tr.linkedin.com/pulse/kira-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinde-tahkim-%C5%9Fart%C4%B1n%C4%B1n-ge%C3%A7erlili%C4%B1n-9Fipaldimoglutulawfirm?trk=article-ssr-frontend-pulse_more-articles_related-content-card)> (Erişim Tarihi:27.01.2024).



iade etmemesi durumunda ise gecikilen süre kadar kira ödeme durumu söz konusu olabileceği gibi kiraya verenin kaybettiği karı da ödemekle karşı karşıya kalabilecektir. (Aydemir, 2013, s. 251).

Kiracının hor kullanımı söz konusu olduğunda kiraya veren ortaya çıkan zarardan kaynaklı tazminat davası açabilecektir. Bu durum uygulamada daha çok kiracının tahliye sırasında kiraya verene karşı kızgınlığı sonucu parkelere, mobilyalara zarar vermesi gibi hallerde görülmektedir. Bu zararlardan mahkeme tarafından bilirkişi yardımı ile de ortaya çıkartılıp zararın tazmini söz konusu olacaktır. (Tatlısoy, 2020, s. 63, 64).

Kira sözleşmelerinden kaynaklı tazimat davaları maddi bağlamda zararların tazmini düzenlenmiş olsa da 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 24. maddesi ve TBK'nin haksız fiil hükümlerince kişilik hakları zedelenen taraflar bu yüzden manevi tazminat talep edebilecektir. Bu konuya ilişkin olarak da Hukuk Genel Kurulunun bir kararını görmekteyiz.<sup>23</sup>

Kira uyuşmazlıklarında ayıpla alakalı madde hükümlerine de yer verilmiştir. Kiralanan konut veya iş yeri hakkında ayıbın söz konusu olmasında kiracının ayıp hükümlerince zararının karşılanması adına seçimlik haklara başvurma imkanı verilmiştir Bu imkanlardan biri de Türk Borçlar Kanunu'nun 308. Maddesinde yer alan zararın tazmini istemidir. Kiraya veren kusuru olmadığını kanıtlamadıkça zararın tazmin etmesi gerekecektir. (Çabri, 2023, s. 299, 300).

### **3.3.2. Kira Uyuşmazlıklarında Alacak Davalarının Tahkime Elverişliliği**

Kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davalarında tahkime elverişlilik hususunda Yargıtay, kira bedelinin tespiti ve tahliye davalarını tahkime elverişli olmadığı yaklaşımındayken kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davalarının tahkime elverişli olduğu konusunda olumlu yaklaşımda bulunmaktadır.<sup>24</sup> Her ne kadar kiracı zayıf konumda olduğuna ilişkin genel kabul olsa da Yargıtay, kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davalarında kiraya veren ve kiracının irade serbestisine sahip olduğu şeklinde bir değerlendirme bulunmuştur.

### **3.4. Ticari Dava Niteliindeki Kiralar ve Tahkime Elverişliliği**

#### **3.4.1. Ticari Dava Niteliindeki Kiralar**

Ticari davalar üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; mutlak ticari davalar, kanunda sayılan hallerden kaynaklı ticari davalar ve nispi ticari davalar. Mutlak ticari davalar, kanunda açıkça ticari dava olarak düzenlendiği 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda yazan hallerdir. Kanunda sayılan hallerden kaynaklı ticari davalar ise havale vedia, fikir ve sanat eserlerine ilişkin dava türüdür. Ancak bu uyuşmazlıkların ticari dava niteliğinde olması için en az bir tarafın ticari işletmesiyle alakalı olması gerekir. Nispi ticari davalar, TTK'nin 4. Maddesinin birinci fıkrası gereği her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili hususlardan doğan davalar. Nispi ticari davalar noktasında durulması gereken nokta ise tacirlerin birinin ticari işletmesine ilişkin olmayan uyuşmazlıklar bu kapsamda olmayacaktır.

Ticari davaların kira uyuşmazlıklarına yansımaya baktığımızda ise mutlak ticari dava ve kanundan sayılan hallerden kaynaklı ticari davalarla karşılaşma ihtimali düşükken nispi ticari davalar bakımından uyuşmazlık ihtimali daha fazladır. Her iki tarafın yani kiracı ile kiraya verenin tacir olması ve ticari işletmesi ile alakalı olması halinde ticari dava niteliğinde kira uyuşmazlığı söz konusu olacaktır. Bu durumun doğal sonucu olarak iş yeri ile alakalı uyuşmazlıklar uygulamada karşılaşmaktadır. (Tuğ, 2021, s. 1901, 1902, 1903).

<sup>23</sup>HGK 2011/13-606 E., 2011/717 K., 30.11.2011 tarihli kararında: "...Her ne kadar fotoğraf şirketi (O.) sözleşmenin tarafı değilse de, sözleşme doğrultusunda fotoğraf ve iki adet video çekmeyi üstlenmiştir. Öte yandan sözleşme imzalanan damadın babası, damatla gelin yönünden vekaletsiz iş görmüş olmaktadır. Sözleşme onlar için yapıldığına ve iki adet video çekilmeyip teslim edilmediğine, bunun tekrarı da mümkün olmadığına göre, davacıların Borçlar Yasasına göre hakları ihlal edilmiştir. O bakımdan manevi tazminata hak kazanmışlardır. Konunun kişisel hakların ihlali kapsamında değerlendirilip davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken, eski kararda direnilmesi olaya ve yasalar uygun bulunmamaktadır..." Bkz. (Aydemir, 2013, s. 262).

<sup>24</sup>Yargıtay 6. HD 2012/9581 E., 2013/1334 K., 2013 tarihli kararında: "...01.10.2005 başlangıç tarihli kira sözleşmesinin 7. maddesinde ihtilaf halinde Ticaret Odasından ve Esnaf Odasından 2 şer kişinin hakemliğine başvurulacağı kararlaştırılmıştır. Davalı tarafından yasal süresi içerisinde verilen cevap dilekçesinde, taraflar arasındaki ihtilaflarda hakeme başvurulacağı hususunu bildirerek itirazda bulunmuştur. Öncelikle Kira sözleşmesindeki tahkime ilişkin hüküm ve davalının bu yöndeki itirazının 1086 Sayılı HMUK'un 516 vd. maddeleri ve 6100 Sayılı HMK'nun 412 v.d maddeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekirken..." <<https://www.mecralegal.com/post/kira-s%C3%B6zle%C5%9Fmelerinde-tahkim-%C5%9Fart%C4%B1>> (Erişim Tarihi: 29.01.2024).



### 3.4.2. Ticari Dava Niteliğindeki Kiraların Tahkime Elverişliliği

Ticari dava niteliğindeki kiraların tahkime elverişliliği tıpkı kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davaları gibi yargı kararlarında elverişli görülmektedir.<sup>25</sup> Bunun temelinde ise her iki tarafın tacir olması ve tacirlerin basiretli bir şekilde öngörmesi gerektiğinden kaynaklıdır. Bu yüzden bu uyuşmazlıklarda kiracı tacirin zayıfın korunması ilkesinden yararlanması kabul görmemektedir. Ayrıca ticari ilişkilerde daha çok iş yerinden kaynaklı uyuşmazlıkların da gündeme gelmesi sebebiyle kiracının konut ihtiyacında olduğu gibi kamu düzenini koruma yaklaşımı da düşünülmemektedir. (Ağırman, 2022, s. 190).

## 4. SONUÇ

Kira uyuşmazlıklarında tahkim yargılamasına konu olan üç dava türü vardır. Bunlar; kira bedelinin tespiti davası, tahliye davası ve kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davasıdır. Ayrıca ticari dava niteliğindeki kira uyuşmazlıkları da tahkim yargılamasına konu olmaktadır.

Tahkime elverişlilik HMK'nin 408. Maddesi gereği iki halde mümkün olmayacaktır. Bu haller, taşınmazın aynından kaynaklı davalar ile tarafların iradesine bağlı olmayan hukuki uyuşmazlıklardır. Ancak her ne kadar kira sözleşmelerinden kaynaklı uyuşmazlıklar HMK'nin 408. Maddesinin lafzı yönünden tahkime elverişli görülse de kira bedelinin tespiti davasının kamu düzenine aykırı durumlar ortaya çıkarma ihtimali sebebiyle Yargıtay tahkime elverişli görmemektedir. Ayrıca Yargıtay çoğu kararında kamu düzeni ve zayıf konumda olan kiracıyı koruma ilkesi gereğince tahliye davasını tahkime elverişli görmemektedir. Ancak Yargıtay'ın irade serbestisi esas olarak tahliye davasını tahkime elverişli olarak değerlendirdiği kararları da vardır. Yargıtay, kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davaları ve ticari dava niteliğindeki kira uyuşmazlıklarında ise irade serbestisini esas olarak tahkime elverişli kabul etmektedir.

Yargıtay'ın kamu düzeni ilkesini dikkate alarak kira bedelinin tespiti davasının tahkime elverişli olmadığı yönündeki yaklaşımı yerindedir. Kamu düzeni ilkesi gereğince devlet, vatandaşların barınma hakkını adil şekilde sağlamak ve fiyat artışlarına karşı tedbir alması gerekir. Kira bedelinin tespiti davasının tahkime elverişli olarak kabul edilmesi halinde toplumsal barışın zedelenmesi ve kira bedelinin fahiş artışlar ile karşı karşıya kalma riski söz konusu olabilecektir. Bu yüzden kira bedelinin tespiti davasının devlet mahkemelerinde çözümlenmesi yerinde olacaktır.

Kira uyuşmazlıklarından kaynaklı tahliye davasının hızlı çözümlenmesi ve kira bedeli konusunda kiraya verenin daha az zarara uğraması bakımından tahkime elverişli görülmesi yerindedir. Öte yandan kiracı açısından da tahliye davalarının hızlı sonuçlanacağı için haksızlık algısı çabuk çözümlenecek ve kiracının psikolojik yönden huzursuzluğu da ortadan kalkacaktır.

Kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davası ve ticari dava niteliğindeki kira uyuşmazlıkları yönünden tarafların irade serbestisi esas alınan dava türleridir. Ayrıca, ticari dava niteliğindeki kira davalarında taraflar basiretli bir tacir olarak sözleşmeleri yapması gerekir. Bu yüzden de kira uyuşmazlıklarından kaynaklı alacak davaları ve ticari dava niteliğindeki kira davalarının tahkime elverişli olduğu yönündeki Yargıtay'ın görüşü yerindedir.

## KAYNAKÇA

- Ağırman D. (2022). Milli ve Milletlerarası Tahkim (1. Baskı). Adalet Yayınevi.  
Akay Akgün M. (2017). Konut ve Çatılı İşyeri Kira Sözleşmelerine Özgü Sona Erme Sebepleri (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık.  
Akçaal M. (2002). "Yargıtay Uygulması Işığında Yazılı Tahliye Taahhüdü ve Çözüm Önerileri", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12 (2), 949- 979.  
Akıncı Z. (2020). Milletlerarası Tahkim (5. Baskı). Vedat Yayıncılık.

<sup>25</sup>Yargıtay 6. HD 2012/9681 E., 2013/1334 K., 30.01.2013 tarihli kararında: "... Dava, ... lira alacağının tahsili istemine ilişkindir. Mahkemece, davanın kısmen kabulüne karar verilmiş; hüküm davalı ve davacı tarafından temyiz edilmiştir... Davalı tarafından yasal süresi içinde verilen cevap dilekçesinde taraflar arasındaki ihtilaflarda hakame başvurulacağı hususunu bildirerek itirazda bulunmuştur. Öncelikle kira sözleşmesindeki tahkime ilişkin hüküm ve davalının bu yöndeki itirazının 1086 sayılı HUMK'un 516 vd. maddeleri ve 6100 sayılı HMK'nin 412 vd. maddeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekirken, davalının bu yöndeki ilk itirazları değerlendirilmeden davanın esası hakkında karar verilmesi doğru değildir. Hüküm bu nedenlerle bozulmalıdır..." Bkz. (Ekşi, 2013, s. 82).



- Aydemir E. (2013). Türk Borçlar Yasasına Göre Kira Hukuku (2. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Aydemir E. (2016). Türk Borçlar Yasasına Göre Kira Hukuku (4. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Aydemir F. (2017). Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi (1. Baskı). On iki Levha Yayıncılık.
- Aydoğdu, M. ve Kahveci, N. (2023) Türk Borçlar Hukuku Özet Hükümler Özet Ders Kitabı (3. Baskı) Adalet Yayınevi.
- Ceren M. (2022). Kira Sözleşmeleri Tahliye, Tesbit, Uyarlama, Alacak ve Tezminat Davaları (4. Baskı) Yetkin Yayıncılık.
- Çabri S. (2023). Kiraya Verenin Ayıptan Sorumluluğu (2. Baskı) Adalet Yayınevi.
- Çelikel, A. ve Erdem, B. (2017) Milletlerarası Özel Hukuk (15. Baskı) Beta Yayıncılık.
- Çetinel T. (2022) “İç(Millî) Tahkime Elverişlilik Çerçevesinde Kira Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar” Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26 (3), 425-470.
- Dayınlarlı K. (1988) “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni” Mürsel Başgü ve Haluk Konuralp (ed.) , Prof. Dr. Yaşar Karayalçın’a 65’in yaş armağını içinde (1. Baskı, 653-692), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Demir, N.F., (2019). Konut ve Çatılı İşyeri Kiralarında Kira Sözleşmesinin Dava Yoluyla Sona Ermesi, Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Kırıkkale.
- Doğu, M. H., (2019). “Türk Borçlar Kanunu’nun 352. Maddesinin Üçüncü Fıkrasına Göre Kiraya Veren Kira Sözleşmesini Sona Erdirmesi” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 7 (14), 137-151.
- Ekşi N. (2013). Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Tahkim (1. Baskı) Beta Yayıncılık.
- Erdem M., (2016). “Konut ve Çatılı İş yeri Kiralarında Yazılı Tahliye Taahhüdünün Geçerlilik Şartları ve Özellikle Taahhüdün Kiralananın Tespitinden Sonra Verilmiş Olduğunun İspatı” Bahçesehir Üniversitesi Hukuk Dergisi, 11 (145), 481-506.
- Eren F. (2022). Borçlar Hukuku Özel Hükümler (9. Baskı) Yetkin Yayıncılık.
- Ermemek İ. (2021). Arabuluculuk Sürecinde Zayıf Tarafın Korunması (1. Baskı) Yetkin Yayıncılık.
- Göçüm O. (2021). Kira Hukuku (2. Baskı) Adalet Yayınevi.
- Gözler K. (2009). İdare Hukuku (2. Baskı) Ekin Kitabevi.
- Gümüş, A., (2013). Borçlar Hukuku Özel Hükümler-Cilt 1 (3. Baskı) Vedat Kitapçılık.
- Günay E. (2023). Konut ve Çatılı İşyeri Kiralarında Kira Tespiti ve Kira Sözleşmesinin Sona Erdirilmesi (3. Baskı) Seçkin Yayıncılık.
- İpek E., (2012). “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu ile Konut ve Çatılı İşYeri Kiralarında Tahliye Sebeplerine İlişkin Getirilen Yenilikler”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (102), 59-92.
- Karaman T. (2023). Kira Sözleşmesi ve Tahliye Davalarında Yap- Yapma (2. Baskı) Seçkin Yayıncılık.
- Köse Y., (2023). “Kiracıdan Kaynaklanan Sebeplerle Tahliye Davası” Hayrunnisa Özdemir (ed), Kira Hukuku Davaları (2. Baskı, saufa aralığı) Seçkin Yayıncılık.
- Özkanoglu N., (2023). 6098 Sayılı TBK Kapsamında Konut ve Çatılı İşyeri Kira Sözleşmesinin Kiraya Veren Tarafından Sona Erdirilmesi (3. Baskı) Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk Kılıç G., (2017) “Kira Tespit Davası ve Esasları” Türkiye Barolar Dergisi, (129), 229-260.
- Pehlivan M., (2017) “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda Konut İhtiyacı(Gereksinimi) Sebebiyle Tahliye” Journal of Economics, 4 (4), 179-190.
- Pekcantez H. ve Taş Korkmaz H. ve Özekes M. ve Akkan M. (2017) Medeni Usul Hukuku C.3 (15. Baskı) Oniki Levha Yayıncılık.
- Pürselim Selim H., (2023). “Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Kira Sözleşmelerinin Tahkime Elverişliliği” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, 27(1), 496-512.
- Ruhi C ve Ruhi C. A. (2023). Türk Borçlar Kanunu ile İcra ve İflas Kanunu Hükümlerine Göre Kira Hukuku (4. Baskı) Seçkin Yayıncılık.
- Sarı M., (2009). “Tahkime Elverişlilik” Terazi Hukuk Dergisi, 4 (32), 145-172.
- Schönenberger O. (1947). Borçlar Hukuku (1. Baskı), Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Sezgin M. (2021). Tahkim Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk, Yüksek Lisans Tezi, Antalya Bilim Üniversitesi.
- Sıraş B., (2021). Türk Borçlar Kanunu’na göre Kira Sözleşmesinin Sona Ermesi (1. Baskı) Seçkin Yayıncılık.
- Tatlısoy Z. (2020). Kiracının Kiralananı Özenle Kullanma Borcu (1. Baskı) Seçkin Yayıncılık.
- Tuğ M. A., (2021) “Kira Sözleşmelerinden Kaynaklanan Ticari Davalarda Görevli Mahkeme” Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29 (3), 1897-1921.
- Tekdemir C., (2023) “Yeniden İnşa Veya İmar Sebebiyle Kira Sözleşmesinin Sona Ermesi” Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, (4), 94-115.



- Yanık H. (2023). Kira Hukuku Davaları (4. Baskı) Yetkin Yayıncılık.  
Yavuz N. (2021). Kira Hukuku (8. Baskı) Adalet Yayınevi.  
Yeğenil R. (1974). Tahkim (L'Arbitrage) (1. Baskı) Cezaevi Matbaası.  
Yeniocak U. (2023). Kira Bedelinin Belirlenmesi Kira Tespiti ve Kira Uyarlama Davaları (3. Baskı) Seçkin Yayıncılık.  
Yenişınar Berberoğlu F. (2023). Örnek İçtihatlarla Kira Davaları (2. Baskı) Seçkin Yayıncılık.  
Yeşilirmak A. (2011). Türkiye'de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi için Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem- Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri (1. Baskı) On iki Levha Yayıncılık.  
Yücer İ., (2008) "Alt kira", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 57 (3), 791-832.

#### **İnternet Kaynakları**

- <<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi>> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).  
< <https://dilberciftci.av.tr/taahhude-esin-rizasi-gerekir-mi>> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).  
<<https://www.gordionarbuluculuk.com/kira-sozlesmesinin-iki-hakli-ihtar-nedeniyle-sona-ermesi>> (Erişim Tarihi:26.01.2024).  
<<https://www.delilavukatlik.com/post/kira-bedelinin-tespiti-davasi>> (Erişim Tarihi:23.01.2024).  
< <https://denktas.av.tr/kira-hukuku/ihtiyac-nedeniyle-tahliye-davasi>> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).  
<<https://jsumundi.com/en/document/pdf/decision/tr-claimant-v-yapi-kooperatifi-and-other-yargitay-15-hukuk-dairesi-karari-2011-4411-e-2011-5792-k-monday-10th-october-2011>> (Erişim Tarihi: 22.01.2024)  
<<https://karararama.yargitay.gov.tr/>> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).  
<<https://www.kazanci.com.tr/gunluk/6hd-2016-51.htm>> (Erişim Tarihi:26.01.2024).  
< <https://www.kilinc.av.tr/yeni-malikin-ihtiyaci-nedeniyle-kiralananin-tahliyesi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).  
< <https://kulacoglu.av.tr/insaat-veya-tadilat-nedeniyle-kiracinin-tahliyesi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).  
< <https://kulacoglu.av.tr/yeni-malikin-ihtiyaci-nedeniyle-tahliye-davasi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024)  
<<https://kulacoglu.av.tr/kirasini-odemeyen-kiracinin-iki-hakli-ihtarla-tahliyesi/>> (Erişim Tarihi:26.01.2024).  
<<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2017-975-k-2021-1108-t-28-9-2021>> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).  
<<https://www.mecralegal.com/post/kira-s%C3%B6zle%C5%9Fmelerinde-tahkim-%C5%9Fart%C4%B1>> (Erişim Tarihi: 29.01.2024).  
< <https://oner.av.tr/kira-tespit-davasi-yargitay-kararlari/>> (Erişim Tarihi:23.01.2024).  
<<https://ozmeric.av.tr/index.php/2023/11/21/yeni-malikin-ihtiyacina-dayanan-tahliye-davasi/>> (Erişim Tarihi: 24.01.2024)  
<<https://www.paldimoglu.av.tr/yayinlar/kira-sozlesmesinde-tahkim-sartinin-gecerliliği>>(Erişim Tarihi:23.01.2024).  
<<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11685.pdf>> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).  
<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120920-8.htm>> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).  
<[https://tr.linkedin.com/pulse/kira-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinde-tahkim-%C5%9Fart%C4%B1n%C4%B1n-ge%C3%A7erlili%C4%9Fipaldimoglu-lawfirm?trk=article-ssr-frontend-pulse\\_more-articles\\_related-content-card](https://tr.linkedin.com/pulse/kira-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinde-tahkim-%C5%9Fart%C4%B1n%C4%B1n-ge%C3%A7erlili%C4%9Fipaldimoglu-lawfirm?trk=article-ssr-frontend-pulse_more-articles_related-content-card)> (Erişim Tarihi:24.01.2024).  
<<https://tuncayilcim.av.tr/v5/yenilenen-kira-sozlesmesi-ile-verilen-tahliye-taahhutnamesi-kira-kontrati-ile-ayni-tarihi-tasisa-da-gecerli-olur-t-c-yargitay-6-hukuk-dairesi/>> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).





ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

*Atf için / for cited: Kahraman, C., Önder, M.F., (2024). Limited Şirket Esas Sözleşme ve İç Yönergelerindeki Tahkim Şartı. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 6, Sayı: 14, Nisan 2024, s. 50-61.*

**LİMİTED ŞİRKET ESAS SÖZLEŞME VE İÇ YÖNERGELERİNDEKİ TAHKİM ŞARTI**

Cansu KAHRAMAN<sup>1</sup>

Mehmet Fahrettin ÖNDER<sup>2</sup>

**ÖZ**

Bu çalışma ile limited şirket esas sözleşmesine veya iç yönergesine tahkim şartı yazılabilir mi, yazılırsa hangi usul ve kaideler çerçevesinde yazılır soruları irdelenmiştir. Öncelikle esas sözleşme kavramı, limited şirkette ortaklar arası ilişkileri düzenleyen, ortakların şirket tüzel kişiliği ile ilişkilerini ve şirketin iç işleyişine ilişkin düzenlemeleri içeren metinlerdir. İç yönerge ise esas sözleşme ile düzenlenmemiş fakat şirketin işleyişine hizmet edecek kaidelerin yer aldığı, şirketin iç hukukunu ilgilendiren ve düzenlendiği zaman şirket mensuplarının uymakla mükellef olduğu metinlerdir. Bununla birlikte ortakların kendi aralarında yaptıkları ve yalnızca sözleşmenin taraflarını bağlayan sözleşmelere ise "ortaklık sözleşmesi" denilmektedir. Şirket esas sözleşmesine, iç yönergeye ve ortaklık sözleşmesine, tahkime elverişli olmayan konular haricinde (HMK md.408), tahkim kaydı yazılabilmektedir. Taraflar aralarında çıkabilecek muhtemel uyuşmazlıkların çözümü için, ortak irade ile hakem/hakemler kurulunu yahut bir tahkim kurumunu yetkilendirerek, uyuşmazlığın tahkim yolu ile çözülmesini kararlaştırabilmektedir. Kurucu ortaklar tahkime elverişlilik esas çerçevesinde, esas sözleşmeye tahkim kaydı yazabilmektedir. Esas sözleşme yapıldıktan sonra kararlaştırılacak olan tahkim kaydı için esas sözleşme değişikliğine gidilebilme yahut bir iç yönerge hazırlanarak tahkim anlaşması yapılabilmektedir. Esas sözleşmeye yazılacak tahkim kaydının hüküm ve sonuç doğurması için oybirliği; iç yönergeyle yapılacak bir tahkim anlaşmasının hüküm ve sonuç doğurması için ise tüm ortakların onay ve imzası gerekmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Limited Şirket, Şirket Esas Sözleşmesi, Tahkim, Tahkime Elverişlilik, Tahkim Anlaşması.

**JEL Sınıflandırma Kodları:** K2, K12, K19, K33, J52.

**ARBITRATION CLAUSE IN THE ARTICLES OF ASSOCIATION AND INTERNAL GUIDELINES OF THE LIMITED COMPANY**

**ABSTRACT**

In this study, the questions of whether an arbitration clause can be written in the articles of association or internal directives of a limited company and, if so, under what procedures and rules should it be written, have been examined. First of all, the concept of articles of association is the text that regulates the relations between partners in a limited company, includes the relations of the partners with the legal entity of the company and the regulations regarding the internal functioning of the company. Internal directives are texts that are not regulated by the articles of association, but contain rules that will serve the operation of the company, concern the internal law of the company, and are obliged to comply with the company members when regulated. However, contracts made by partners among themselves and binding only on the parties to the contract are called "partnership agreements". Arbitration clauses can be written in the company's articles of association, internal directives and partnership agreements, except for matters that are not suitable for arbitration (TCC Art. 408). In order to resolve possible disputes that may arise between them, the parties may decide to resolve the dispute through arbitration by authorizing the arbitrator/board of arbitrators or an arbitration institution with a common will. Founding partners can write an arbitration clause into the articles of association within the framework of the principle of arbitrability. The articles of association can be amended for the arbitration record to be decided after the articles of association are concluded; Or an arbitration agreement can be made by preparing an internal directive. Unanimity for the arbitration clause to be written in the articles of association to have effect

<sup>1</sup> 0000-0001-9047-6528, Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, avukatcansukoc@gmail.com

<sup>2</sup> 0000-0002-1808-5378, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, fahrettinonder@sdu.edu.tr



and result; In order for an arbitration agreement to be concluded with an internal directive to have effect and result, the approval and signature of all partners is required.

**Keywords:** Limited Liability Company, Articles of Association, Arbitration, Arbitrability, Arbitration Agreement.

**JEL Classification Codes:** K2, K12, K19, K33, J52.

## 1. GİRİŞ

Çalışma konusunun limited şirketlerle ilgili olmasından dolayı öncelikle limited şirketler hakkında genel ve kısa bir giriş yapılacaktır. Limited şirket, bir ya da daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı ile kurulmaktadır. Sermayesi ise esas sermaye paylarının toplamından oluşmaktadır. Limited şirket kanunen yasaklı olmayan her türlü ekonomik amaç ve konu ile kurulabilmektedir. Gerçek veya tüzel kişilerin bir araya gelerek maddi menfaat sağlamak amacıyla yapılanmalarının tezahürü olan şirketler, birçok hukuki uyumsuzlukların da tarafı haline gelmektedir. TTK md.124/2’de de belirtildiği üzere sermaye şirketlerinin işleyişinde maddi kazanç elde etme gayesi mevcuttur.

Limited şirketler usulüne uygun şekilde hazırlanmış ortaklık sözleşmeleriyle kurulmaktadır. Kurucu nitelikteki bu sözleşme yazılı bir şekilde yapılmakta ve akabinde ticaret siciline tescil edilmekle geçerlilik bulmaktadır. Kanun koyucu şirket sözleşmesinin şekli geçerliliğini açıkladıktan sonra sözleşme içeriğinin zorunlu unsurlarını düzenlemiştir. TTK’da belirtilen zorunlu unsurlar: Şirketin ticaret unvanı, şirket merkezinin bulunduğu yer, işletme konusu, esas sermaye paylarının sayısı ile payların toplamının itibari değeri, varsa imtiyazlı paylar ile müdürlerin ad ve soyadları ve şirket ilanlarının şeklidir. Sözleşme içeriğine konulacak zorunlu unsurlar tahdidi olarak belirtilmiş fakat sözleşme içeriğine konulması yasaklı konulardan bahsedilmemiştir. TTK’da açıkça düzenlenmeyen konular için TBK hükümleri bir genel hüküm niteliği taşıdığı için şirket sözleşmesine konu edilmeyecek hususlarda genel hükümlere atıf yapılacaktır. Bu sebeple, genel sözleşme şartlarına aykırılık teşkil etmeyen sözleşme konuları da şirket sözleşmesinde yer alabilecektir.

Sermaye şirketlerinde ortaklar ve şirketin tüzel kişiliğinin yanında yönetim kurulu üyeleri, müdürler, şirket personelleri ile tedarikçiler gibi şirketten menfaat elde eden gruplar da vardır. Şirket hem yönetim yetkilileri ile hem de iç işleyişi sağlayan çalışanlarla birlikte bir bütün halinde hareket ederek ticari menfaatini sağlamaya çalışmaktadır. Şirket bu işleyiş sürecinde birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Gerek şirket içi uyumsuzluklar gerekse şirketin dış işlemlerinden kaynaklı uyumsuzluklar, şirketin olağan işleyişine zarar verebilmektedir. Uyumsuzluk konularının çözümünde akla ilk gelen dava yoluna başvurmak olsa da kanun koyucu özel hukuka ilişkin alternatif yargılama yöntemleri ihdas ederek taraflara yargılama yöntemlerine ilişkin seçim hakkı tanımış ve uyumsuzlukların kısa sürede çözülmesini hedeflemiştir. Bu alternatif yargılama yöntemlerinden biri de tahkim usulüdür.

Tahkim, tarafların anlaşarak aralarında çıkabilecek muhtemel uyumsuzlukları, seçecekleri hakem/hakemler kurulu ile ya da yetkili kıldıkları kurumsal tahkim merkezi ile çözmesi sürecidir. Tahkim usulü son zamanlarda şirketler hukuku uyumsuzluklarında sıklıkla tercih edilmektedir. Bunun sebebi ise tahkim yargılama alanında uzman kişilerce yapılması ve daha hızlı sonuç vermesidir. Şirketler hukuku, teknik bir alandır ve özel uzmanlık gerektirir. Tahkim yargılama hakemler hâlihazırda bilirkişilik görevini de üstlenmekte ve dava bilirkişiye gönderilmeden kısa sürede çözüme kavuşabilmektedir. Dava sürecinde ise dosya bilirkişilere gittiği için uyumsuzluğun çözümlenmesi gecikmekte, uzun süren yargılama süreci yeni uyumsuzluklara da kapı aralamaktadır. Ayrıca dava sürecinde yargılamanın aleni olması şirket gizliliğine zarar vermektedir. Tahkim yolu yargılama sürecinin olumsuz etkilerini en aza indirmektedir. Şirketler hukukuna ilişkin uyumsuzlukların tahkimde görülmesi mahkemelerin dava yükünü hafifletmekte böylelikle yargılama sürelerini de kısaltmaktadır.

Tahkim usulünün, şirketler hukuku uyumsuzluklarının çözümünde sıklıkla kullanıldığını belirtmiştik. Limited şirket uyumsuzluklarının çözülmesinde de tahkim usulünden faydalanılmaktadır. Limited şirket uyumsuzluklarının tahkim yolunda çözüleceği, şirket esas sözleşmesine konulacak bir hükümle kararlaştırılabilmektedir. Eğer esas sözleşmeye böyle bir tahkim kaydı konulmamışsa sonradan yapılacak bir esas sözleşme değişikliğiyle de tahkim kaydı eklenebilmektedir. Bununla birlikte tahkim kaydının esas sözleşmede olması da şart değildir. Esas sözleşmeye ek tamamlayıcı nitelikte bir ortaklık sözleşmesiyle ya da genel kurul yahut müdürler tarafından çıkarılacak bir iç yönergeyle de tahkim anlaşması yapılabilmektedir.

Bu araştırmada, limited şirket ve limited şirket sözleşmesi hakkında kısaca bilgi verilerek, genel olarak şirketler hukuku uyumsuzluklarının tahkime elverişliliği değerlendirilecek ve tahkim anlaşmasının esas sözleşmeyle veya



şirket iç yönergesine eklenecek bir tahkim kaydı ile yapılabilmesi konusu incelenecektir. Çalışma ile ilgili literatür incelendiğinde, ticaret şirketlerinin şirket sözleşmesine yahut iç yönergesine koyacağı tahkim kaydıyla yapacağı bir tahkim anlaşmasına ilişkin bilimsel araştırma sayılarının yeterli olmadığı görülmüştür. Bu araştırma makalesinde, şirketlerin anayasası olan esas sözleşmeye tahkim şartı konulup konulamayacağı, ortakların sonradan düzenleyeceği bir iç yönerge ile tahkim anlaşması yapıp yapamayacağı hususları değerlendirilecektir.

## 2. LİMİTED ŞİRKET SÖZLEŞMESİ VE İÇ YÖNERGE

Limited şirket, bir ya da daha fazla gerçek/tüzel kişi tarafından, kanunla yasaklanmayan her türlü ekonomik amaç ve konuda faaliyet göstermek üzere kurulmaktadır (Bahtiyar, 2022, s.415). Limited şirket uygulamada tercih edirliliği yüksek ve önemli bir şirket türüdür. Yapısal olarak kısmen sermaye kısmen şahıs şirketine benzeyen yönleri bulunmaktadır. Fakat TTK, limited şirketi şahıs şirketinden ayırarak sermaye şirketine yaklaştırmıştır (TTK md.620 ve 630). Araştırma konusunun anlaşılabilmesi adına bu başlık altında limited şirket sözleşmesi ve limited şirkette iç yönerge konularına değinilecektir.

### 2.1. Limited Şirket Sözleşmesi

Limited şirketin kuruluşu şu aşamalarla gerçekleşmektedir: şirket sözleşmesinin hazırlanması, esas sermayenin taahhüt edilmesi, ön şirketin kuruluşu, şirketin tesciline kadar geçen süredeki belgelerin hazırlanması ve ticaret siciline tescil edilerek şirketin tüzel kişilik kazanmasıdır. Limited şirketler karma bir yapıya sahiptir, yani hem sermaye hem de şahıs şirketlerinin özelliklerini taşımaktadır (Bahtiyar, 2022, s.413). Sahip olduğu bu karma yapıdan dolayı şirket sözleşmesinin hazırlanması önem arz etmektedir. Her ne kadar TTK limited şirketin sermaye şirketi özelliğine dikkat çekse de, ortaklar irade serbestisini kullanarak şirketi şahıs şirketine ya da sermaye şirketine yaklaştırmabilmektedirler.

Limited şirket iç ve dış ilişkilerinin yoğunluğundan dolayı çok taraflı işlemlerde aktif rol oynamaktadır. Şirket sözleşmesi, şirketin kendi tüzel kişiliği, ortaklar ve üçüncü kişiler açısından etki doğuran işlemler yapması sebebiyle önem taşımaktadır. Şirket sözleşmesinin birçok işlevi bulunmaktadır. Öncelikle şirket tüzel kişiliği bakımından kurma ve bireyselleştirme özelliği vardır. Şirketin organları açısından programlama ve düzenleme özelliği; ortaklar bakımından ise koruma işlevi bulunmaktadır. Kamuyu aydınlatma işlevinden dolayı da üçüncü kişilere etkisi vardır (Balsever, 2017, s.26).

Şirket sözleşmesi, şirketin kuruluşu ve tüzel kişilik kazanması için zaruri bir unsurdur. TTK md.585 gereği limited şirketin kuruluşu için şirket sözleşmesi kanunda aranan şartlara uygun olarak düzenlenmiş olmalı, kurucu ortakların imzaları noter tarafından onaylanmalı yahut kurucu ortaklar şirket sözleşmesini sicil müdürünün önünde imzalamalıdır. Bununla birlikte en önemlisi limited şirket kurma iradesinin kurucu ortaklar tarafından açık ve net olarak belirtilmesidir. Şirket sözleşmesinin hazırlanmasında yazılılık zorunlu bir şekil şartıdır. İmzaların noterce onaylanmaması yahut ortakların sicil müdürü önünde sözleşmeyi imzalamaması ya da sözleşmenin yazılı şekil şartına tabii olmaksızın yapılması limited şirketin kuruluşunu engellemektedir. Bu halde usulü eksikliklerle kurulan şirket, eksiklik giderilip limited şirket sıfatıyla tüzel kişilik kazanana dek, öğretilerdeki hakim görüşe göre, bir ön limited şirket vasfındadır ve bu ön şirkete TBK md.620-645 arasındaki adı şirkete ilişkin hükümler uygulanmaktadır (Bahtiyar, 2022, s.415). Ön limited şirket, eksik hususlarını tamamlayıp sicile tescil ile limited şirket sıfatını kazanır ve TBK md. 639/1 gereğince *öngörülen amacın gerçekleşmesi* gereğiyle kendiliğinden sona erer.

Şirketin tüzel kişilik kazanması usulüne uygun olarak hazırlanmış şirket sözleşmesinin ticaret siciline tescil edilmesi ile gerçekleşmektedir. Şirket sözleşmesinin içermesi gereken birtakım zorunlu unsurları bulunmaktadır. Ticaret unvanı, şirketin merkezinin bulunduğu yer, işletme konusu ve şirketin uyuğu gibi şirketin kimlik bilgilerinin ve özelliklerinin, şirketin bireyselleşmesi ve diğer şirketten ayırt edilebilir olması için şirket sözleşmesinde bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte, şirket sözleşmesi; ortaklığın yapısı, şirketin organları, organların işleyişi ile organların görev ve sorumlulukları, şirketin kuruluş amacı ve konusu, ortakların hak ve yükümlülükleri ile öngörülmesi halinde ortakları bağlayıcı olan başkaca düzenlemeleri içermektedir. Şirket sözleşmesi, şirketin iç işleyişine ilişkin düzenlemeleri, genel kurul ile müdür arasındaki ilişkiler ile görev ve yetki kapsamını belirleyen kuralları içermesi bakımından düzenleyici işlevi bulunmaktadır (Bahtiyar, 2022, s.417). Belirttiğimiz üzere ortakların hak ve yükümlülüklerini düzenleyen şirket sözleşmesi, bütün ortaklar açısından bağlayıcı niteliktedir. Sonradan dâhil olan ortaklar açısından da bağlayıcılık özelliği değişmemekte, yeni gelen ortakların da şirket sözleşmesine bağlılıkları devam etmektedir. Kurucu ortak ile şirkete sonradan giren ortak



arasında şirket sözleşmesinin bağlayıcılığı açısından fark olmaması, ortaklık sıfatının ve ahde vefa ilkesinin bir gereğidir. Şirket sözleşmesinin hükümleri bütün ortaklar açısından bağlayıcı ve ortakların menfaatlerini doğrudan etkiler nitelikte olduğundan dolayı, sözleşme hükümlerinin değiştirilmesi sıkı şekil şartlarına tabii tutulmuştur. TTK md.589 ile 592 arası hükümlerde hangi hususların hangi karar nisaplarıyla değiştirilebileceği düzenlenmiştir (Balsever, 2017, s.35).

### 2.1.1. Zorunlu Kayıtlar

Limited şirket sözleşmesinde olmazsa olmaz nitelikteki (*sine qua non*) kayıtların bulunmaması durumunda limited şirket sözleşmesi geçersiz olur ve limited şirket kurulamaz. Limited şirketin meydana gelebilmesi için kanunda öngörülen şartlara uygun olarak hazırlanmış bir şirket sözleşmesinin olması gerekmektedir. TTK md.576'da limited şirket sözleşmesinin içermesi gereken zorunlu kayıtlara yer verilmiştir. Bu kayıtlar: Şirketin ticaret unvanı ve merkezinin bulunduğu yer, esas sermaye paylarının sayısı, itibarı değerleri, varsa imtiyazlar, esas sermaye paylarının grupları, müdürlerin adları, soyadları, unvanları, vatandaşlıkları ve şirket tarafından yapılacak ilanların şeklidir. TTK md.576'daki zorunlu kayıtlar emredici niteliktedir. Şirket sözleşmesinde bu kayıtlara yer verilmemesi emredici hükümlere aykırılıktan dolayı, sözleşmenin geçersizliği sonucunu doğurmaktadır (Cengil, 2022, s.306). Sözleşme şeklen geçerli bir sözleşme olsa dahi, TTK md.576'da belirtilen zorunlu kayıtlardan birinin bulunmaması sözleşmenin butlanı ile sonuçlanacaktır. Zorunlu kayıtların temelde iki görevi bulunmaktadır: İlki, şirket sözleşmesine yazılacak hususları tespit ederek göstermek, ikincisi ise şirketin üçüncü kişilerce tanınmasını sağlamaktadır.

### 2.1.2. İradi Kayıtlar

Limited şirket kurucuları, kanunun emredici hükümlerine aykırılık teşkil etmemek kaydıyla, ortak iradeleri ile seçtikleri hükümleri şirket sözleşmesine koyabilmektedirler (Bahtiyar, 2022, s.416). Şirket sözleşmesine konulan hükümlerin tüm ortaklar adına bağlayıcılık kazanması ve bir ortaklık anayasası niteliğinde olması için şirket sözleşmesinde düzenlenmesi gerekmektedir. Ortakların şirket sözleşmesi haricinde düzenledikleri bir belge ile şirket işleyiş ve yönetimine dair koyacakları hüküm bazı durumlarda geçersiz sayılmakta; bazı durumlarda ise yalnızca sözleşmeye imza atmış ortakları borçlar hukuku hükümlerince bağlamaktadır. Nitekim ortaklar arasında yapılan sözleşme artık borçlar hukuku sözleşmesi niteliğinde sayılmaktadır.

Her ne kadar öğretilerde bir kısım yazarlar, TTK md.577'de belirtilen isteğe bağlı kayıtların sınırlı sayı prensibi ile yazılmış olduğunu savunsa da, maddede sayılanlar tahdidi değil, tadadi niteliktedir. Örnek verecek olursak; intifa senetleri (TTK md.584), aynı sermaye, aynı devralmalar, hazırlık dönem faizi (TTK md. 609), müdürlerin temsil yetkilerinin kapsamının sınırlandırılması (TTK md.629) gibi hükümler ancak şirket sözleşmesine konulacak bir kayıtla bağlayıcılık kazanacaktır. Örnek olarak verdiğimiz bu kayıtlar her ne kadar TTK md.577'de sayılmasa da, nitelik olarak aynı vafa sahiptirler. İsteğe bağlı kayıtların çoğu yedek hukuk kuralları hükmündedir.

TTK md. 339'da ise anonim şirket sözleşmesinin içeriği düzenlenmiş ve hükümde şirket sözleşmesinde bulunması gereken asgari ve zorunlu içerikler on iki bent halinde belirtilmiştir (Cengil, 2022, s.305). Kanunda belirtilen hükümler çerçevesinde limited şirket sözleşmesinin düzenlenmesindeki serbestinin anonim şirketlerde olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Şirketin kurucu ortakları, limited şirket sözleşmesini oluştururken kanun koyucu tarafından verilen bu serbestiyi kullanarak şirket iç ilişkilerini anonim şirketlere nazaran daha özgür bir şekilde belirleyebilmektedir. Kısaca, TTK md.579'daki emredici hükümler ilkesi, TTK md.577'de sayılan iradi kayıtların dışında bir kayıt konulmasını engelliyor gibi görünse de; ilgili maddeye mantık ve lafzi yorum cihetiyle bakıldığında her hangi bir engelin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Kanaatimizce, emredici hükümler ilkesinin TTK md.577'ye sirayet etmediği ve kanun maddesinin iradi kayıtları tahdidi değil taadadi şekilde düzenlediği yönündedir. Bu sebeple, TTK md.577'de belirtilen kayıtların dışında, kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak ve kurucuların ortak iradelerine bağlı kalmak kaydıyla, şirket sözleşmesine başkaca bir kayıt yazılabilmektedir (Balsever, 2017).

## 2.2. Limited Şirketlerde İç Yönerge

İç yönerge, şirketin iç işleyişine ilişkin konuların düzenlendiği, şirketin iç hukukuna dair detayları içeren ve kaleme alındığı takdirde ilgililerin uymakla mükellef olduğu metinlerdir. Eski TTK'da iç yönerge kavramına ilişkin detaylı bir düzenleme yer almamaktadır. Bu kavram 6102 sayılı TTK ile şirketler hukuku alanına dahil olmuştur. Kanun düzeyinde bir düzenleme 6102 sayılı TTK ile hayatımıza girmiş olsa da; eTTK döneminde de iç yönergenin



işlevini üstlenecek metinler düzenlenmiştir. 6102 sayılı kanunun hazırlık sürecinde iç yönergenin kavramsal olarak adlandırılması hususunda doktrinde çeşitli isimler öne sürülmüştür. Bazı yazarlar *organizasyon tüzüğü*, bazıları *örgüt yönetmeliği*, bazıları ise *iç yönetmelik* olarak adlandırmıştır. Fakat kanunlaşma safhasında *iç yönerge* olarak kaleme alınmış ve çeşitli adlandırmalara son verilerek kavramsal bir yeknesaklık sağlanmıştır (Karslıoğlu, 2022, s.42).

Anonim şirketlerde iç yönerge genellikle yönetim ve temsil yetkisinin devri maksadıyla kullanılsa da, iç yönerge şirketin iç işleyişini düzenlemek veya gerçek bir organizasyon şeması oluşturabilmek için de sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. İç yönerge, yöneticilerin unvanları, müdürler veya müdürlerin iş tanımları, şirkete dair rapor ve bilgi akışı, şirket içi hiyerarşik örgütlenmeyi, toplantı şekilleri ve kararların icrası konularına detaylı olarak açıklık getirmek için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, iç yönergeler en çok iş hukuku alanında kendisini göstermiştir. İş hukuku bağlamındaki iç yönergeler, genellikle işçilerin uymakla yükümlü olduğu kuralları içerecek şekilde düzenlenmektedir. İç yönergeler, içerdiği detaylı düzenlemeler sayesinde şirket iç işleyişinde büyük önem arz etmektedir (Karslıoğlu, 2022, s.42).

### **2.2.1. Genel Kurulu Tarafından Çıkarılan İç Yönerge**

Limited şirketlerde, şirket sözleşmesiyle düzenlenmemiş konuların düzenlenmesi için genel kurula bir iç yönerge hazırlayabilme yetkisi verilmiştir (TTK md.616/d). TTK md.616'da şirketin yönetim ve işleyişinin gerçekleşmesi için genel kurulun devredilemez yetkileri sıralanmıştır. TTK md.616/1-a'da genel kurulun şirket sözleşmesini değiştirmeye yetkili olduğu belirtilmiştir. Evleviyet kuralı gereğince; şirket sözleşmesini değiştirmeye yetkili kılınan genel kurulun iç işleyişe katkı sağlamak adına iç yönerge çıkarabilmesi de mümkündür. Bununla birlikte genel kurulun iç yönerge çıkarabileceği, kanun lafzı gereği açıkça TTK md.616/2-d'de belirtilmiştir: "*Yan edim yükümlülükleri hakkında iç yönerge çıkarılması*". Kanun koyucu yan edim yükümlülüklerine ilişkin iç yönergeyi özel bir yönerge türü olarak düzenlemiş ve bu konuda iç yönerge çıkarılmasını genel kurulun devredilemez yetkileri arasında göstermiştir. Bu sebeple, müdür/müdürler kurulu şirket amaç ve konusu kapsamında kalsa dahi yan edim yükümlülüklerine dair iç yönerge çıkaramamaktadır (Karaköse, 2022, s.74).

### **2.2.2. Müdür/Müdürler Kurulu Tarafından Yönetim Yönergesi Olarak Çıkarılan İç Yönerge**

İç yönerge, TTK'da öncelikle anonim şirketler başlığı altında düzenlenmiştir. TTK md.367'de: "*Yönetim kurulu esas sözleşmeye konulacak bir hükümlerle, düzenleyeceği bir iç yönergeye göre, yönetimi, kısmen veya tamamen bir veya birkaç yönetim kurulu üyesine veya üçüncü kişiye devretmeye yetkili kılınabilir. Bu iç yönerge şirketin yönetimini düzenler; bunun için gerekli olan görevleri, tanımlar, yerlerini gösterir, özellikle kimin kime bağlı ve bilgi sunmakla yükümlü olduğunu belirler. Yönetim kurulu, istem üzerine pay sahiplerini ve korunmaya değer menfaatlerini ikna edici bir biçimde ortaya koyan alacaklıları, bu iç yönerge hakkında, yazılı olarak bilgilendirir*", şeklinde hüküm konularak iç yönerge yapma yetkisi anonim şirket yönetim kuruluna bırakılmıştır. Limited şirketlerde iç yönerge konusu ise TTK md.629/3'te düzenlenmiş: "*Müdürler tarafından şirkete hizmet akdi ile bağlı olanların sınırlı yetkiye sahip ticari vekil veya diğer tacir yardımcıları olarak atanması hususunda 367 nci madde ile 371 inci maddenin yedinci fıkrası kıyasen limited şirketlere de uygulanır*", şeklindeki hükmüyle md.367'ye atıf yapılarak yönetim ve işleyişin gereği olarak müdür/müdürler kurulunun da iç yönerge çıkarabileceği belirtilmiştir. (Pulaşlı, 2017, s.750). Ayrıca TTK md. 623/3'te: "*Müdürler, kanunla veya şirket sözleşmesi ile genel kurula bırakılmamış bulunan yönetime ilişkin tüm konularda karar almaya ve bu kararları yürütmeye yetkilidirler*", şeklinde düzenleme yapılarak genel kurula bırakılmamış olan iş ve işlemlerde müdürlerin karar alabileceği belirtilmiştir. Yine TTK md. 623/3 ile bağlantılı olarak TTK md. 625/1'de de genel kurulun görev ve yetkisi kapsamındaki iş ve işlemlerde müdürlerin karar alabileceği vurgulanmıştır (Bahtiyar, 2022, s.445). Bu hükümler neticesinde, müdür/müdürler kurulunun da şirketin amaç ve faaliyet kapsamında kalan konular hakkında iç yönerge çıkarabileceği görülmektedir.

İç yönerge, esas sözleşmenin tamamlayıcısıdır ve hiyerarşik olarak şirket esas sözleşmesinin altında yer almaktadır. Esas sözleşmeyle düzenlenmeyen veya ayrıntılı hususlar içerdiği için esas sözleşmeye konulamayan konuları içermesi bakımından adeta ikincil bir esas sözleşme niteliği taşımaktadır. Akdağ, iç yönergelere bu özelliğinden dolayı "*ikinci dereceden esas sözleşme*" adını vermiştir (Akdağ, 2016, s.85). Hiyerarşi gereği, iç yönergeye konulacak maddelerin kanuna ve esas sözleşmeye uygun olması gerekmektedir. Bununla birlikte kanun gereği, esas sözleşmeyle düzenlenmesi gereken konularda ise iç yönerge yapılamamaktadır. Belirttiğimiz üzere, iç yönergeler *ikinci dereceden esas sözleşme* olduğu için, düzenlendiği takdirde ilgilileri bağlamaktadır. Bu bağlayıcılığın ötürü, iç yönerge hükümlerine aykırı davranışlar çeşitli yaptırımlarla sonuçlanabilmektedir.



Özetle, ilgililer, gerek esas sözleşme gerekse iç yönergeye uymadıkları takdirde çeşitli müeyyidelerle karşılaşabilmektedir (Karslıoğlu, 2022, s.42).

### **3. TAHKİME ELVERİŞLİLİK**

#### **3.1. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Kapsamında Tahkime Elverişlilik**

Hukuk Muhakemeleri Kanununda tahkim konusu md.407-444 arasında düzenlenmiştir. HMK, tahkim başlığı altında düzenlediği ilk maddede uygulama alanına değinmiş ve Milletlerarası Tahkim Kanunun tanımladığı şekilde yabancılık unsuru ihtiva etmeyen ve tahkim yeri Türkiye olarak seçilen uyuşmazlıklarda HMK'nın uygulanacağını belirtmiştir. Beraberinde tahkime elverişlilik konusuna açıklık getirilmiş ve taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklardan ya da tarafların iradelerine bağlı olmayan konulardan doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı düzenlenmiştir (HMK md.408). Bununla birlikte tahkime elverişlilik, öncelikle geçerli bir tahkim anlaşmasının varlığına bağlanmıştır. Taraflar koşulsuz kabul ile tahkime elverişli olmayan bir konuda tahkim anlaşması yapsalar dahi bu anlaşma geçersiz bir tahkim anlaşması olacaktır (Yılmaz ve Çavuşoğlu, 2019, s.600).

Tahkime elverişlilik kavramı gündeme geldiğinde akla ilk gelen “taraf iradesi” hususudur. Taraf iradesi tahkim yargılamasının temel taşı niteliğindedir. Taşınmaz aynından doğan uyuşmazlıklar haricinde, tarafların iradeleri ile serbestçe tasarruf ettikleri konulardan çıkan uyuşmazlıkların çözümü için tahkim yolunu seçebilmesi tahkime elverişlilik olarak değerlendirilmektedir. İsviçre hukukunda da tarafların üzerinde serbestçe hak iddia edebilecekleri uyuşmazlıklar tahkime elverişli olarak kabul edilmiştir. Tarafların üzerinde iradi bir tasarrufta bulunmadığı konular (sulh, kabul vs), kanunda tahkime elverişli olmadığı belirtilen konular, re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı yani kamu menfaatini ilgilendiren konulardır (velayet, soy bağının reddi vs). Bu konular tahkime elverişli kabul edilmemektedir (Şanlı vd., 2018, s.616). Ayrıca kamu düzenini ilgilendiren ceza yargılaması, idari yargı, icra ve iflas hukuku ile çekişmesiz yargı alanına giren konular da tahkime elverişli değildir.

Şirketler hukuku açısından bazı uyuşmazlıkların manevi tazminat gerektirdiği göz önüne alındığında, manevi tazminat konusunun tahkime elverişliliğine de değineceğiz. Manevi tazminatın tahkime elverişliliği konusunda öğretide tartışma bulunmaktadır. Bir kısım yazarlar manevi tazminat davasında hakimin takdir yetkisinin olması ve davanın kabulünün hakimi bağlamaması cihetiyle tahkime elverişli olmadığını savunmuştur. Bir kısım yazarlar ise manevi tazminatın tahkime konu edilmesi önünde kanuni bir engel olmadığını belirtmiştir. Bizim de katıldığımız görüş manevi tazminat konusunun tahkime elverişli olmadığı yönündedir. Gerek Türk Medeni Kanunu gerekse Türk Borçlar Kanunu, manevi tazminat konusunda takdir yetkisini hakimlere bırakmıştır. Bu sebeple, kanunun açıkça hakimi görevlendirdiği bir konunun tahkime elverişli olmadığı kanaatindeyiz. Zira manevi tazminat konusunda; haksız fiil, zarar ve illiyet bağının tespiti ile manevi tazminatın koşullarının oluşup oluşmadığı hususu ve en önemlisi zararı tazmini adına hakimin takdir yetkisini kullanarak hükmedeceği meblağ gibi konuların aydınlatılabilmesi adına dava yoluna gidilmesi gerekmektedir. Son olarak, tahkime elverişliliği doktrinde bir kısım yazarlar subjektif elverişlilik ve objektif elverişlilik olarak ikiye ayırmaktadır. Subjektif elverişlilik, tahkimin taraf yönünden elverişliliğini; objektif elverişlilik ise uyuşmazlık konusunun tahkime elverişliliğini ifade etmektedir (Bulutekin, 2022, s.266).

#### **3.2.Milletlerarası Tahkim Kanunu Kapsamında Tahkime Elverişlilik**

Milletlerarası tahkim kanunu kapsamında tahkime elverişlilik konusuna değinmemizin sebebi, şirketler hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların bazılarının milletlerarası niteliğinden kaynaklanmaktadır. Zira şirket ortağı gerçek/tüzel kişilerden birinin yabancı olması yahut şirketin yabancı bir şirketle ticari ilişkilerde bulunması gibi durumlarda çıkabilecek muhtemel uyuşmazlıkların yabancılık unsuru içermesinden ötürü bu uyuşmazlıkların çözümü için milletlerarası tahkim kanunu kuralları uygulanacaktır.

Milletlerarası tahkim kuralları 4686 sayılı kanunla düzenlenerek 21.06.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) md.1/2’ye: “Bu Kanun, yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu Kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kuruluna seçildiği uyuşmazlıklar hakkında uygulanır”, şeklinde hüküm konularak kanunun uygulama alanı belirlenmiştir. Kanun koyucu, *yabancılık unsuru içeren ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklarda MTK'nın esas alınacağını belirtmiştir. Kanun maddesi ihdas edilirken “ve” bağlacı kullanılmıştır. Buradan MTK'nın uygulanabilmesi için yabancılık unsuru ve tahkim yerinin Türkiye olarak seçilmesinin ayrılmaz iki koşul olduğunu görmekteyiz. Bu koşulun iki istisnası bulunmaktadır. Bu istisnaları kanun aynı maddenin (MTK md.1) üçüncü ve*



altıncı bentlerinde belirtmiştir. Uyuşmazlık konusu, MTK md. 5 ve 6 hükümlerinde açıklananlar kapsamında ise tahkim yerinin Türkiye dışında belirlendiği durumlarda da MTK uygulanmaktadır. İkinci istisna ise Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşma hükümleridir.

Tarafların yapacağı tahkim anlaşması, tarafların tahkim anlaşmasına uygulanmak üzere seçtiği hukuka yahut bir seçim yapmamışlar ise Türk Hukukuna uygun olduğu ölçüde geçerli olacaktır. Tahkime elverişlilik konusunda MTK'da HMK ile aynı kriterleri aramaktadır. MTK md.1/4'te: “*Bu Kanun, Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tâbi olmayan uyuşmazlıklarda uygulanmaz.*”, şeklinde hüküm konularak tahkime elverişli konuların sınırları çizilmiştir (Şanlı vd., 2018, s.617). Tahkime elverişlilik incelenirken, kanunda belirtildiği üzere öncelikle uyuşmazlık konusunun taşınmazın aynından kaynaklanmaması ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri bir konu olması gerekmektedir. Bununla birlikte dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, tahkim konusunun kamu düzenine aykırı olup olmadığıdır. Kanunda belirtilen tahkime elverişlilik kriterlerini sağlayan uyuşmazlık konuları hakkında başta MTK ve ilgili diğer mevzuat kapsamınca değerlendirme yapılarak tahkime elverişli olup olmadığı saptanmaktadır (Yılmaz ve Çavuşoğlu, 2019, s.600). Zira uyuşmazlık konularının tahkime elverişliliği konusunda MTK md.1/4 esas alınsa da, uygulamada MTK ve ilgili diğer mevzuat incelenerek, her uyuşmazlık konusu ayrı ayrı ve detaylı olarak ele alınmaktadır. Çünkü MTK yalnızca hangi konuların tahkime elverişli olmadığı konusuna açıklık getirmiştir.

MTK'nın yanı sıra milletlerarası tahkim kuralların çoğunluğunu yapılan milletlerarası sözleşmeler belirlemektedir. Milletlerarası tahkim kurallarının yürütülmesinde ise milletlerarası anlaşmalarla kurulan kurumlar görevlidir. Bu kurumların bazıları ICSID (*International Center for Settlement of Investment Disputes*), WIPO(*World Intellectual Property Organisation*) ile Amman Arap Tahkim Merkezi(*Amman Arab Convention on Commercial Arbitration*)'dir(Şanlı vd., 2018, s.615). Ayrıca ICC (*Milletlerarası Ticaret Odası*) ve LCIA(*Londra Milletlerarası Tahkim Mahkemesi*) gibi kaynağını milletlerarası anlaşma yahut milletlerarası mevzuattan almayan fakat milletlerarası tahkimin yürütülmesine büyük katkı sağlayan kuruluşlar da vardır(Şanlı vd., 2018, s.617).

### **3.3. Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkime Elverişliliği**

Gelişen teknolojinin insanlara sağlamış olduğu rahatlık ve hız, iş dünyasını da etkilemiştir. Tacirler ticari uyuşmazlığa düştükleri zaman dava yoluna gitmektense daha hızlı ve az maliyetli olan alternatif yargılama yöntemlerine eğilim göstermeye başlamışlardır. Dava sürecinin uzunluğu ve artan dava masrafları iş dünyasını dava sürüncemesinden uzaklaştırmaya başlamış, bu aşamada uygulama alanı gittikçe genişleyen alternatif bir yargılama sistemi olan “tahkim” usulü devreye girmiştir. Şirketler hukuku alanındaki uyuşmazlıkların çözümünün, alanında uzman hakemlerce yapılacak olması da tahkimin şirketler hukuku uyuşmazlıklarına uygulanabilirliğini arttırmıştır. Tahkimi avantajlı kılan bir diğer sebep ise tahkim sürecinden geçen bir uyuşmazlığın daha kısa sürede sonuçlanmasıdır (Bozkurt ve Dost, 2005, s.2). Keza dava sürecinde verilen kararların kesinleşme süreci uzun zaman almaktadır. Tahkimin kamuyu etkileyen bir diğer avantajı ise devlet mahkemelerindeki iş yükünü almasıdır (Yıldırım, 2012, s.47).

Devletler şirketler hukuku uyuşmazlıklarının tahkim yoluyla çözümüne hukuk sistemlerinde yer vermiştir. Avrupa'da Fransa, Almanya, İsviçre, İspanya, İtalya, ABD ve İngiltere olmak üzere, şirketler hukuku alanındaki uyuşmazlıkların, şirket esas sözleşmesine tahkim şartı konulması suretiyle tahkim yoluyla çözülebileceği düzenlenmiştir. Fakat Alman hukuku ile ABD'nin hukuk sisteminde, halka açık şirketlerde esas sözleşmeye tahkim şartı konulması uygun bulunmamıştır (Altıntaş, 2023, s.1263). Buradaki yaklaşımın kaynağı, tahkimin “irade beyanı” kıstasına dayanmaktadır. Halka açık şirketlere, hisse satın almak suretiyle ortak olan kişinin, mevcut ve muhtemel uyuşmazlıkların çözümünde peşinen tahkimi kabul ediyor olması tahkimin “irade” koşulu ile bağdaşmamaktadır. Fakat bununla birlikte; halka açık şirketlerin de esas sözleşmesine tahkim şartını koyabilmelerinin mümkün olduğunu savunan birtakım yazarlar da bulunmaktadır (Akıncı ve Tepetaş, 2018, 46). Bu görüşü savunan yazarlar, halka açık şirkete ortak olmak isteyen kişinin, şirketin esas sözleşmesinin içeriğine ulaşması ve esas sözleşmedeki tahkim şartını öğrenmiş bir şekilde şirket ortaklığına girmiş olması durumu göz önüne almış ve şirkete ortak olacak kişinin tahkim şartını ve esas sözleşmedeki diğer koşulları peşinen kabul etmiş sayıldığını ve bu sebeple de tahkim şartının geçerli hale geldiğini savunmuşlardır. Bizim katıldığımız görüş, halka açık şirketlere de tahkim şartı yazılabileceği yönündedir. Tahkimin taraf iradesi yönü bu görüşümüzü desteklemese de; halka açık şirketlerde esas sözleşmenin aleni ve ulaşılabilir olması ve ortak olacak kişinin önceden esas sözleşme hükümlerine hakim olması olanağı tahkimin irade unsurunun temelini “bilme/öğrenme” ile atmaktadır. Bununla birlikte tahkim usulü tarafın durumunu ağırlaştırır ve tarafın menfaatini olumsuz yönde etkileyen bir yargılama yöntemi değildir. Bilakis tahkim usulünün birçok avantajı bulunmaktadır. Bununla birlikte gerek HMK



gerekse MTK ortak hükümlerle, tahkim anlaşması olmasa dahi dava dilekçesinde yazılı bir tahkim sözleşmesinin varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olmasını yeterli görmüştür (HMK md.412/3). Bu sebeple ortak adayı, esas sözleşmede bulunan tahkim şartını “bilerek” şirkete ortak olmayı ve bu haliyle de tahkimi kabullendiğini göstermektedir. Tahkim sözleşmesinin bir usul sözleşmesi niteliğinin yanı sıra borçlar hukuku bağlamında maddi hukuk sözleşmesi olarak da değerlendirildiğinden dolayı; tahkim şartını “bilme” ve “kabul” hususunda TBK’nın icap ve kabul ilişkisine de atıfta bulunmakta fayda vardır. Zira buradaki “bilme” ve “kabul” ilişkisi, TBK’daki icap-kabul ilişkisine de maddi hukuk bağlamında benzerlik göstermektedir. Özetle, hem HMK md.412/3 gereği hem de tahkim anlaşmasının maddi hukuk sözleşmesi cihetiyle yapılan yaklaşım sonucunda halka açık şirketlerin de esas sözleşmesine tahkim şartı konulabileceğini kanaatindeyiz.

### 3.3.1. Limited Şirket Uyuşmazlıklarının Tahkime Elverişliliği

Limited şirkette çıkabilecek uyuşmazlıklar, pay satış sözleşmesi başta olmak üzere pay sahipleri arasında çıkan uyuşmazlıklar ile şirket ve ortaklar arasındaki uyuşmazlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şirket içi hukuki uyuşmazlıkların tahkime elverişliliği konusunda görüş birliği olmasa da, baskın görüş limited şirket pay sahipleri arasındaki uyuşmazlıkların genel olarak tahkime elverişli olduğu yönündedir. Şirket esas sözleşme hükümlerinin geçerliliği, pay sahipleri sözleşmelerinde yer alan alım satım hakları, payın devrinin kısıtlanmasına ilişkin hükümler, oy sözleşmeleri ve pay sahiplerinin şirketler hukukundan kaynaklanan hakları ile temsilcilerin temsil yetkisi, görev ve sorumlulukları ile görevden alınmaları konuları genel olarak tahkime elverişli kabul edilen konulardır. Ortağın kar ve tasfiye payı, hazırlık devresi faizi, pay alım hakları gibi malvarlığına yönelik haklardan kaynaklanan uyuşmazlıkların da tahkime elverişli olduğu kabul edilmektedir. Genel hükümlere tabii olan ortağın bilgi edinme ve inceleme hakkına ilişkin çıkabilecek uyuşmazlıklar da tahkime elverişli olarak kabul edilmektedir (Akıncı ve Tepetaş, 2018, 55).

Temsil yetkisine ilişkin görev ve sorumlulukları kapsayan uyuşmazlıklar ile genel olarak yönetim kurulunun hakları ve sorumlulukları (huzur hakkı, ücret hakkı, yönetim ve temsil hakkı gibi) kapsamında olan uyuşmazlıklar da tahkime elverişli olarak kabul edilmektedir. Doktrindeki bir kısım yazarlar, yönetim kurulu kararlarının geçerliliğine, yokluk ve butlanına ilişkin kararların *erga omnes*(herkese karşı ileri sürülebilir haklar) etkisi olduğundan dolayı tahkimde elverişli bir konu olmadığını savunmaktadır (Çapar, 2020, s.27). Zira üçüncü kişilerin menfaatlerine yönelik kararlar tahkime elverişli değildir. Yine bu gerekçeyle herkese karşı ileri sürülebilir bir yenilik doğurucu hak ortaya çıkaracak olan kararların tahkime elverişli olmadığı kanaatindeyiz. Limited şirkette denetçinin sorumluluğuna ilişkin uyuşmazlıkların da genel olarak tahkime elverişli olduğu kabul edilmektedir. Fakat burada denetim işinin yeni TTK ile bağımsız denetçilere bırakılması ve bağımsız denetçilerle yapılan sözleşmenin niteliği hususu gündeme gelmektedir. Eğer bağımsız denetim sözleşmesi bir vekalet sözleşmesi niteliğindeyse taraflar anlaşarak tahkim yoluna gidebileceklerdir; fakat sözleşme bir hizmet sözleşmesi niteliğindeyse burada işveren-işçi konuları gündeme gelecektir. Yargıtay’ın iş uyuşmazlıklarına ilişkin tahkime elverişli olmadığı yönündeki içtihadı dolayısıyla da iş uyuşmazlığı niteliğine bürünen denetim sözleşmelerinde tahkim yolu uygulanmayacaktır (Çapar, 2020, s.27). Şirketin kuruluşundan doğan sorumluluk davalarında da sulh ve ibra yoluyla halledilebilme özelliği bulunduğu için tahkime elverişli olduğu kabul edilmektedir (Yıldırım, 2012, s.47).

Genel kurul kararlarının iptal ve butlanının tahkime elverişliliği konusunda, Ticaret Bakanlığının görüşü ve Yargıtay’ın yerleşik içtihatları genel kurul kararlarının yokluk, butlan ve iptaline ilişkin uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı yönündedir. Yargıtay 11. HD, 12.04.2012, E.2011/13485, K.2012/19915 sayılı kararında; tahkimin yalnızca tarafların iradelerine bağlı olarak yani davacı ve davalının mahkeme kararına ihtiyaç duymaksızın anlaşarak sonuçlandırabilecekleri uyuşmazlıklar için geçerli olabileceğini, genel kurul kararlarının iptaline ilişkin uyuşmazlığın ise yapılacak bir anlaşma ile çözülmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir (Altaş, 2017, s.120).

Limited şirkette çıkma, çıkarılma ve ayrılma akçesi konusunda çıkabilecek uyuşmazlıklar ise genel itibarıyla tahkime elverişlidir. Çıkma ve çıkarılma konuları ile ayrılma akçesine yönelik konular genellikle şahsın kendisini ilgilendiren konularda meydana gelmekte ve iradi yönü de bu sebeple ağır basmaktadır. Bundan dolayıdır ki; esas sözleşmeye eklenecek bir hükümlerle bu konular hakkında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü için tahkim yolu tercih edilebilir (Altaş, s.125).

Pay devrinin gerçekleşmesine yönelik çıkan uyuşmazlıklar açısından ise şirket esas sözleşmesinde genel kurul onay şartı kaldırılmışsa, yine esas sözleşmeye eklenecek bir tahkim maddesi ya da sonradan pay sahiplerinin





hepsinin onayıyla yapılacak bir tamamlayıcı sözleşme ile pay devrine ilişkin çıkabilecek uyuşmazlıklarda tahkim şartı öngörülebilir (Ayverdi, 2022, s.97). Fakat şirket sözleşmesinde genel kurul onay şartının kaldırılmasına ilişkin bir düzenleme yapılmamışsa burada pay devrinin geçerliliği için genel kurul onay şart olacaktır. Bu sebeple genel kurulun pay devrine ilişkin vereceği karar da bir genel kurul kararı olacağından tahkime elverişli olmayacaktır (Bahtiyar, 2022, s.453).

#### **4. LİMİTED ŞİRKET ESAS SÖZLEŞME VE İÇ YÖNERGELERİNDEKİ TAHKİM ŞARTI**

Tarafların serbestçe tasarruf yetkilerinin kısıtlandığı, taraf iradesine bağlı olmayan dava ve çekişmesiz yargı işleri (taşınmaz, ceza hukuku vs) ile taşınmaz aynından kaynaklanan konuların dışında kalan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olduğunu belirtmiştik. Taraflar tahkime elverişli bir konuda, tahkim iradelerini yazılı bir şekilde ortaya koyarak çıkabilecek uyuşmazlıkları tahkim yolu ile çözebileceklerdir. Şirketler hukuku açısından ise bu iradi kayda TTK md.579: *Bu Kanunun limited şirketlere ilişkin hükümlerinden ancak kanunda buna açıkça cevaz verilmişse sapabilir. Diğer kanunların öngörülmesine izin verdiği tamamlayıcı nitelikteki şirket sözleşmesi hükümleri, o kanuna özgülenmiş olarak hüküm doğururlar*, hükmüyle temel teşkil edecektir. Limited şirket ortakları esas sözleşmeye TTK md.579 uyarınca kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla tahkim şartı koyabilmektedir. Ticaret Bakanlığı da esas sözleşmeye konulacak tahkim kaydının geçerli olabilmesi için ortaklardan her birinin tahkim şartını kabul etmiş olması gerektiğini ve ticaret sicil müdürlüklerinin bu kriteri dikkat ederek tescil ve ilan işlemlerini yapması gerektiğini belirtmiştir (Karasu, 2015,s.25).

Tahkim anlaşmaları esas sözleşmeye konulacak bir kayıtle, esas sözleşmenin tamamlayıcı ek sözleşmeleri ile, sonradan yapılacak olan esas sözleşme değişikliğine eklenecek bir kayıtle veya şirket iç yönergelerine konulacak kayıt ile yapılabilmektedir. Bununla birlikte ortaklar kendi aralarında yapacakları bir ortaklık sözleşmesiyle de tahkim anlaşması yapabilmektedir (Mekengeç, 2019, s.13). Fakat burada yapılan tahkim anlaşması ortaklık sözleşmesinin taraflarını bağlayacaktır. Esas sözleşme değişikliği ile konulacak tahkim kaydı için oybirliği ile genel kurul kararı gerekmektedir. Yine esas sözleşme ile konulan tahkim kaydının kaldırılması için de genel kurulun toplanarak oy birliği ile karar alması gerekmektedir (Pulaşlı, 2022, s.1595). Halka açık şirketlerde kuruluş aşamasında konulan tahkim kaydı geçerliliğini korurken; esas sözleşme değişikliği ile tahkim kaydının kaldırılması için oybirliği kriteri aranacağından ve bu kriterin yerine getirilmesine imkan olmadığından dolayı esas sözleşmede olan tahkim kaydının sonradan kaldırılmasının mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Açıkladığımız bu sebeple, halka açık şirketler esas sözleşme değişikliği ile esas sözleşmeye tahkim kaydı da eklemeyecektir.

TTK md.579'un hukuki yerindeliliğinin yanı sıra esas sözleşmeye tahkim şartı konulabileceğine dair İsviçre Borçlar Kanununun md.697'sine benzer bir hükmün kanunumuza girmesi konuya açıklık getirmekle birlikte çok faydalı getirileri de olacaktır. Çünkü ortaklık ile hissedarlar arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde paralel yargılamanın önlenmesinin yollarından biri de esas sözleşmeye tahkim şartının konulmasıdır. İsviçre Borçlar Kanunu md.697'ye göre; *"1) Esas sözleşme, şirketler hukukuna dair uyuşmazlıkların İsviçre'de meydana getirilecek bir hakem kurulu tarafından çözümlenebileceğini öngörebilir. Esas sözleşmede aksi kararlaştırılmadığı sürece şirket, organlar ile organların üyeleri ve pay sahipleri tahkim şartı ile bağlıdır. 2) Tahkim yargılaması ise Hukuk Muhakemeleri Kanununun 3. kısmına tâbidir. Milletlerarası Özel Hukuk Hakkındaki 18.12.1987 Tarihli Federal Kanunun 12. kısım hükümleri uygulanmaz. 3) Esas sözleşme, özellikle bir tahkim kuralına atıfta bulunarak usulü düzenleyebilir. Hakem kararının hukuki sonuçları ile doğrudan etkilenebilecek kişilerin yargılamanın başlatılması ve sonuçlandırılması konusunda bilgilendirilmelerini, hakem kurulunun oluşturulmasını ve yargılamaya müdahil olarak katılabilmelerini düzenler."* Esas sözleşmenin değiştirilmesi salt çoğunluk gerektireceği için anonim şirket politikalarının uzun vadede devamlılığını ve hukuki işlemlere karşı güvenliği sağlamaktadır (Başaran ve Aydın, 2011, s.92). Esas sözleşme, anonim şirketlerin en temel metni olup, sadece pay sahiplerini değil, birçok çıkar grubunu da kapsadığından kanun koyucu, bu metnin içeriğinin serbestçe belirlenmesini uygun görmemiş ve TTK md. 340'ı düzenlemiştir (Pulaşlı, 2022, s.1596). Fakat limited şirketlerde, anonim şirketlerde nazarın tasarruf yetkisinin geniştir. Limited şirket esas sözleşmesine emredici hükümlere aykırı olmamak kaydıyla tahkim kaydı yazılabilmektedir. Limited şirket sözleşmesinin emredici hükümlere aykırı olması sonucu ortaya çıkan butlandan tahkim kaydı etkilenmemektedir. Esas sözleşmenin geçersizliği durumunda, içeriğindeki tahkim kaydı adeta bağımsız bir sözleşme gibi geçerliliğini korumaktadır (Dost, 2006, s.11).

Genel olarak bakıldığında, hissedarlar sözleşmelerinden (borçlar hukuku kapsamındaki sözleşmeler) kaynaklanan uyuşmazlıkların neredeyse tamamı tahkim yoluyla çözümlenebilmektedir. Çünkü bu uyuşmazlıklar genelde



tarafların çözmekte ve uzlaşmakta özgür oldukları konular arasında yer almaktadır (Ertabak, 2009, s.34). Uygulamada da bu tür sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde tahkim prosedürü kullanılmaktadır. Özellikle orta ve büyük ölçekli anonim şirketlerin hissedarları, aralarındaki anlaşmazlıkları, ilgili alanların iş uygulamalarını ve geleneklerini anlayan profesyoneller tarafından daha hızlı ve daha gizli bir şekilde çözüme kavuşturmak istemektedirler. Hissedar sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çoğu tahkim yoluyla çözümlense de, ortakların şirkete karşı açtıkları davalar, şirket esas sözleşmesinin tahkimi kabul etmemesi gibi nedenlerle çoğu zaman mahkemeye gitmek zorunda kalmakta, bu durum birçok paralel yargı sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, 28.10.2021 tarihinde İstanbul Ticaret Sicil Müdürlüğü'nde tescil edilerek 01.11.2021 tarihli 10441 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilan edilen esas sözleşmedeki tahkim şartı bu sorunları ortadan kaldırmaya dönük ilk adım olarak nitelendirilebilmektedir. İstanbul Ticaret Sicil Müdürlüğü'nce tescil edilen esas sözleşme hükmü ise şu şekildedir:

*“Pay sahipleri arasında veya şirket ve pay sahipleri arasında veya yönetim kurulu üyeleri ile şirket ve/veya pay sahipleri arasında, Türk Ticaret Kanunu'ndan, işbu esas sözleşme ve şirket kararlarından kaynaklananlar da dahil olmak üzere doğacak tüm uyuşmazlıklar, emredici hükümlere aykırı olmamak şartıyla, İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim Kuralları uyarınca nihai olarak tahkim yoluyla çözümlenecektir. Uyuşmazlıklar İstanbul Tahkim Merkezi tarafından belirlenecek tek hakem tarafından çözüme bağlanır. Hakem, İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim Kuralları yanında Türk Ticaret Kanunu'nun ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun ilgili uyuşmazlığa özgü esasa ve usule ilişkin hüküm ve kurallarını da uygulamakla yetkili ve görevlidir. Tahkim yeri İstanbul'dur. Tahkim dili Türkçe'dir.”*

Bu metnin Ticaret Siciline kayıtlı esas sözleşmede ilk tahkim maddesi olarak kabul edildiği ve hem pay sahipleri arasındaki yatay ilişkilerde hem de pay sahipleri ile ortaklık arasındaki dikey ilişkilerde geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tahkim şartının bağlayıcılığına ilişkin olarak, esas sözleşmeyi imzalamamış veya esas sözleşmenin tahkim kaydı getirilmesi suretiyle değiştirilmesi yönünde aktif olarak oy kullanmamış pay sahiplerine tahkim usulü uygulanmayacaktır (Sulu, 2022, s.517).

İç yönergeye tahkim şartının eklenmesi ya da tahkim usulünün uygulanabilmesi ayrıca bir iç yönerge yapılmasının önünde kanunen bir engel bulunmamaktadır. İç yönergeler, gerek genel kurul gerekse müdür/müdürler kurulu tarafından çıkarılabilmektedir. İç yönerge başlığında belirttiğimiz gibi, iç yönergeler ikinci dereceden esas sözleşme hükmündedir. Bu sebeple iç yönergeye tahkim şartı eklenmesi konusuna bütün ortaklar onay vermelidir. Bu gereklilik tahkim kaydının bütün ortaklar adına bağlayıcı olması için de zorunlu bir şarttır. İç yönerge, genel kurul kararı ile çıkarılacaksa, aranan nisap oy birliğidir. Oybirliğinin nihai sonucu olarak, genel kurulun hazırladığı iç yönergedeki tahkim şartı bütün ortaklar açısından bağlayıcı niteliktedir. Bunun yanı sıra müdür/müdürler kurulu tarafından çıkarılan iç yönergeye konulacak tahkim şartının kabulü noktasında da genel kurul kararında belirttiğimiz hususlar geçerlidir. Müdür/müdürler kurulunun yapacağı iç yönerge ile getirilecek tahkim şartına bütün ortaklar kabul beyanı ile imza atarlarsa tahkim şartı bütün ortakları bağlayacaktır. Ancak bazı ortaklar kabul edip bazıları etmezse, tahkim şartını içeren iç yönerge borçlar hukuku bağlamında bir sözleşme niteliğine bürünecek ve tahkim kaydı yalnızca kabul eden tarafları bağlayacaktır.

## 5. SONUÇ

Şirketler ticaret hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Ticari canlılığın aksamadan yürümesi için de bu alanda çıkan uyuşmazlıkların etkili ve hızlı bir şekilde çözülmesi önem arz etmektedir. Günümüz şirketler hukuku uyuşmazlıklarının çözümünde de tahkimin rolü gittikçe artmaktadır. Tahkim usulünün seçilmesiyle taraflar çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü için belirli bir hakem heyeti yahut kurumsal bir tahkim merkezi seçebilmekte ve uyuşmazlık daha hızlı ve daha az maliyetli olarak çözüme kavuşabilmektedir. Bununla birlikte tahkim yargılaması, mahkemelerin aksine gizlilik esasıyla yürütülmekte ve şirketlerin ticari sırlarının korunmasına da olanak sağlamaktadır.

Şirketler hukuku alanında çıkan uyuşmazlıkların çözümünde tahkime gidilmesinin önünde, tahkime elverişlilik konuları ve Yargıtay'ın içtihatları ile uygulamaya yönelik benimsediği kriterler haricinde, kanunen bir engel bulunmamaktadır. Fakat bir engelin bulunmaması bu alandaki problemlerin çözümüne kesin olarak bir açıklık sağlayamamıştır. Şirketler hukukuna ilişkin konularda tahkime gidilmesi usulü çoğunlukla Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarıyla ve doktrin ile şekillenmektedir. Bu sebeple TTK'da ticari tahkime yönelik çalışmalar yapılarak, tahkim usulünün şirketler hukuku açısından yasal çerçeveye oturtulması gerekmektedir. İsviçre ve Almanya gibi



ülkelerin çoğunda şirketler hukukunda tahkim usulü yasalaştırılmış ve doktrin ile üst mahkemelerin uygulamaları arasındaki teorik karışıklık giderilmiştir.

Tarafların tahkim sözleşmesi yapabilmesi için öncelikle uyumsuzluğun tahkime elverişli bir uyumsuzluk olması gerekmektedir. Fakat milletlerarası bağlamda “tahkime elverişlilik” konusu yeknesaklık arz etmemekte, her ülkenin hukukuna göre değişkenlik göstermektedir. Türkiye açısından tahkime elverişli konular daha önce detaylı olarak bahsettiğimiz gibi, taşınmaz aynından kaynaklı konulardan, kamu düzenine aykırılık teşkil eden konulardan ve taraf iradesine bırakılmamış konulardan bağımsız olarak belirlenen konulardır. Taraflar tahkime elverişli bir konuda karşılıklı anlaşarak tahkim usulünü seçebilmektedirler. Bununla birlikte taraflar uyumsuzluk konularından bir kısmını da tahkime götürme imkanına sahiptir. Şirketler hukukuna ilişkin uyumsuzlukların çözümünde, şirket tahkim anlaşmasını müstakil bir sözleşme şeklinde de düzenleyebilir, esas sözleşme içeriğine konulan bir kayıt ile de düzenleyebilmektedir. Tahkim kaydı bağımsız bir kayıttır. Esas sözleşmenin geçersizliği, içeriğindeki tahkim kaydını da geçersiz hale getirmemektedir. Tahkim usulü, tarafları devlet yargısında uzun süren davaların süruncemesinden kurtarmakta ve alanında uzman kişilerce adil, hızlı ve etkin kararlara kısa sürede ulaştırabilmektedir. Uyumsuzlukların hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması da ticaret hayatının daha da canlı hale gelmesine vesile olacaktır.

Tahkim anlaşmaları esas sözleşmeye konulacak bir kayıtle, esas sözleşmenin tamamlayıcı ek sözleşmeleri ile, sonradan yapılacak olan esas sözleşme değişikliğine eklenecek bir kayıt ile ve şirket iç yönergelerine konulacak kayıt ile yapılabilmektedir. Bununla birlikte ortaklar kendi aralarında yapacakları bir ortaklık sözleşmesiyle de tahkim anlaşması yapabilmektedir. Fakat burada yapılan tahkim anlaşması ortaklık sözleşmesinin taraflarını bağlayacaktır. Tahkim anlaşmasının temel kriteri olan irade unsuru, yapılacak olan tahkim anlaşmalarının net ve kesin olması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Bu sebeple bütün ortakları bağlayacak bir tahkim anlaşması için oybirliği şartı aranmaktadır. Bu çalışmamızda, limited şirket esas sözleşmesine ve iç yönergelerine konulacak tahkim kaydının hangi usullerle ve ne şekilde konulacağına değinilmiştir. Literatürde limited şirket özelinde, limited şirket esas sözleşmesine ve iç yönergelerine konulacak tahkim kaydına ilişkin yeterli sayıda çalışma olmadığından dolayı, hazırladığımız çalışma ile bu alana katkı sağlamak amaçlanmıştır.

#### **KAYNAKÇA**

- Akdağ Güney, N. (2016). *Anonim Şirket Yönetim Kurulu* (2. Baskı). Vedat Yayıncılık: İstanbul.
- Akıncı, Z., & Tepetaş, C.,(2018), *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Altaş, S.,(2017), *Türk Ticaret Kanuna Göre Limited Şirketler*, Seçkin Kitapevi, Ankara.
- Bahtiyar, M.,(2022), *Ortaklıklar Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Balsever, S.,(2017), *Limited Şirket Sözleşmesi*(İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Başaran, Ş., & Aydın,F.,(2011), *Yeni Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Tüm Yönleri İle Limited Şirketler*, Bilge Basım Yayın, Ankara.
- Batıgün, E.,(2021), Alman Hukukunda Milletlerarası Ticari Tahkimin Kanunlar İhtilafı Boyutu. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), s. 384-457.
- Bozkurt, E., & Dost, S.(2005), Devletlerin Yabancı Yatırımcıların Mülkiyet Hakkına Müdahalesine İlişkin
- Buluttekin, D. (2022). Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Tahkimin Değerlendirilmesi (HMK m. 407-444). *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(46), 251-294.
- Cengil, M.F.,(2022), Limited Şirket Sözleşmesinde Zorunlu Kayıtların Düzenlenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 302-325.
- Çapar, A.,(2020), Limited Şirkette Denetim(Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Develi Ayverdi, E. (2022). Limited Şirket Esas Sermaye Payının Devrine İlişkin Genel Kurul Kararı ve İptal Edilebilirliği. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 80(1), 81-116.
- Dost, S.,(2006), *Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi*, Asil Yayınları, Ankara.
- Ertabak,Ü.,(2009), *Tahkim Sözleşmesi ile İlgili İhtilaflar*, Legal Yayıncılık, İstanbul.



*Hukuk ve Politika Dergisi*, 1(1), s.1-18.

Karaköse, O.,(2022), *Limited Şirketlerde Yan Edim Yükümlülükleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Karşloğlu, H.,(2022), Anonim Şirketlerde İç Yönerge ve İç Yönergenin Yönetim Kurulunun Sorumluluğuna Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), s. 37-53.

Koç, H.,(2017), Anonim Şirketlerde İç Yönerge ve İç Yönergenin Benzer Hukuki Kurumlarla Olan İlişkisi. *Medeniyet ve Toplum*, 1(2), s.163-186.

Mekengeç, M.,(2019), Türk Şirketler Hukukundaki Bazı Durumlarda Tahkim Anlaşmasının Üçüncü Kişilere Teşmili Sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68(1), s.1-38.

Olarak ICSID Tahkim Uygulamasında Ortaya Çıkan Genel Prensipler Ve Sonuçları. *Uluslararası*

Pulaşlı, H.,(2022), *Şirketler Hukuku Şerhi*, Adalet Yayınevi, Ankara.

Pulaşlı, H.,(2017), *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, Adalet Yayınevi, Ankara.

Karasu,R.,(2015), *Anonim Şirketlerde Emredici Hükümler İlkesi*, Yetkin Yayınevi, Ankara.

Sulu, M. (2022). Pay Sahipleri Sözleşmelerinden Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk Ve Tahkim. *Ticaret Ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 8(2), 511-528.

Şahin Altıntaş, M. (2023). Şirketler Hukukunda Tahkim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(48), 1287-1284.

Şanlı, C., & Esen, E., & Figanmeşe, İ.,(2018), *Milletlerarası Özel Hukuk*, Vedat Kitapçılık, İstanbul.

Şanlı, C.,(2016), *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beta Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım, B.,(2012), Anonim Ortaklıklarda Şirket İçi Uyuşmazlıkların Milletlerarası Tahkim Yoluyla Çözümlemesi(Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).



ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

*Atf için / for cited: Akçay, S., Demirhan, Ş. (2024). Mükelleflerin Vergi Ahlakı ve Vergi Bilgisinin Vergi Bilinci Üzerine Etkisi. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 6, Sayı: 14, Nisan 2024, s. 62-77.*

## MÜKELLEFLERİN VERGİ AHLAKI VE VERGİ BİLGİSİNİN VERGİ BİLİNCİ ÜZERİNE ETKİSİ

Serkan AKÇAY<sup>1</sup>

Şueda DEMİRHAN<sup>2</sup>

### ÖZ

Vergi, kamu giderlerinin karşılamasında kullanılan temel bir finansman aracıdır. Her vatandaşın öncelikle yerine getirmesi gereken görevlerden birisidir. Devlet tarafından vergilerin eksiksiz olarak toplanabilmesi için tüm vatandaşların vergi bilincine sahip olması çok önemlidir. Vergi bilinci konusunda eğitimin önemi ve araştırılması bu çalışmanın konusudur. Çalışmada, Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu 1. ve 2. sınıf öğrencilerine anket çalışması uygulanarak vergi bilgisi, vergi ahlakı ve vergi bilinci düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Anket için, Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulunun seçilmesinin sebebi, bölüm sayısının çok olmasına rağmen müfredatında vergi ve muhasebe ile ilgili eğitimin yapıldığı tek bölümün Maliye Programı (Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü) olması ve bu bölümün anket sonucunu diğer bölümlerle kıyaslama isteğidir. Ankete katılan toplam öğrenci sayısı 89 kişidir. Anket verilerinin değerlendirme aşamasında ise, frekans analizi ve yüzdelerle dağılımlarla birlikte normallik testi, one-way anova testi ve bağımsız gruplar t-testi analizi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, belirgin olarak Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü öğrencilerinin vergi bilinci düzeylerinin diğer bölümlerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Vergi Bilgisi, Vergi Bilinci, Vergi Ahlakı

**JEL Sınıflandırma Kodları:** M40, M49, H2, E62.

## THE EFFECT OF TAXPAYERS' TAX MORALITY AND TAX KNOWLEDGE ON TAX AWARENESS

### ABSTRACT

Tax is a basic financing tool used to meet public expenses. It is one of the duties that every citizen must fulfill first. It is very important that all citizens have tax awareness so that taxes can be collected completely by the state. The importance of education and research on tax awareness is the subject of this study. In the study, it was aimed to determine the levels of tax knowledge, tax morale and tax awareness by applying a survey to the 1st and 2nd year students of Artvin Çoruh University Borçka Acarlar Vocational School. The reason why Borçka Acarlar Vocational School was chosen for the survey is that, although it has a large number of departments, the only department in its curriculum that provides tax and accounting-related training is Finance Program (Department of Finance, Banking and Insurance). The survey has been aimed to compare the results of the finance department with the results of other departments. The total number of students participating in the survey is 89 people. During the evaluation phase of the survey data, normality test, one-way anova test and independent groups t-test analysis were applied along with frequency analysis and percentage distributions. As a result of the study, it was observed that the tax awareness levels of the students of the Department of Finance, Banking and Insurance were significantly higher than the students of other departments.

**Keywords:** Tax Information, Tax Awareness, Tax Morality.

**JEL Classification Codes:** M40, M49, H2, E62

<sup>1</sup> 0000-0003-0646-4239, Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, serkan.akcay@artvin.edu.tr

<sup>2</sup> 0000-0003-0007-1768, Yüksek Lisans Öğrencisi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Y.L., sueda.demirhan@artvin.edu.tr



## 1. GİRİŞ

Genel bir tanımlama yapmakla birlikte; devletin toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak için ürettiği kamu hizmetlerinin temel finansman aracı olarak vergiler kullanılmaktadır (Sağlam, 2013: 317). Yine devletin, giderlerini karşılayabilmek amacıyla borçlanma, emisyon, harç, bağışlar, taşınır ve taşınmaz satışı, vergiler gibi fazla miktarda gelir elde etme seçeneği vardır. Bu seçenekler içinde en fazla kullanılanı ise vergidir. Verginin akla gelen ilk seçenek olmasının sebebi ise, harcamaların finanse edilmesi için kullanılacak seçenekler arasında en makulü olmasıdır (Özcan ve Akyel, 2020: 55). Yani, vergi toplamının maliyetinin ve kolaylığının diğer seçeneklerden daha önde olması ve vergi toplamının ekonomik göstergeler üzerinde iyileştirici etkisinin de çok fazla olması vergiyi cazip kılar.

Ayrıca, devlet gelirleri içerisinde oransal olarak kayda değer bir orana sahip olan vergi gelirleri mali bir özveride bulunan vergi yükümlüsü içinde fazlasıyla önemlidir. Bu yönden vergilendirmenin yalnızca iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan değil bizzat vergi yükümlüsü açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. (Teyyare ve Kumbaşı, 2016: 3).

Çalışmada öncelikle vergi ile ilgili kavramsal çerçeve üzerinde durulmuş, sonrasında ise araştırmanın temel konusu olan vergi bilgisi, vergi ahlakı ve vergi bilinci kavramlarına değinilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak ise ilgili kavramlar anket yöntemi ile analiz edilmiş ve bunun için SPSS.25 paket programı kullanılmıştır.

## 2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Vergi bilgisi, vergi bilinci ve vergi ahlakının bireyler üzerinde etkisinin literatürde farklı çalışmalara konu olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar özetle şunlardır:

Ömürbek vd. (2007) çalışmalarında, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF IV. sınıf öğrencilerine anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmaya göre, Türkiye’de potansiyel vergi mükellefi durumundaki üniversite öğrencilerine göre vergi ödemeyi belirleyen en önemli faktörler sırasıyla şunlar olmuştur. Ödenmiş olan vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi, daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimi ve adil bir vergi yükü dağılımıdır.

Taytak (2010) çalışmasında, Uşak şehrinin merkez ilçesinde öğrenim gören ilköğretim 2. Kademe (6-7-8. Sınıf) öğrenciler üzerinde vergi karşısındaki düşünceleri anket yöntemiyle ölçülmüştür. Çalışma neticesinde, öğrencilerin vergi ile kamu hizmeti arasındaki bağı doğru şekilde algılayarak oluşturduğunu ve vergi bilinci konusunda öncelikli olarak birinci adımın aileler tarafından gerçekleştirildiğinin görüldüğü ifade edilmiştir.

Yeşilyurt (2015) çalışmasında, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Maliye Bölümü öğrencilerine anket yöntemi ile çalışma yapılmıştır. Çalışmada vergi bilincinin vergi ahlakı düzeyi üzerinde bulunan etkisi incelenmiştir. Çalışmada, öğrencilere yöneltilen anket sorularının hem mali hem de dini boyutu göz önünde bulundurularak ayrı iki alan olan bu bölümlerdeki öğrenci görüşleri incelenmiştir. İncelenen görüşler neticesinde, ilahiyat bölümünün katılım oranı maliye bölümü öğrencilerine nazaran daha fazla olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Demir ve Cığerci (2016) çalışmalarında, Afyonkarahisar şehir merkezindeki ilköğretim III. ve IV. sınıf ilköğretim öğrencilerinin vergi bilinci durumları ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın neticesinde üç aşamalı ilerleyen sürecin eğitim aşamasında öğrencilere kamu spotu izletilmiş ve ardından yapılan anket sonuçlarında vergi bilincinin oluşması ve doğru algılanmasında kamu spotunun önemlilik arz eden bir pay edindiğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuklara yönelik bu etkinlikleri yalnızca vergi haftalarıyla sınırlı tutmak yerine daha geniş bir zamana yaymak, toplumda olumlu düzeyde vergi bilinci oluşumuna katkı sağladığını göstermektedir.

Teyyare ve Kumbaşı (2016) çalışmalarında, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi I. ve IV. sınıf Maliye Bölümü öğrencilerine anket yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada, vergi ahlakı ve vergi bilinci seviyesi tespit edilip bahsi geçen kavramların gelişimine maliye bölümünün katkısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma sonucunda maliye bölümü IV. sınıf öğrencilerinin I. sınıf öğrencilerine göre vergi ahlakı ve bilinci seviyelerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmış ve maliye bölümü eğitiminin pozitif etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Yanık ve Doğan (2022) çalışmalarında, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (RTEÜ) İİBF öğrencilerine anket, vergi algısı ve vergi bilinçlerini belirlemek gayesiyle yapılmıştır. Çalışmanın neticesinde, RTEÜ öğrencilerinin vergi bilinç ve algılarının ileri seviyede olduğu görülmekte olup, vergilere dayalı eğitimin vergi bilinç ve algısı ile ilgili önemli bir katkısının bulunabileceği düşünülmekte olduğu ifade edilmektedir.



### 3.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

#### 3.1.Vergi Tanımı ve Türleri

Vergi, ortak ihtiyaçlarla ilgili kamusal işlevleri yerine getirebilmek için gerekli olan gelirin elde edilmesi yahut devletin ekonomiye müdahale ederek herhangi bir karşılık beklemeden devlete verilen mecburi bir katkı olarak tanımlanmıştır (McGee, 2004:16). Devletlerin benimsemiş olduğu görev ve sorumlulukların geçmişten günümüze değişimle birlikte ve buna bağlı olarak yaptıkları giderlerde aynı şekilde değişerek artış göstermektedir (Polat vd., 2013: 243). Dolayısıyla devletler egemenliğini kullanarak görevlerini yerine getirebilmesi için, özellikle de kamu harcamalarını karşılaması amacıyla zorunlu, karşılıksız ve tek yanlı bir ödeme niteliği taşıyan vergileri finansman aracı olarak kullanır (İlhan, 2007: 2). Diğer bir tanıma göre vergi, kamusal hizmetlerin karşılanabilmesi amacıyla devletin, egemenlik hakkını kullanarak kanuna dayanarak, almış olduğu parasal tutarlardır (Edizdoğan vd, 2018: 114).

Tablo 1' de gösterildiği üzere, devlet ekonomisinin en önemli gelir kaynağını oluşturan vergilerin kaynaklarına göre sınıflandırıldığı ve bu sınıflandırmanın dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler olarak yapıldığı görülmektedir. Dolaysız vergilerin altında yer alan vergiler, kişilerin gelirinden ve servetinden alındığını, dolaylı vergilerin ise harcamalar üzerinden alındığına yer verilmektedir (Aydoğdu ve Sever, 2022: 262). Dolaysız vergiler, adından da anlaşıldığı üzere vergi yükümlüsü olan bireylerin gelirleri ve servetleri üzerinden alınan vergilerdir. Dolaylı vergiler ise, bireylerin harcamaları üzerinden harcama miktarına göre artıp azalan vergilerdir.

**Tablo 1.**Kaynaklarına Göre Vergi Türleri

Dolaysız Vergiler		Dolaylı Vergiler
Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Servet Üzerinden Alınan Vergiler	Harcama Üzerinden Alınan Vergiler
<ul style="list-style-type: none"><li>- Gelir Vergisi</li><li>- Kurumlar Vergisi</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>- Veraset ve İntikal Vergisi</li><li>- Emlak Vergisi</li><li>- Motorlu Taşıtlar Vergisi</li><li>- Değerli Konut Vergisi</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>- Katma Değer Vergisi</li><li>- Özel Tüketim Vergisi</li><li>- Özel İletişim Vergisi</li><li>- Şans Oyunları Vergisi</li><li>- Damga Vergisi</li><li>- Gümrük Vergisi</li><li>- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi</li><li>- Vs.</li></ul>

Kaynak: (Şenyüz. vd., 2015)

Vergi, gelir, servet veya harcama üzerinden alınmış olsa da, sonuç olarak mükellefiyetin gelirinden ödenir. Bundan dolayı gelir vergisi, gelirin elde edilmesiyle, servet vergisi; herhangi bir şekilde servet edinilmesiyle, harcama vergisi ise gelir ve servetin bir kısmı veya tamamının elden çıkarılması başka bir deyim ile harcanması anında alınmaktadır (Aydoğdu ve Sever, 2022: 262).



### **3.2.Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Kavramları**

Anketin konusu olan vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları verginin etkin olarak toplanabilmesi için toplumdaki bireylerde üst düzeyde olması gereken kavramlardır. Vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramları aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

#### **3.2.1.Vergi Bilinci**

Vergi bilinci verginin farkında olmaktır (Dornstein, 1987). Kamusal mal ve hizmetlerin karşılanması için toplumun ayırımına varan toplumların vergi ödevini yerine getirmesindeki arzu ve isteklilik seviyesine vergi bilinci denir. Bu isteklilik seviyesi ne kadar yüksek seviyede olursa vergilemede etkinlik de o seviyede yüksek ve etkin olur (Teyyare ve Kumbaşı, 2016: 4; Yıldız ve Bakır, 2019: 295).

Günümüzde ülkemizin modern vergi yaklaşımıyla aynı doğrultuda olmasıyla birlikte bildirim dayalı vergileme söz konusudur. Söz konusu bu vergileme, vergiyle ilgili temel yükümlülüklerin şahsen vergi yükümlüsü olarak ifa edilmesi manasına gelmektedir (Ömürbek vd., 2007: 103-104).

Bildirim yönteminin dayanak unsuru, yükümlünün vergi karşısındaki durumunun yine en iyi kendisinin belirleyeceği olacaktır. Ancak bildirim yönteminin başarısı için büyük ölçüde yükümlünün vergi bilincine ve aynı zamanda idarenin yükümlülerine ait bildirimlerinin doğruluğunu araştırmasındaki başarısına bağlıdır (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012: 121).

Söz konusu vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda, kişilerin veya kurumların ödemiş oldukları vergilerin kendilerine nasıl ve ne şekilde döneceğini ve ödemiş oldukları vergilerin devlet tarafından nasıl kullanıldığını bilirler. Bunun sonucunda ise kendi üstlerine düşen vergiyle alakalı yükümlülüklerini kendilerinden umulduğu şekilde, içlerinden gelerek ve isteyerek ifa ederler (Organ ve Yegen, 2013: 243).

#### **3.2.2.Vergi Ahlakı**

Bilindiği üzere, insan sadece bir şahıs değil, her daim toplumun içerisinde bulunan ve bulunduğu toplumla ilişki ve iletişim içerisinde olan sosyal bir kişiliktir. Ahlak ise, bireyler arasındaki ilişkilerin gelişimini ve yürütülmesini sağlayan bir sistemdir (Tosuner ve Demir, 2009: 2).

Vergi ahlakı konusunda yapılan çalışmalarda birden çok tanım yapılmasına rağmen hali hazırda kesin bir tanım bulunamamaktadır. Fakat, genel olarak bir tanımlama yapılacak olunursa, kişilerin vergi ödemesi konusunda takındığı davranış ve duygu üsluplarının seviyesidir (Teyyare ve Kumbaşı, 2016: 5). Vergi ahlakı konusundaki ilk çalışmaların yükümlülerin vergiyle ilgili tutum ve tutumlarını inceleyen ilk bilim insanı olan Alman Maliyeci Günter Schmolders'tir. Schmolders'inde olduğu bu çalışma Köln Vergi Psikolojisi Okulu tarafından yapılan 1960-1970'li yıllarda yapılmıştır (Torgler, 2003: 5). Ayrıca vergi karşısında mükellefin gösterdiği hâl ve hareket tamamen birey odaklı bir seçime bağlı değildir. Yükümlülerin vergi bakımından ahlakı seviyesini belirleyen birden çok kültürel ve sosyal kriter bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında devlete ve kamu kurumlarına duyulan vatandaşlık bilinci ile güven duygusu gelmektedir. Vergi ahlakı bu yönüyle iktisadi olmasının yanı sıra sosyal bir kural olarak kabul edilmelidir (Cullis ve Lewis,1997: 311).

Bir toplumun vergi ahlakı ekonomik yapı, demografik faktörler ve vergi kültürü gibi değişkenlerden etkilenir. Denetlenmenin ve ceza miktarının çok olduğu bir toplumda vergi ahlakının düşük olması, vergilemeden istenildiği şekilde verim sağlanamadığı sonucuna varılır (Ayas ve Saruç, 2015: 178) Dolayısıyla bireylerin vergi ahlakı ve vergi bilinci düzeyleri vergilemenin yapılması açısından önem arz etmektedir.

## **4.ARAŞTIRMA**

Çalışmada, amaç, yöntem, metodoloji ve bulgulara aşağıda yer verilmiştir. Çalışma, anket yöntemi yapılarak tamamlanmıştır.

### **4.1.Amaç ve Yöntem**

Çalışmanın amacı, vergi yükümlüsü olan yükseköğretim öğrencilerinin vergi bilgisi ve vergi ahlakının vergi bilinci üzerindeki etkilerinin irdelenmesidir.

Araştırma verilerinin toplanması için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunun hazırlanması sırasında Teyyare ve Kumbaşı (2016) çalışmasında yer alan anket formundan yararlanılmıştır. Anket metodu olarak ise



çevrimiçi ve yüz yüze olacak şekilde uygulanacak kitle için basit tesadüfi örneklem tekniği belirlenmiştir. Örneklem boyutu olarak Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar MYO 2022-23 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar döneminde aktif okuyan öğrencilere uygulanmıştır ve anketin uygulanabilmesi için Artvin Çoruh Üniversitesi'nden gerekli etik izinler alınmıştır. Ancak 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli deprem nedeniyle YÖK kararı doğrultusunda bahar dönemi çevrimiçi olarak devam etmesi çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

#### 4.2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma kapsamında, 2023 yılında Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu bölümlerindeki I. ve II. sınıf seviyelerinde eğitim alan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda adı geçen bölümler ve sınıftaki öğrencilere toplamda 89 adet anket yapılmıştır. Uygulanan anketlerin 5 adeti analizden çıkartılmıştır. Analizden çıkarılmasının nedeni ise 3 adet anketin demografik bilgiler kısmında yer alan kayıp gözlem bulunması ve bu gözlemlerin doldurulma aşamasında analizde doğru sonuçlar alınamayacağı görüşü ve 2 adet anketin ise gelirlerin uç değer oluşturmasından kaynaklıdır. Bu örneklemin tercih edilmesinin sebebi meslek yüksekokulu bünyesinde vergi ve muhasebe alanında ders alan ve alacak olan öğrenciler ile bu eğitimi almayan diğer bölümlerdeki öğrencilerin ne düzeyde vergi bilincine sahip olduklarının tespitine imkân sağlanmasıdır. Ayrıca yapılan çalışma ile demografik özelliklerine göre de vergi bilincine sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada veri toplama için kullanılan anket formu 5'li likert ölçeğe göre hazırlanmıştır. Ölçekte, Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum şeklindeki yanıt düzeylerinde 30 adet öneri bulunmaktadır. Söz konusu önerilerde öğrencilerin vergi bilgisi, vergi ahlakı ve vergi bilinci konularındaki algılamaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, ankete katılanların kişisel bilgilerinin ölçmeye dayalı öneriler de bulunmaktadır. Yapılan çalışma kapsamında öncelikle kayıp gözlem bulunan sorulara gözlem ataması yapılmıştır ve sonrasında soruların güvenilirliğine yönelik güvenilirlik analizi yapılmıştır. Sonucun olumlu çıkmasıyla diğer analizler yapılmıştır. Anket verilerinin değerlendirme aşamasında ise kullanılan frekans analizi ve yüzdelik dağılımlarla birlikte normallik testi, basıklık-çarpıklık değerleri sonucu one-way anova testi ve bağımsız gruplar t-testi analizi uygulanmıştır.

Veri analizine geçmeden önce, Tablo 2' de gösterildiği gibi kayıp gözlem bulunan 3 öneride medyan yöntemiyle kayıp gözlem aktarması yapılmıştır. EM (Estimated statistic) tablosunda yer alan sig: ,676 çıktığından ve anlamlılık düzeyinde HO: 0,05 üzerinde olduğundan kabul edilir. Tablo 2'deki veriler doğrultusunda kayıp gözlem ataması yapılmıştır.

**Tablo 2, EM (Estimated statistic) Kayıp Gözlem Tablosu**

	F	Ortalama	Standart sapma	Missing		No. of Extremes <sup>a</sup>	
				Count	Percent	Low	High
Ö.1	82	2,96	1,271	2	2,4	0	0
Ö.22	83	3,82	1,149	1	1,2	0	0
Ö.25	83	3,48	1,151	1	1,2	7	0

Little's MCAR test: Chi-Square = 4,004, DF = 6, Sig. = ,676

(Ö: Öneri)

#### 4.3. Bulguların Değerlendirilmesi ve Yorumlanması

Yapılan çalışmanın istatistiksel analizlerine geçmeden önce ankette 30 sıralı (Ordinal) ölçekteki değişkenler kullanılarak ve bulunan önerilerin içsel tutarlılığını belirlemek için Cronbach Alpha güvenilirlik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda Alpha 0,00 ile 0,40 aralığındaysa ölçek güvenilir değil, 0,40 ile 0,60 aralığındaysa ölçeğin güvenilirliği az, 0,60 ile 0,80 aralığındaysa ölçeğin güvenilirliği fazla ve 0,80 ve 1,00 aralığında ise ölçeğin güvenilirliği çok fazla olarak nitelendirilmektedir (Kalaycı, 2010). Çalışmada yapılan analiz sonucu Tablo 3'teki verilere göre Cronbach Alpha Katsayısı 0,883 olarak hesaplanmış olup sosyal bilimler olarak ve literatüre göre güvenilirlik aralığı olarak  $1,00 > 0,883 > 0,80$  olması nedeniyle yüksek derecede güvenilirliğe sahiptir.



**Tablo 3.**Güvenirlilik Analizi ve Ögeler Arası Korelasyon Matrisi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0,883	0,889	30

Katılımcıların kişisel bilgileriyle alakalı dağılım Tablo 4'te sunulmuştur. Katılımcıların kişisel değişkenleriyle alakalı dağılımlar cinsiyet, medeni durum, gelir durumu, sınıflara ve bölümlere göre dağılımı, yaş ve hangi tür vergi verme durumlarına göre dağılımlarının frekans ve yüzdeliklerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

**Tablo 4.**Katılımcılara Ait Kişisel Bilgiler

TÜR	Kişisel Bilgiler	F	%
Cinsiyet	Kadın	59	70,2
	Erkek	25	29,8
Medeni Durum	Bekâr	66	78,6
	Evli	14	16,7
	Diğer	4	4,8
Öğrenim Düzeyi	1.Sınıf	37	44,0
	2.Sınıf	47	56,0
Bölmelere Göre Dağılım	Elektrik Enerji Bölümü	11	13,1
	Elektronik ve Otomasyon Bölümü	5	6,0
	Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü	13	15,5
	Maliye Programı(Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü)	9	10,7
	İnşaat Bölümü	20	23,8
	Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü	8	9,5
Yaş	Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü	18	21,4
	18-31 arası	70	83,3
	31-44 arası	12	14,3
Gelir Durumu (Aylık/TL)	44- üzeri	2	2,4
	0-10000	70	83,3
	10000-20000	13	15,5
Gelir Vergisi	20000 ve üzeri	1	1,2
	Evet	45	53,6
Kurumlar Vergisi	Hayır	39	46,4
	Evet	8	9,5
Emlak Vergisi	Hayır	76	90,5
	Evet	18	21,4
Motorlu Taşıtlar Vergisi	Hayır	66	78,6
	Evet	27	32,1
Özel Tüketim Vergisi	Hayır	57	67,9
	Evet	33	39,3
Katma Değer Vergisi	Hayır	51	60,7
	Evet	37	44,0
TOPLAM	Hayır	47	56,0
		84	100

Tablo 4 incelendiğinde araştırmanın kapsamında bulunan kişilerin %70,2'si kadın iken %29,8'nin erkek, %78,6'sı bekar, %16,7'si evli, %4,8'i ise diğer, %44,0 1. sınıf ve %56,0'ı 2. sınıftır. Bölmelere göre dağılım incelendiğinde



ise %13,1'i Elektrik Enerji Bölümünü, %6,0'sı Elektronik ve Otomasyon Bölümünü, %15,5'i Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, %10,7'si Maliye Programı(Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü) %23,8'i İnşaat Bölümü, %9,5'i Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümünü ve %21,4'ü Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü öğrencilerin katılımı ile oluştuğu gözlenmektedir. Katılımcıların yaş aralığına göre incelendiğinde 18-31 yaş aralığında %83,3 ile aynı zamanda en çok katılımcının yer aldığı, 31-44 yaş arasında %14,3'ü, 44 ve üzeri yaş aralığında ise %2,4'ünden oluşmaktadır. Gelir seviyesi açısından bakıldığında öğrencilerin çoğunluğunun yer aldığı 0-10000 TL arasında gelire sahip kişi yüzdesi %83,3'ünü, 10000-20000 TL arasında %15,5'nin ve 1 kişinin de 20000 TL ve üzeri alanda en az aralıkta yer alan %1,2'lik dilimde yer almaktadır.

Katılımcılara ait bilgiler doğrultusunda, Tablo 4'te hangi tür vergi verdiklerine dair bilgilere bakılacak olursa; gelir vergisi verme durumuna göre %53,6'lık kısmı gelir vergisi verdiğini işaretlerken, %46,4'lük kısmı ise gelir vergisi vermediğini işaretlemiştir. Kurumlar vergisini ise %9,5'i verdiğini işaretlerken, %90,5' i vergi vermediği "Hayır" seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılara yüzdesel olarak bakıldığında, en çok gelir vergisi seçeneğinde "Evet" seçeneğini işaretleyerek katılım sağladıkları görülmekte, diğer yandan en az katılımı ise kurumlar vergisine sağladıkları görülmektedir.

#### 4.3.1.Vergi ile İlgili Önerilere Verilen Cevapların Değerlendirilmesi

Öğrencilere vergi ile ilgili bilgilerini belirlemek amacıyla 5'li likert ölçeği kullanımıyla toplam 7 öneride bulunmuş ve bu önerilere katılım düzeyleri sorulmuştur.

Tablo 5'te, öğrencilerin vergi ile ilgili önerilere katılım düzeyleri görülmektedir. En düşük katılma düzeyi "Kesinlikle Katılmıyorum (1)", ortalama katılım düzeyi "Kararsızım (3)" ve en yüksek katılma düzeyi "Kesinlikle Katılıyorum (5)" seçenekleridir. Öğrencilerin verdiği yanıtlara göre; ortalaması üçten yüksek önerilerin kabul gördüğü, ortalaması üçten düşük önerilerin ise kabul görmediği kabul edilmiştir. Tablo 5'teki verilere göre, ortalaması üçten küçük olan tek madde 2,98 ortalama ile "Ö.1-Vergi karşılıksız olarak alınmaktadır" maddesi olduğundan öğrenciler olumlu katılım göstermemiştir. Diğer 6 maddeye verilen yanıtların ortalaması üçten büyük olduğundan ve en yüksek katılımın sağlandığı 4,38 ortalama ile "Ö.4-Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır" maddesi katılımcıların olumlu katılım gösterdiği sonucuna varılmaktadır.

**Tablo 5.** Vergi Bilgisi ile İlgili Öneriler (Frekans, Yüzde, Ortalama ve Standart Sapmaları)

Öneriler		1	2	3	4	5	Ort.	S. S
Ö.1	n	9	26	20	15	14	2,98	1,258
	%	10,7	31,0	23,8	17,9	16,7		
Ö.2	n	5	15	26	25	13	3,31	1,119
	%	6,0	17,9	31,0	29,8	15,5		
Ö.3	n	6	18	20	20	20	3,36	1,258
	%	7,1	21,4	23,8	23,8	23,8		
Ö.4	n	4	2	3	24	51	4,38	1,017
	%	4,8	2,4	3,6	28,6	60,7		
Ö.5	n	5	18	12	32	17	3,45	1,206
	%	6,0	21,4	14,3	38,1	20,2		
Ö.6	n	5	10	21	36	12	3,48	1,070
	%	6,0	11,9	25,5	42,9	14,3		
Ö.7	n	6	6	5	37	30	3,94	1,165
	%	7,1	7,1	6,0	44,0	35,7		

Not: n: 84, Ort.: Ortalama, S.S.: Standart Sapma, Ö: Öneri

Kesinlikle Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Kararsızım(3), Katılıyorum(4), Kesinlikle Katılıyorum(5).



#### 4.3.2. Vergi Ahlakı ile İlgili Önerilere Verilen Cevapların Değerlendirilmesi

Öğrencilere vergi ahlakı düzeylerini tespit etmek amacıyla 5'li likert ölçeği kullanılarak toplam 11 öneride bulunulmuş ve bu önerilere katılım düzeyleri sorulmuştur.

Tablo 6'da, öğrencilerin vergi ile ilgili önerilere katılım düzeyleri görülmektedir. Tablo 6'teki verilere göre, ortalaması üçten küçük olan 10-12-13 maddeler iken, ortalaması üçten büyük olan 8-9-11-14-15-16-17-18 önerileri katılımcılar tarafından kabul görmüştür. En yüksek katılın 3,65 ortalama ile "Ö.16-Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü artırır" ifadesi iken, en düşük ortalama ile "Ö.10-Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır" ve "Ö.13-Eğer fırsatım olsaydı vergi kaçırırdım" ifadeleri 1,99 ortalama ile katılımcılar olumlu katılım göstermemektedir.

**Tablo 6.** Vergi Ahlakı ile İlgili Öneriler (Frekans, Yüzde, Ortalama ve Standart Sapmaları)

Öneriler		1	2	3	4	5	Ort.	S. S
Ö.8	n	6	14	9	34	21	3,60	1,233
	%	7,1	16,7	10,7	40,5	25,0		
Ö.9	n	7	14	11	36	16	3,48	1,217
	%	8,3	16,7	13,1	42,9	19,0		
Ö.10	n	42	20	10	5	7	1,99	1,275
	%	50,0	23,8	11,9	6,0	8,3		
Ö.11	n	15	4	8	31	26	3,58	1,433
	%	47,9	4,8	9,5	36,9	31,0		
Ö.12	n	21	19	12	16	16	2,85	1,477
	%	25,0	22,6	14,3	19,0	19,0		
Ö.13	n	41	22	7	9	5	1,99	1,247
	%	48,8	26,7	8,3	10,7	6,0		
Ö.14.	n	13	7	15	31	18	3,40	1,336
	%	15,5	8,3	17,9	36,9	21,4		
Ö.15	n	7	12	25	23	17	3,37	1,200
	%	8,3	14,3	29,8	27,4	20,2		
Ö.16	n	6	7	18	32	21	3,65	1,156
	%	7,1	8,3	21,4	38,1	25,0		
Ö.17	n	5	10	21	29	19	3,56	1,144
	%	6,0	11,9	25,0	34,5	22,6		
Ö.18	n	3	9	28	30	14	3,51	1,012
	%	3,6	10,7	33,3	35,7	16,7		

Not: n: 84, Ort.: Ortalama, S.S.: Standart Sapma, Ö: Öneri

Kesinlikle Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Kararsızım(3), Katılıyorum(4), Kesinlikle Katılıyorum(5).

#### 4.3.3. Vergi Bilinci ile İlgili Önerilere Verilen Cevapların Değerlendirilmesi

Öğrencilere vergi bilinci düzeylerini tespit etmek amacıyla 5'li likert ölçeği kullanılarak toplam 12 öneride bulunulmuş ve bu önerilere katılım düzeyleri sorulmuştur

Tablo 7'de yer alan verilere göre, ortalaması üçten küçük olan tek madde, 2,98 ortalama ile "Ö.23-Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma isteği de azalır" maddesi olduğundan, bu maddeye öğrenciler olumlu katılım göstermemişlerdir. Diğer 11 maddeye verilen yanıtların ortalaması ise üçten büyüktür. En yüksek katılımın sağlandığı madde ise, 4,15 ortalama ile "Ö.27-Ödenen vergilerin nereye harcandığının vatandaşa açıklanması vergi bilincini artırır" maddesidir. Bu madde de, anket katılımcılarının en olumlu katılım gösterdiği maddedir.



**Tablo 7.** Vergi Bilinci ile İlgili Öneriler (Frekans, Yüzde, Ortalama ve Standart Sapmaları)

Öneriler		1	2	3	4	5	Ort.	S. S
Ö.19	n	6	8	18	36	16	3,57	1,122
	%	7,1	9,5	21,4	42,9	19,0		
Ö.20	n	9	14	21	27	13	3,25	1,121
	%	10,7	16,7	25,0	32,1	15,5		
Ö.21	N	9	12	23	26	14	3,29	1,218
	%	10,7	14,3	27,4	31,0	16,7		
Ö.22	N	3	10	15	26	30	3,82	1,145
	%	3,6	11,9	17,9	31,0	35,7		
Ö.23	N	14	18	20	20	12	2,98	1,308
	%	16,7	21,4	23,8	23,8	14,3		
Ö.24	N	9	19	19	25	12	3,14	1,233
	%	10,7	22,6	22,6	29,8	14,3		
Ö.25	N	7	9	21	32	15	3,46	1,156
	%	8,3	10,7	25,0	38,1	17,9		
Ö.26	N	15	5	24	27	13	3,21	1,299
	%	17,9	6,0	28,6	32,1	15,5		
Ö.27	N	3	2	13	27	39	4,15	1,012
	%	3,6	2,4	15,5	32,1	46,4		
Ö.28	N	3	5	11	33	32	4,02	1,041
	%	3,6	6,0	13,1	39,3	38,1		
Ö.29	N	3	9	19	34	19	3,68	1,055
	%	3,6	10,7	22,6	40,5	22,6		
Ö.30	N	9	9	24	27	15	3,36	1,209
	%	10,7	10,7	28,6	32,1	17,9		

Not: n: 84, Ort.: Ortalama, S.S.: Standart Sapma, Ö: Öneri

Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum(2), Kararsızım(3), Katılıyorum(4), Kesinlikle Katılıyorum(5).

Vergi ile ilgili yapılan literatür taramasında, özellikle vergi bilinci ve vergi ahlakı alanında birçok çalışmanın olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada, anket uygulanan öğrencilerin algısı ölçülecek olup, bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan hipotezler test edilecektir.

Aşağıda belirtilen bu hipotezlerin reddilmesi sonucunda sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Sıfır hipotezi genel olarak Ho olarak gösterilmekte olup test edilecek parametrik değeri ifade etmektedir. Sıfır hipotezi, aynı zamanda kuramda açıklanan parametrik değerle gerçekleşen değer arasında “fark yoktur” ilkesine dayanak oluşturmaktadır (Kalaycı, 2010)

Hipotezler

H1: Vergi bilgisi vergi ahlakı ve vergi bilincinin cinsiyete göre anlamlı farklılık vardır.

H2: Vergi bilgisi, vergi ahlakı ve vergi bilincinin bölümlere göre dağılımına göre anlamlı farklılık vardır.

Normallik testi uygulandığında sig. Değerlerinin yer aldığı Tablo 8’de yer almaktadır.

**Tablo 8.**Normallik Testi

Normallik Testi						
	Kolmogorov-Smirnov <sup>a</sup>			Shapiro-Wilk		
	Statistic	Df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Vergi Bilgisi	0,086	84	0,178	0,973	84	0,073
Vergi Ahlakı	0,073	84	,200*	0,991	84	0,837
Vergi Bilinci	0,108	84	0,017	0,952	84	0,003

\*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

Tablo 8’de verilen değerler doğrultusunda yer alan vergi bilgisi, vergi ahlaki ve vergi bilinci faktörlerinden örneklem büyüklüğü dikkate alındığında 50 kişiden fazla olması nedeniyle Kolmogorov-Smirnov un sig. değerlerine bakılması gerekmektedir. Yapılan test sonucunda sadece vergi bilincinin 0,017 sig. değeri ile normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra daha kabul gören yaklaşımlardan biri olan normallik dağılımı için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılması gerekmektedir. Bakılan değerler +1.5 -1.5 için aralığında olması normal dağılıma sahip olduğunu gösterir niteliktedir (Tabachnick and Fidell, 2013).

Tablo 9’da yer alan vergi bilgisi, vergi ahlaki ve vergi bilincinin Basıklık(Kurtosis)- Çarpıklık (Skewness) değerleri yer almaktadır.

**Tablo 9.**Basıklık- Çarpıklık Normal Dağılım Tablosu

	Vergi Bilgisi		Vergi Ahlakı		Vergi Bilinci	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean	3,5561	0,07404	3,1797	0,06391	3,4955	0,08254
95% Confidence Interval for Mean	3,4089		3,0525		3,3314	
	3,7034		3,3068		3,6597	
5% Trimmed Mean	3,5650		3,1799		3,5308	
Median	3,4286		3,1818		3,5417	
Variance	0,460		0,343		0,572	
Std. Deviation	0,67854		0,58576		0,75650	
Minimum	1,57		1,73		1,00	
Maximum	5,00		4,64		5,00	
Range	3,43		2,91		4,00	
Interquartile Range	0,86		0,82		1,08	
Skewness	-0,098	0,263	-0,056	0,263	-0,836	0,263
Kurtosis	0,467	0,520	-0,175	0,520	1,460	0,520

Tablo 9’da görüldüğü üzere; basıklık ve çarpıklık değerleri -1,5- +1,5 aralığında olduğundan normal dağılımlıdır ve bununla birlikte hipotezleri test etmek için one-way anova testi, bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır.

#### 4.3.4.T-Testi Analizleri

Faktörlerin cinsiyet değişkenine göre grup istatistikleri Tablo 10’da yer almaktadır.

**Tablo 10.**Cinsiyet Değişkenin İstatistiksel Dağılımı

Group Statistics					
Cinsiyet		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Vergi Bilgisi	Kadın	59	3,6465	0,60237	0,07842
	Erkek	25	3,3429	0,80496	0,16099
Vergi Ahlakı	Kadın	59	3,1741	0,59858	0,07793
	Erkek	25	3,1927	0,56610	0,11322
Vergi Bilinci	Kadın	59	3,4852	0,79978	0,10412
	Erkek	25	3,5200	0,65761	0,13152

H1: Vergi bilgisi vergi ahlaki ve vergi bilincinin cinsiyete göre anlamlı farklılık vardır.

H0: Vergi bilgisi vergi ahlaki ve vergi bilincinin cinsiyete göre anlamlı farklılık yoktur.



**Tablo 11.**Cinsiyete Göre Bağımsız T- Testi Analizi

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	T	df	Sig. (2-tailed)
Vergi Bilgisi	Equal variances assumed	1,227	0,271	1,905	82	0,060
	Equal variances not assumed			1,696	35,904	0,099
Vergi Ahlakı	Equal variances assumed	0,044	0,834	-0,132	82	0,895
	Equal variances not assumed			-0,135	47,697	0,893
Vergi Bilinci	Equal variances assumed	0,289	0,592	-0,192	82	0,848
	Equal variances not assumed			-0,208	54,631	0,836

H1 hipotezi test edilebilmesi için Tablo 11'de yer alan bağımsız T-Testi analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi bilgisi puanlarına bakıldığında sig.(p) > 0,05 olması nedeniyle varyanslar eşittir.

Varyansların her iki grupta da eşit olması nedeniyle tabloda birinci satırlar dikkate alınarak sig. (2 tailed) değeri ayrı ayrı bakılarak vergi bilgisi için 0,060>0,05, vergi ahlakı 0,895> 0,05 ve vergi bilinci 0,848> 0,05 için ise büyük olduğundan kadın ve erkek katılımcıların vergi bilgisi, ahlakı ve bilinci arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Kadın ve erkek katılımcıların vergi ahlakı, vergi bilgisi ve vergi bilinci puanlarına bakıldığında istatistiksel olarak bir anlamlılık olmadığı görülmektedir.

#### 4.3.5.Anova Test Analizi

Bu analizde tek yönlü anova test analizine başvurarak H2 hipotezinin anlamlılık düzeyine bakılmaktadır.

H2: Vergi bilgisi, vergi ahlakı ve vergi bilincinin bölümlere göre dağılımına göre anlamlı farklılık vardır.

**Tablo 12.**Varyansların Homojenliği

		Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Vergi Bilinci	Based on Mean	0,497	6	77	0,809
	Based on Median	0,522	6	77	0,790
	Based on Median and with adjusted df	0,522	6	64,210	0,790
	Based on trimmed mean	0,488	6	77	0,815
Vergi Ahlakı	Based on Mean	1,927	6	77	0,087
	Based on Median	1,922	6	77	0,088
	Based on Median and with adjusted df	1,922	6	59,978	0,092
	Based on trimmed mean	1,919	6	77	0,088
Vergi Bilgisi	Based on Mean	1,823	6	77	0,105
	Based on Median	1,329	6	77	0,255
	Based on Median and with adjusted df	1,329	6	58,585	0,259
	Based on trimmed mean	1,807	6	77	0,109



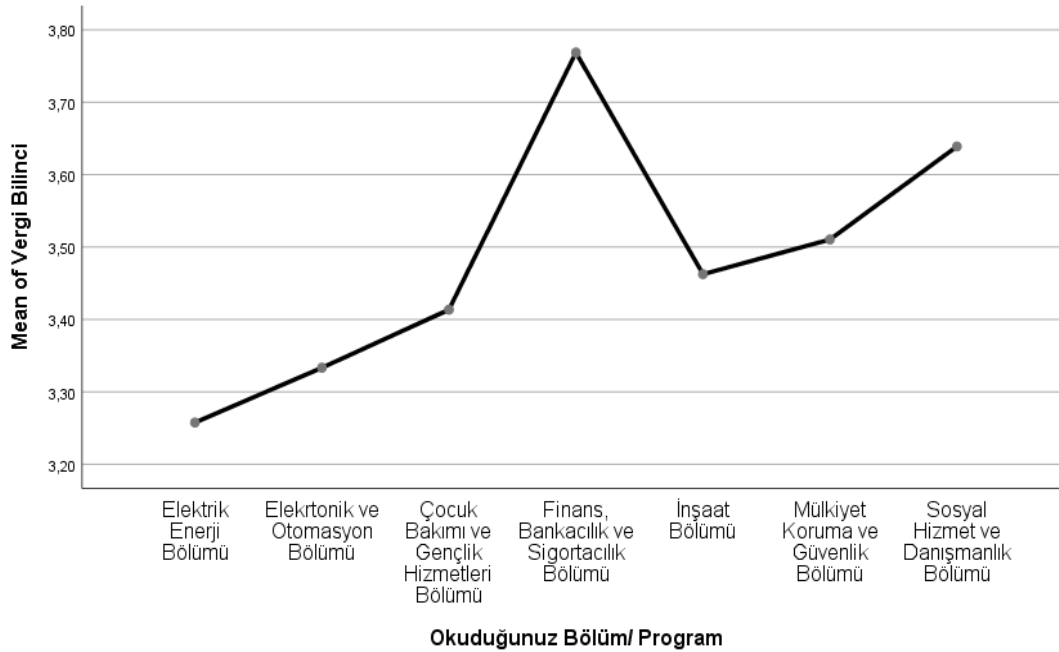
Tablo 12’de aritmetik ortalamaya göre sig. değerlerine bakıldığında  $p>0,05$  olması sonucunda varyanslar homojen dağılmaktadır. Varyansların homojen dağılması sonucunda ise Tablo 13 de yer alan Anova testine bakılmaktadır.

**Tablo 13.** Vergi Bilgisi, Vergi Ahlakı ve Vergi Bilincinin Bölümlere Göre Dağılımına Göre Tek Yönlü Anova Test Analizi

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vergi Bilinci	Between Groups	1,906	6	0,318	0,537	0,779
	Within Groups	45,594	77	0,592		
	Total	47,500	83			
Vergi Ahlakı	Between Groups	3,977	6	0,663	2,083	0,065
	Within Groups	24,502	77	0,318		
	Total	28,479	83			
Vergi Bilgisi	Between Groups	4,588	6	0,765	1,751	0,121
	Within Groups	33,627	77	0,437		
	Total	38,215	83			

Yapılan analiz sonucunda sig değerleri  $p>0,05$  olduğundan anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak Grafik 1: Anova testine göre ortalama grafiklerini incelediğimiz şu yorumlarda bulunmaktadır.

**Grafik 1.** Vergi Bilincinin Katılımcıların Okuduğu Bölümlere Göre Dağılımı



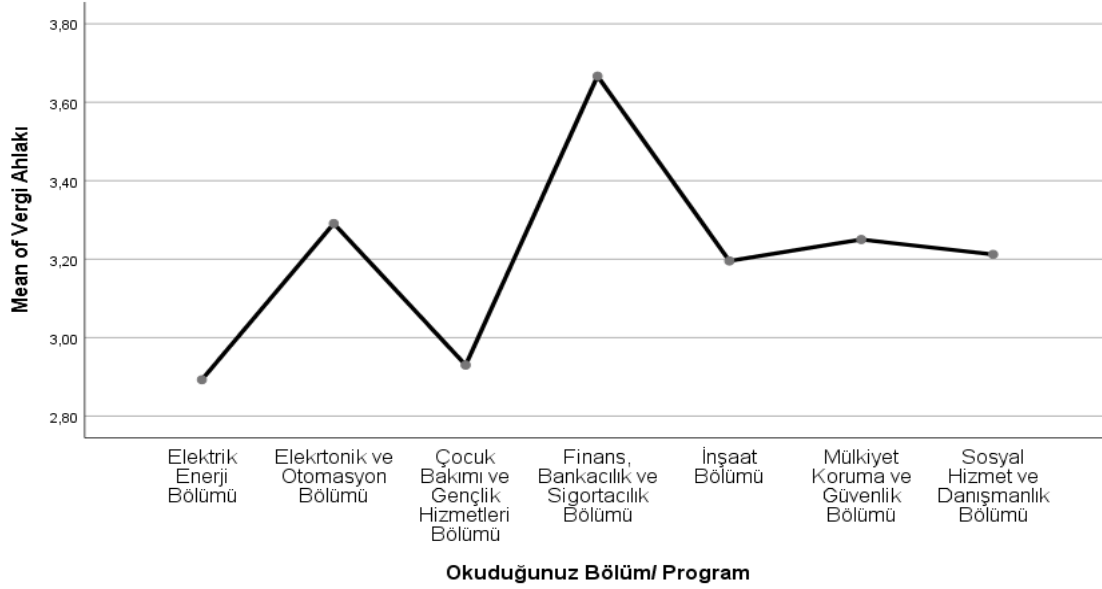
Grafik 1’de görüldüğü üzere vergi bilinci puanlarının en yüksek ortalamaya sahip olduğu bölüm 3,78 ortalama ile Maliye Programı (Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü) olduğu görülmektedir.

Diğer bölümlere kıyasla daha yüksek bir vergi bilincine sahip olduğu söylenebilir.



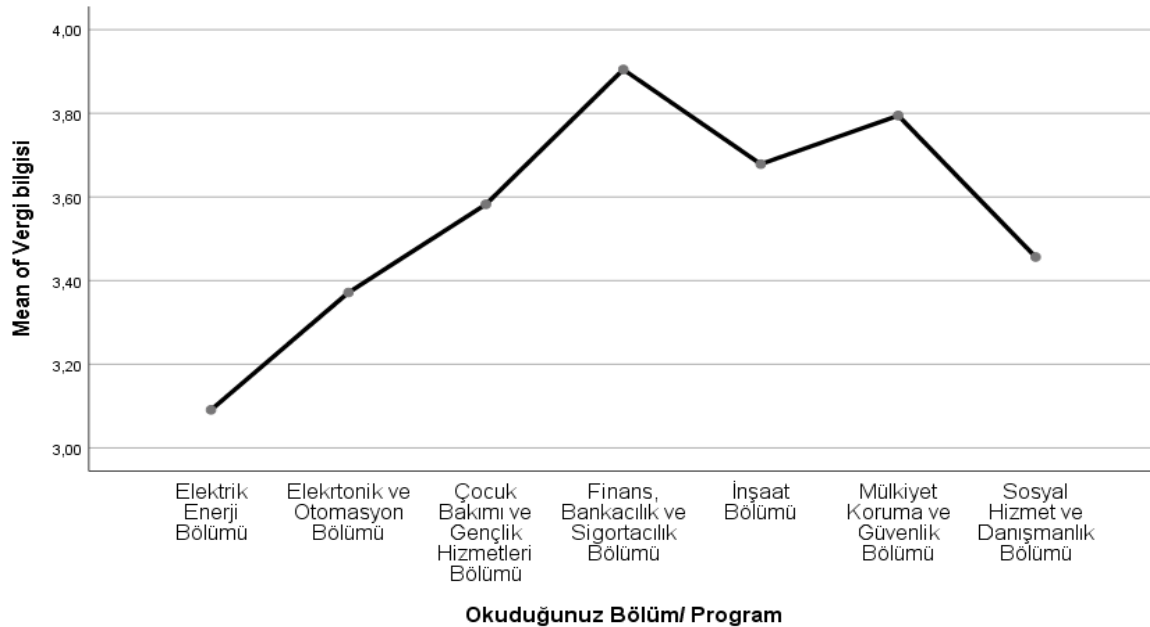


**Grafik 2.** Vergi Ahlakının Katılımcıların Okuduğu Bölümlere Göre Dağılımı



Grafik 2’de görüldüğü üzere vergi ahlakı puanlarının en yüksek ortalamaya sahip olduğu bölüm 3,62 ortalama ile Maliye Programı (Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü) olduğu görülmekte ve diğer bölümlere kıyasla daha yüksek bir vergi ahlakına sahip olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

**Grafik 3.** Vergi Bilgisi Katılımcıların Okuduğu Bölümlere Göre Dağılımı



Grafik 3’te de aynı şekilde görüldüğü üzere vergi bilgisi puanlarının en yüksek ortalamaya sahip olduğu bölüm 3,90 ortalama ile Maliye Programı (Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü) olduğu görülmekte ve diğer bölümlere kıyasla daha yüksek bir vergi bilgisine sahip olduğunu söyleyebilmek mümkündür.



## 5.SONUÇ

Vergi, devletin vatandaşa daha iyi hizmet edebilmek için vatandaşlardan dolaylı ve dolaysız olarak alınan bir hizmet finansmanı aracıdır. Verginin zorla değil, gönüllü olarak verilmesi asıl amaçtır. Bunun için de vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi bilgisi gereklidir.

Çalışmanın analizi sonucunda, vergi ve muhasebe ile ilgili verilecek eğitimlerin vergi bilinci ve ahlakı üzerinde pozitif yönlü etkisinin olduğu söylenebilir. Bunun için vergi ve muhasebenin teorik olarak anlatıldığı derslerin yanı sıra her bir lisans ve ön lisans bölümüne vergi bilinci adı altında ek bir dersin eklenmesi tüm topluma vergi bilincinin yayılabilmesi hususunda önemli olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak, muhasebe ve vergi alanında eğitim alan bölümlere ise vergi bilincinin artırılmasına daha da çok katkı sağlamak amacıyla müfredatlarına vergi muhasebesi ve vergi hukuku ile ilgili dersler de eklenebilir.

Ayrıca, belirli aralıklarla vergi ile ilgili konularda uzman akademisyenler okula konuşmacı olarak davet edilerek öğrencilerin vergi konusunda daha bilinçli olması sağlanabilir. Ayrıca, vergi dairelerinden vergi uzmanlarının her dönem okullara getirilmesi sağlanarak, her yıl vergi türlerine göre ne kadar vergi toplandığı ve bu vergilerin nerelere aktarıldığı ve bunun sonucunda da bu toplanan vergilerin topluma nasıl fayda sağladığı konusunda aydınlatıcı bilgiler verilebilir.

Yapılan analizler neticesinde, cinsiyetin vergi bilinci üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmaktadır. Eğitim düzeyine bakıldığında ise, vergi bilgisi, vergi ahlakı ve vergi bilinci kavramlarının eğitim düzeyine göre farklılıklar olduğunu göstermektedir. Ortalama puanlarına göre en belirgin olanının Maliye Programı (Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü) öğrencilerinin olduğu gözlemlenmekle birlikte, bu bölüm öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerinden daha yüksek vergi bilincine sahip olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla bireylere verilen muhasebe ve vergi ile ilgili eğitimin, vergi alanında belirleyici rolü olduğu önemli görülmektedir. Bunun yanı sıra araştırmanın kısıtlılıklarına değinilmiş olup, daha kapsamlı olacak şekilde ve farklı gruplar oluşturularak karşılaştırmalı analizle bilinç düzeyi ölçülebilir.

## KAYNAKÇA

- Ayas, I., ve Saruç, N. T. (2015). "Vergi Kültürü ve Vergi Ahlakı: İtalya-Türkiye", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2).
- Aydoğdu Bağcı, S. ve Sever, E. (2022). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kaynaklarına Göre Vergi Türleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Sosyoekonomi*, 30 (51), 261-282 .
- Buyrukoğlu, S., ve Erasa, İ. (2012). Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve Önemi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 375, 116-127.
- Cullis, JG ve Lewis, A. (1997). İnsanlar Neden Vergi Öder: Geleneksel Bir Ekonomik Modelden Bir Sosyal Gelenek Modeline. *Ekonomik Psikoloji Dergisi*, 18 (2-3), 305-321.
- Demir, İ. C., ve Çiğerci, İ. (2016). Vergi Bilincinin Oluşumunda Eğitimin Rolü: İlköğretim Öğrencileriyle Ampirik Bir Çalışma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 127-143.
- Dornstein, M. (1987). "Taxes:Attitudes and Perceptions and Their Social Bases", *Journal of Economic Psychology*, 8, 59.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. ve Gümüş, E. (2018). Kamu Maliyesi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 114.
- İlhan, G. (2007). Vergi Ödemeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler. *Akademik Bakış*, 12, 1-13.
- Kalaycı, Ş. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- McGee, R. W. (2004). *The Philosophy of Taxation and Public Finance*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, London, Boston.
- Organ, İ., ve Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 241-271.
- Ömürbek, N., Çiçek, H. G., ve Çiçek, S. (2007). Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları. *Maliye Dergisi*, 153(2007), 102-122.
- Özcan, F., ve Akyel, N. (2020). Muhasebe ve Finansman Eğitimi Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Vergi Ahlakı, Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Farklılıklarının İncelenmesi: Bir Uygulama Örneği. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 54-67.
- Polat, C., Sağlam, M., & Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 273-288.



- Sağlam, M. (2013). Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Bilinci. *Sosyoekonomi*, 19(19).
- Şenyüz, D., Yüce, M., ve Gerçek, A. (2014). Vergi Hukuku: Genel Hükümler. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Şenyüz, D., Yüce, M., ve Gerçek, A. (2015). Türk Vergi Sistemi, 12. Baskı, Şubat, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics: Pearson New International Edition. Pearson Higher Ed.
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. kademe öğrencilerinde vergi bilincinin tespiti: ampirik bir araştırma. *Maliye Dergisi*, 158, 496-512.
- Teyyare, E., ve Kumbaşlı, E. (2016). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1-30.
- Torgler, B. (2003). Tax morale: Theory and empirical analysis of tax compliance (Doctoral dissertation, University\_of\_Basel).
- Tosuner, M., ve Demir, İ. C. (2009). Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 14(1).
- Yanık, A., ve Doğan, E. (2022). Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED)*, (44).
- Yeşilyurt, Ş. (2015). Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Maliye ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Örneği/The Impact of Tax Conscious on the Tax Ethics: Department of Public Finance and Theology Students Sample. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 36-56.
- Yıldız, G., ve Bakır, Z. (2019). Lise Öğrencilerine Yönelik Vergi Bilinci: Eskişehir Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 294-307.



Öneriler	Kesinlikle Katılmıyorum(1)	Katılmıyorum(2)	Kararsızım(3)	Katılıyorum(4)	Kesinlikle Katılıyorum(5)
Ö.1- Vergi karşılıksız olarak alınmaktadır.					
Ö.2- Vergi hem mali hem mali olmayan amaçla alınmaktadır					
Ö.3- Vergi devletin egemenlik gücüne dayanarak zorla toplanmaktadır					
Ö.4- Devlet topladığı vergi karşılığında hizmet vermek zorundadır.					
Ö.5- Vergi sadece para türünden bir değerdir.					
Ö.6- Vergi devletin sadece iktisadi ve sosyal hayata bir müdahale aracıdır					
Ö.7- KDV mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir.					
Ö.8- Bir mükellef olarak ödediğim tüm vergilerin farkındayım.					
Ö.9- Vergi ödemek önemli bir vatandaşlık görevidir.					
Ö.10- Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.					
Ö.11- Vergi kaçırırım ve bunu yakın çevrem öğretilse çok utanırım.					
Ö.12- Bir ülkede vergi kaçırmak yaygınlaşsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.					
Ö.13- Eğer fırsatım olsaydı vergi kaçırdım.					
Ö.14- Bir mükellef için vergi ödemek ahlaklı olmanın göstergesi sayılır.					
Ö.15- Bir toplumun vergi ahlakının düşük olması devleti mali ve ekonomik anlamda zorlamaktadır					
Ö.16- Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi yükünü artırır.					
Ö.17- Vergi ahlakı önemli bir gelişmişlik göstergesidir.					
Ö.18- Almış olduğum mali ve ekonomik eğitim vergi ahlakını geliştirmektedir					
Ö.19- Vergi bilinci bireyin vergi ödemesi gerektiği konusunda sahip olduğu duygudur.					
Ö.20- Vergi bilinci seviyesi eğitimle artırılır.					
Ö.21- Vergi bilincinin sağlanmasında ailedeki eğitim üniversitedeki eğitimden daha etkilidir.					
Ö.22- Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir.					
Ö.23- Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma isteği de azalır.					
Ö.24- Bireylerin gelir seviyesi arttıkça vergi bilinci de artar					
Ö.25- Birey olarak vicdanen vergi ödemek zorunda olduğumun farkındayım.					
Ö.26- Ödenen vergilerin topluma hizmet olarak döndüğünü düşünmekteyim.					
Ö.27- Ödenen vergilerin nereye harcandığının vatandaşa açıklanması vergi bilincini artırır.					
Ö.28- Ödenen vergilerin şeffaf ve hesap verilebilir olması vergi bilincini artırır.					
Ö.29- Ekonomik ve mali politikaların sonuçlarının vatandaşa yansımaları vergi bilincini artırır.					
Ö.30- Vergi cezalarının caydırıcı olması vergi bilincini artırır					